

SU Curreu

DE S'UNESCO

ghennàrgiu-martzu 2018

S'Educazione, in cherta de un'utopia netzessària

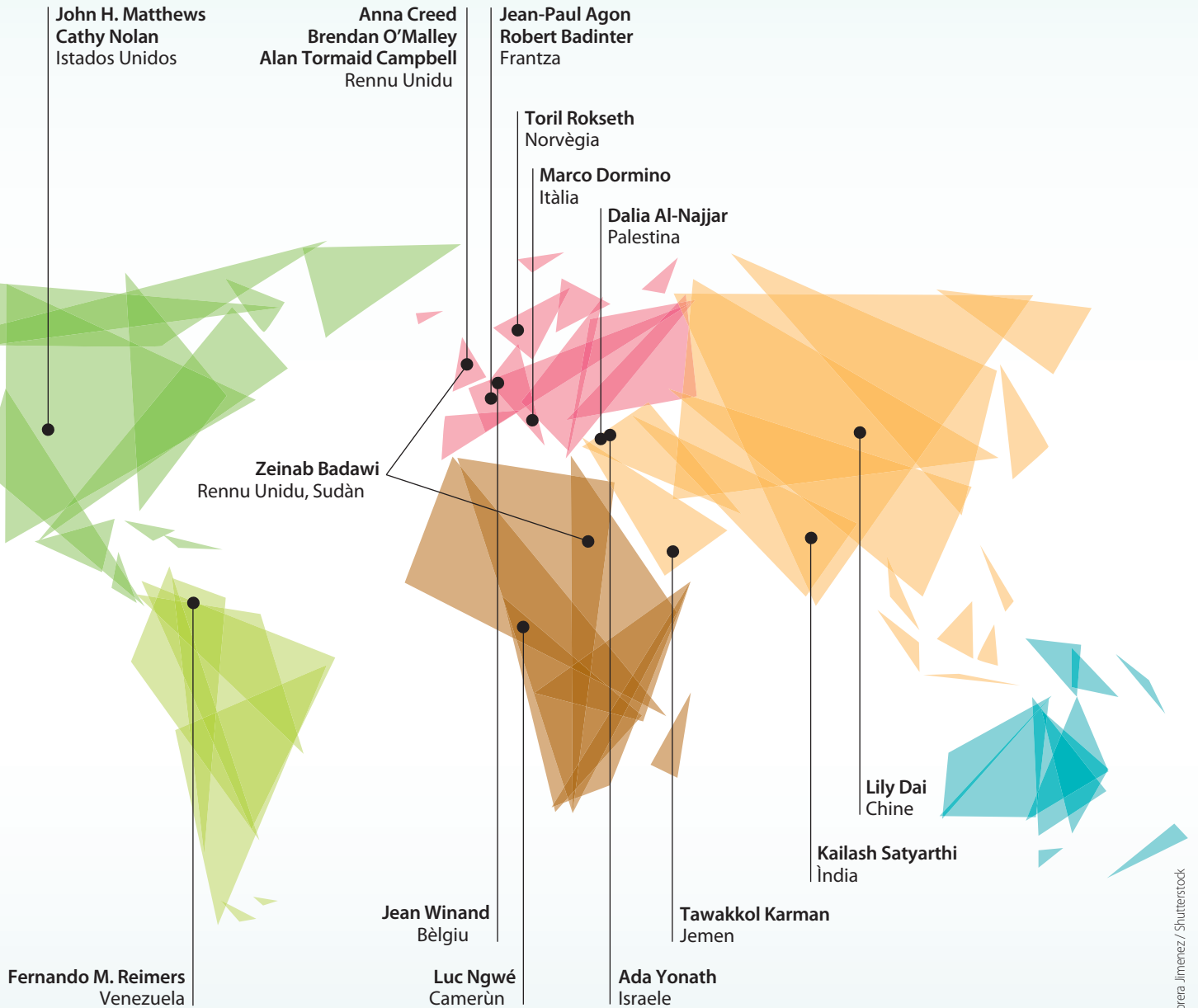
0 1 8 0 1

ISSN 1020-8690
9 771020 869007

Organizazione
de sas Natziones Unidas
pro s'educatzione,
sa sièntzia e sa cultura

Sos colaboradores de custu nùmeru

2018 • n. 1 • Publicadu dae su 1948

Su Curreu de s'UNESCO est unu trimestrale publicadu dae s'Organizatzione de sas Natziones Unidas pro s'educatzione, sa sièntzia e sa cultura. Promovet sos ideales de s'Organizatzione, ispainende cuncambios de ideas in argumentos de interessu internatzionale in acordu cun su mandadu suo.

Su Curreu de s'UNESCO est publicadu gràtzias a s'aguidu dadivosu de sa República popolare de Tzina.

Diretore de sa publicatzione: Eric Falt

Diretore esecutivu: Vincent Defourny

Diretora editoriale: Jasmina Šopova

Diretore de sa produzzione e de sa promotzione: Ian Denison

Segretària de redatzione: Katerina Markelova

Redatora: Chen Xiaorong

Redatora digitale: Malahat Ibrahimova

Iconògrafa: Danica Bijeljic

Produzzione digitale: Denis Pitzalis

Relatziones cun sos mèdios: Clare Sharkey

Assistente amministrativa e editoriale: Carolina Rollán Ortega

Setzione *Mirada ampra*: Mary de Sousa

Diretores linguísticos:

Inglèsu: Shiraz Sidhva

Àrabu: Anissa Barrak

Tzinesu: Sun Min e China Translation & Publishing House

Ispagnolu: Lucia Iglesias Kuntz

Frantzèsu: Régis Meyran

Russu: Marina Yaloyan

Gràfica: Corinne Hayworth

Illustratzione de sa coberta: © Eva Vázquez

Diretores de sas coeditziones:

Portughesu: Ana Lúcia Guimarães

Esperanto: Trezoro Huang Yinbao

Sardu: Diegu Corràine

Editzione in sardu de PAPIROS editziones:

Tradutzione: Diegu Corràine

Responsàbile: Lutzianu Piras (*La Nuova Sardegna*)

Registrazzione: Tribunale de Nùgoro,

su 20.10.2000, n. 2

Redatzione: Papiros ed., c/ de Lombardia 46,

08100 NÙGORO, tel. +39 3496726349

Versione pdf gratuita: <https://fr.unesco.org/courier/subscribe>. **Bèndida versione imprentada:** **Librerias:**

7€ (1 nùmeru); **Abbonamentu:** 27€/an (4 nùmeros)

<http://www.papiros.org/it/> Custu preju corrispetet a sos gastos de imprenta e de distributzione de sa rivista, bèndida

senza finalidades lucratives. • *Imprentadu in Itàlia*

Clàusola de non responsabilidade: S'UNESCO non garantit sa cunformidade de s'edizzone sarda cun s'originale publicadu in sas ses limbas ufiziales de s'Organizatzione.

Informatziones e deretos de còpia:

courier@unesco.org

7, place de Fontenay, 75352 Paris 07 SP, France

© UNESCO 2018

Periòdicu publicadu in atzessu liberu cun lissèntzia Attribution-ShareAlike 3.0 IGO (CC-BY-SA 3.0 IGO) (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>). Sos utilizadores de su contennutu de sa publicatzione presente publication atzetant sos tèrmines de impreu de s'Archiviu abertu de atzessu liberu UNESCO (www.unesco.org/open-access/terms-use-cbysa-fi).

Sa lissèntzia presente s'aplicat petzi a sos testos. Pro s'impreu de imàgines, bi bolet una dimanda de autorizatzione preventiva.

Sos nùmenes impreados in custa publicatzione e sa presentada de sos datos chi bi figurant no implicant dae bandas de s'UNESCO peruna leada de positzione in contu de s'istatutu giuridicu de sos istados, territòrios, tzitades o zonas, o de sas autoridades issoro, ne in contu de linias de làcana. Sas ideas sos pàreres espressados in custa publicatzione sunt sas de sos autores issoro; non rifletint a mala gana sos puntos de vista de s'UNESCO e no impinnant in peruna manera s'Organizatzione.

S'educatzione

trasformat sa vida

In un'època in ue sa tensione non sessat de crèschere, in ue sos deretos umanos, sa libertade de espressione, sa paghe e su tempus venidore de su praneta parent semper prus postos in perigulu, su podere de trasformatzione veiculadu dae s'educatzione est de importu mannu a beru.

S'educatzione est una «utopia netzessària», est «una risorsa indispensàbile pro consentire a s'umanidade de progredire chirru a sos ideales suos de paghe, libertade e giustitzia sotziale», podimus lèghere in su raportu istòricu de s'UNESCO, **In s'educatzione b'est cuadu unu siddadu**, elaboradu dae sa Commissione internatzionale de s'educatzione pro su

sèculu 21, presididu in su 1996 dae Jacques Delors.

S'educatzione no est presentada nen comente miràculu, nen comente frungita màgica, ma comente su mèdiu mègius pro fraigare cunditzones chi consentant a s'umanidade de megiorare.

S'umanidade nostra est in dae in antis de un paradossu curiosu: su livellu de istruziane de sa populatzione mundiale no est istadu mai gosi artu che a como, a pàrrere de s'Istitutu de istatisticas de s'UNESCO, ma **263 milliones** de pitzinnos e de giòvanos non sunt istudiados, **617 milliones** de pitzinnos e de giovaneddos in su mundu non cromptent a su livellu minimu de competèntzia in letura e in matemàtica. In prus b'at **750 milliones** de pessones mannas chi sunt analfabetas, e sas pitzinnas tenent prus pagas possibilidades de sos pitzinnos de intrare in un'àula. Sende gasi, s'educatzione est semper cramada a mediare a sas disigualidades, a sa poveresa, a su terrorismu e a sos cunflitos. Est cunsiderada comente una de sas craes essentiales de sa **tzitadinàntzia mundiale** e de su **isvilupu sustenibile**, duos campos de atzione de s'UNESCO, chi tenet comente mandadu finas su de guvernare **s'agenda mundiale Educatzione2030** faghende a manera mescamente chi **nemos siat lassadu in dae segus**.

Cun su titulu «Educatzione: in cherta de un'utopia netzessària», *Su Curreu de s'UNESCO* dat una mirada panoràmica a s'educatzione in su mundu e esplorat comente podet rispòndere a unos cantos disafios mannos.

© Eva Vázquez

Argumentos

MIRADA AMPRA

- 7** **Un'àtera gherra de Kailash Satyarthi: un'ambiente iscolàsticu seguru**
Intervista de Mary de Sousa
- 11** **Cando a andare a iscola est un'atu de fide**
Brendan O'Malley
- 14** **Dalia Al-Najjar: «Deo apo ischertadu pro s'otimismu»**
Mary de Sousa
- 16** **Sa paghe: l'imparere a sos àteros e a sesi**
Toril Rokseth
- 18** **Sa tzirculatzione de sos cherbeddos africanos: un'alternativa a s'èssodu issoro?**
Luc Ngwe
- 21** **S'universidade e sa democratzia de sos machillotos**
Jean Winand
- 24** **Unu cronoprograma pro cambiare su mundu**
Fernando M. Reimers

ZOOM

**Sa ràdiu in imàgines:
una visita a Bamako**
Marco Dormino / MINUSMA e
Katerina Markelova

ATUALIDADES

37

Audrey Azoulay:
«S'UNESCO, un'intelligèntzia
colletiva in atzione»

38

Binti annos de Partenariadu
Tres pregontass a Jean-Paul Agon

39

Ada E. Yonath:
«Sa chirca, est che
a artziare a su monte Everest»
Intervista de Cathy Nolan

43

Tawakkol Karman:
«Sa nonviolèntzia est su denominadore
comunu de totu sas atziones meas»
Intervista de Anissa Barrak e Chen Xiaorong

47

Nùshu: dae sas làgrimas a su sole
Chen Xiaorong

51

**Finanziare sa resilièntzia naturale:
tendèntzia noa**
John H. Matthews, Lily Dai e Anna Creed

54

**Antisemitismu: tirare
sos imparos dae s'istòria**
Robert Badinter

ISPETZIALE 70 ANNOS

Su Curreu de s'UNESCO tenet 70 annos!
Una letura ispiradora
Alan Tormaid Campbell

INVITADA NOSTRA

**Zeinab Badawi: «S'identidade mea a
"liniedda de unione" est una sorte bona»**
Intervista de Jasmina Šopova

32-35

S'Educatzione, in cherta de un'utopia netzessària

Mirada ampra

Nepal, distritu de Sindhupalchok, 2016. Pitzinnos torrende dae iscola in una bidda còrfida dae unu terremotu in su 2015.

Minzayar OO / PANOS - REA

Un'àtera gherra de Kailash Satyarthi: un'ambiente iscolàsticu seguru

© Kailash Satyarthi Children's Fondazione

Isцена de sa de 23 dies de sa martzana natzionale Bharat Yatra, in Indore (Madhya Pradesh, India), in cabudanni de su 2017.

Intervista cun pregontas de Mary de Sousa

Forsis sos pitzinnos ant retzidu su deretu a s'educatzione, ma como tocat a lis imparare sos deretos issoro. Est su disafiu nou chi at postu Kailash Satyarthi, prèmiu Nobel de sa paghe 2014. A pustis de su 1980, est sighende a gherrare pro nche liberare sos pitzinnos dae s'iscravitudine e dae su traballu. Mescamente, isse at fundadu su movimentu **Bachpan Bachao Andolan** («Sarvare sos pitzinnos»), chi at agiadu a nch'istratzare prus de 85 000 pitzinnos indianos dae s'isfrutamentu, cun s'educatzione e su reinserimentu. Kailash Satyarthi crarit a *Su Curreu de s'UNESCO* comente at cumintzadu a operare, ite s'isetat dae sa gherra sua pro iscolas seguras, a manera chi sa liberatzione bera, pro issu, cumintzat cun s'educatzione.

Cando e comente bos seis ghetadu a gherrare pro sos deretos de sos pitzinnos?

Cando tenia chimbe annos, sa prima die de iscola, aia bidu unu piseddu, pagu prus o mancu de s'edade mea, sèidu in dae in antis de s'iscola, chi fiat abbaidende sas botas meas. In dae in antis suo teniat una cassita de limpiabotas. Custu m'aiat dadu anneu. Tando, sa prima pregonta mea a su maistru fiat istada: «Pro ite cussu piseddu no est in iscola paris cun nois?». Issu m'aiat rispostu chi fiant medas sos pitzinnos pòveros custringtos a traballare. Una die nd'apo faeddadu a su babbu de su pitzinnu, chi m'at craridu chi su babbu e su gaju fiant lughidadores de botas. Pustis aiat agiuntu: «Sennore meu, ello no l'ischides chi sas pessones che a bois sunt nàschidas pro istudiare e sas pessones che a nois pro traballare?»

© Danish Siddiqui / Reuters

Custa pregonta m'at lassadu a beru unu sinnu fundudu, ma in cussa edade deo non podia torrare una risposta. Cando nche fia prus mannu, apo semper dadu sos libros betzos de iscola a sos pitzinnos pòveros e lis apo pagadu sos gastos pro si nche marcare in iscola, cun su dinareddu postu a bandas dae su chi mi daiant in familia. Mi so fatu ingeneri elètricu, ma abbarrende semper presu dae su sentimentu chi deo devia fàghere carchi cosa pro custos pitzinnos. Duncas, apo lassadu su traballu meu pro dare sa vida mea a custa òpera.

Cales sunt istados pros bois sos primos resurtados mannos?

Dae su cumintzu, dae sa prima campagna nostra, cando deo apo ammaniadu migias de volantinos pro los ispainare in sos mercados, so istadu cumbintu de s'idea chi educatzione e liberatzione viagiant in pare. Cando deo apo chircadu pro sa prima bia de nche giùghere sa chistione de su traballu de sos pitzinnos a s'opinione pùblica, no m'ant leadu in cunsideru perunu. S'India at adotadu sa prima lege contra a su traballu de sos pitzinnos petzi in su 1986. M'est tocadu a gherrare pro ses annos pro fàghere passare custa lege, chi abbarrat imperfeta. Duncas, sigo sos isfortzos meos.

Cando nch'apo liberadu pitzinnos dae s'iscravitudine e nche los apo chertros pònnerre in iscola, apo patidu umiliatziones a s'ispissu: m'ant naradu chi fiant brutos e discuidados, e chi non faghiant a los leare.

Nd'apo faeddadu cun sos amigos meos giuristas, chi m'ant craridu su problema: in India, s'educatzione non fiat unu deretu garantidu dae sa Costitutzione. Est tocadu a isettare su 2001, a pustis de una mobilitatzione manna, pro s'adotzione de s'emendamentu 86, pro otènnere chi s'educatzione devèngiat unu deretu fundamentale.

Sa campagna bostra contra a su traballu de sos pitzinnos at cumintzadu in India, ma at leadu deretu una presèntzia internatzionale. Comente bi seis resessidu?

Nch'amus postu binti annos a nos fàghere ascurtare in su mundu. Cando deo apo fundadu su Bachpan Bachao Andolan (BBA) in India, in su 1980, apo iscobertu chi peruna agenzia de sas Natziones Unidas, chi si tratet de s'Organizatzione internatzionale de su traballu (OIT), de su Fundu de sas Natziones Unidas pro s'infàntzia (UNICEF) o de sa Banca Mundiale, non teniat un'istrumentu giuridicu internatzionale pro sarvare sos pitzinnos dae su traballu, dae su tràficu, dae sa prostitutzione e dae

àteras atividades perigulosas pro issos. Deo mi so interessadu a sa situatzione in Pakistàn, in Nepal, e in Bangladesh, e in cue b'apo agatadu sas matessi cunditzones de iscravitudine moderna. In su matessi tempus, apo cumintzadu a leare parte a sa Cummissione de sos deretos de s'òmine in Ginevra, in Isvitzera, in ue apo istabilidu de militare pro una lege internatzionale contra a s'iscravitudine de sos pitzinnos.

Deo apo cumpridu una campagna in Europa e in sos Istados Unidos, e cumintzadu in Germània, unu programa pro abolire su traballu de sos pitzinnos. E gasi, in su 1992, est nàschidu su [Programa internatzionale pro s'eliminatzione de su traballu de sos pitzinnos](#) de s'OIT, in ue si sunt agiuntos s'UNICEF e sa Banca mundiale.

In su 1993, su BBA at cumintzadu sa prima campagna in India, in forma de una martzza contra a su traballu de sos pitzinnos. Chimbe annos a pustis, aiamus aviadu, cun su matessi tema, una martzza mundiale de 80 000 chilòmetros in 103 istados, duradu ses meses.

Su cumprimentu de custos isfortzos est istadu sena duda peruna sa [Cunventzione 182 de s'OIT](#), chi pertocat s'interditzione de sas peus formas de traballu de sos pitzinnos e s'atzione urgente pro s'eliminatzione issoro. Sunt istados 181 sos istados chi ant

Isposòngiu de una pitzinna in Kota (Rajasthan, Índia), su 16 de maju de su 2010. In Índia, s'isposòngiu primidivu est unu de sos impèigos prus mannos pro s'educatzione.

adotadu a s'unanimitate e ratificadu custa cunventzione. Est acuntèssidu in su 1999, binti annos a pustis de sos primos volantinos chi deo aia ispainadu in Índia.

Deghe annos a como, ais cumintzadu in Àsia meridionale un'àtera martzza pro s'adotzione de unu protocollu regionale contra a su traballu fortzadu, e, prus de reghente, in su mese de cabudanni de su 2017, sa martzza Bharat Yatra pro sa fine de sos abusos sessuales e de su tràficu de pitzinnos. Ite est chi bos at animadu a las organizzare?

Bharat Yatra, martzza natzionale de 11 000 chilòmetros in 36 dies, est istadu un'apellu generale a torrare a fraigare «un'India segura pro sos pitzinnos». Sos abusos sessuales de pitzinnos sunt unu fragellu chi arribbat a totue in su mundu, ma in Índia, como est un'epidemia bera, ca sos piseddos sunt vitimas cada die de agressiones, de violatziones e de tràficu.

Unu pitzinnu est bèndidu cada duos minutos e abusadu sessualmente cada mesora. Su prus de sas bias, sos autores de custos crimines sunt autistas de postales

iscolares, maistros o professores, bardianos. Sende chi custos sighint a andare liberos e sena timòria a su traballu issoro, sas vitimas istant a sa mudu pro sa birgòngia.

M'apo coladu sa vida gherrende pro fàghere a manera chi sos pitzinnos andent a iscola, e apo cumpresu chi, in pràtica, non semper fiant seguros.

Su chi tocat a abolire, pro prima cosa, est su tabù chi inghìriat s'abuso de sos pitzinnos. Pro custu, bi bolet una mobilitatzione poderosa, e est pro custu chi nois amus impreadu s'istategia iscumproada de sa martzza. Aende imparadu dae sos èsitos positivos nostros passados, nos semus interessados a su problema de sa violèntzia contra a sos pitzinnos, includende como s'isposòngiu e isfrutamentu issoro, chi sunt àteros impèigos terribiles a s'educatzione.

Ite resurtadu at otentu custa martzza e ite bos isetades dae custa crèschida de cussèntzia?

Pagu prus o mancu 1 milione e 400 000 pessones est curtu a pare in sa martzza de Bharat Yatra contra a sos abusos de pitzinnos: un'èsitu sena paragone cun su tempus passadu, mesamente si pessamus chi nois fiamus trunchende unu tabù. In totue, b'at àpidu giovanos chi ant artziadu sa conca, ant tentu s'ànimu de essire a lughe e de contare pro sa prima bia su chi lis fiat acuntèssidu.

Forsis, sos pitzinnos ant tentu su deretu a s'educatzione, ma como tocat a lis imparare sos deretos issoro. Amus finas cumintzadu una Campagna pro un'ambiente iscolare seguru chi pertocat sas iscolas primàrias, segundàrias e tertiàrias in totu s'istadu, chi sa prioridade sua at a èssere sa protetzione

de sos pitzinnos contra a sos abusos sessuales.

Como semus ammaniende un'istùdiu chi at a istabilire sos càmbios de idea e de cumportamentu, e finas s'isvilupu de sas connoschèntzias, chi sunt bènnidos a pustis a pustis de sa martzza de Bharat Yatra, istùdiu chi at a pòdere èssere ispainadu in totu su mundu. Nois amus giai retzidu propositas dae àteros istados chi punnant a cumintzare in logu issoro Campagnas pro un'ambiente iscolare seguru.

In su Bharat Yatra, bois ais pedidu a sos responsàbile políticos de torrare a iscola. Ite cherides nàrrere cun custu?

Issos ant promintidu de visitare sas iscolas in ue aiant istudiadu, e deo los apo animados a lu fàghere, ma non comentate VIP (Very Important Persons), ma comentate babbos o mamas de familia normales. Lis apo pedidu chi s'esserent informados non de sa seguràntzia ebbia, ma finas de sa calidade de s'educatzione, de s'ambiente generale de s'iscola e de sos insinnantes. Sos pitzinnos, rispetados sunt? Cada die lis dant a mandigare? E cale est su tassu de frecuèntzia iscolare issoro? Sas auroridades sunt a s'ispissu a tesu meda e sena ligàmenes cun sa realidade e, pro neghe de sa corrutela, sos logos rurales patint in su matessi tempus livellos artos de assenteismu de sos maistros e de abandonu iscolàsticu.

Giughende-nche sos responsàbiles políticos a sas iscolas, podimus megiorare sas cosas. Deo apo finas pedidu chi fèminas politziotas b'andent prus a s'ispissu, pro animare unu sentimentu de amparu.

Su governu est disinnende una lege noa contra a su tràficu de èsseres umanos, includende finas sa trata de pitzinnos, chi prevedet campagnas de educatzione e de sensibilizatzione.

Bois ais retzidu su prèmiu Nobel de sa paghe in su 2014 pro sa «gherra contra a s'opressione de sos pitzinnos e de sos giòvanos e pro su deretu de totu sos pitzinnos a s'educatzione». Cambiadu sa vida bos at?

Deo naro a s'ispissu, a brulla, chi dae cando apo otentu su prèmiu Nobel de sa paghe, deo no isto prus in paghe! M'ant imbiadu prus de 40 000 invitos e mi diat tocere de campoare galu àteros 160 annos pro bi cumprire. In su matessi tempus, so cuntentu mannu chi mi considerent comente su prèmiu Nobel de sas pessones normales. A èssere in cuntatu diretu afortit sa fide mea in su chi so in cherta de fàghere.

Ma unu de sos discumbènios est chi pro mene, oramai, non faghet prus a m'interessare in pessone de un'òpera de sarvamentu de pitzinnos chi traballant! Sa cara mea sa conoschent in cada logu, finas su prus a tesu. Duncas diant èssere informados de sa visita mea e sos pitzinnos diant èssere tramudados a aterue, dae sa mina o dae s'ofitzina, in antis chi deo arribbe. Sende gasi, a bias, so resessidu a cròmper a sos logos a fura e, pustis de duas o tres bias, de los agatare. Su cumbèniu, in càmbiu, est chi deo tèngio intrada a totu sos capos de sas agentzias de s'ONU, a sos Primos ministros e a sos Presidentes, chi mi cunsentit de lis faeddare in manera crara de sos cambiamentos polìticos chi bi bolent in custa matèria.

In totu custu seis a tesu meda dae sa formatzione bostra de ingeneri elètricu. Servida bos est in s'òpera bostra?

Sa formatzione mea de su cumintzu s'est manifestada de utilidade manna a beru, ca mi cunsentit de pessare in manera analitica, razzionale e istruturada. A pàrrere meu, est pro custu chi deo apo fundadu sa gherra mea contra a s'iscravitudìne de sos pitzinnos in una modalidade basada in sos deretos e no in sa manera clàssica de sa caridade. Benit mègius a cròmper a unu cambiamentu istruturale cando semus avesos a una visione istruturale.

Ite megioru b'at àpidu in sa vida de sos pitzinnos a pustis de su cumintzu de s'òpera bostra?

Deo isco chi, dae cando sarvamus sos pitzinnos dae s'iscravitudìne e dae sos isposòngios primidios, resurtat chi sas cosas progredint. S'educatzione dat un'autonomia, una dinnidade e unu sentimentu de identidada a sa gente prus bisongiosa e discuidada, mescamente sos pitzinnos e sas

Iscolanas indianas in riunione.

© Giacomo PIROZZI / PANOS-REA

pitzinnas. E cando conoschent sos deretos issoro e ischint a iscriere e a lèghere, issos nde tirant una fide istremenada in issos matessi.

Deo apo bidu pitzinnas parende fronte e neghende-si a si cojuare contra a sa voluntade issoro, ca conoschiant sos deretos issoro e podiant cramare sa polìtzia o una ONG. In su matessi tempus, pitzinnos medas chi sunt vitimas de traballu fortzadu, cando ischint chi tenent deretos, movent in cherta de agiudu.

Bois ais connotu migias e migias de pitzinnos. Ite bos ant imparadu?

Chi est fundamentale a sarvare su pitzinnu chi est presente in cadaunu de nois. Deo pesso chi cando sas pessones tratant sa libera, sunt sincheras e tenent ideas craras, est ca no ant ismentigadu mai su bisòngiu de abbarrare in carchi manera pitzinnos.

Dae ite bos benit sa motivatzione?

Sa motivatzione mea? Benit dae sos bisos chi deo bido in sos ogros de sos pitzinnos.

Kailash Satyarthi (India) at retzidu, paris cun Malala Yousafzai, su prèmiu Nobel de sa paghe in au 2014 pro sa «gherra contra a s'opressione de sos pitzinnos e de sos giòvanos e su deretu de totu sos pitzinnos a s'educatzione». Issu at operadu pro s'adotzione in su 1999 de sa Cunventzione 182 de s'OIT in contu de sas peus formas de traballu de sos pitzinnos. Est finas su presidente fundadore de sa **Campagna mondiale pro s'educatzione** e, pro custu, comente rapresentante de sa sotziedade tzivile in intro de su Grupu de Artu Livellu de s'Educatzione pro Totu de s'UNESCO. Satyarthi est connotu mescamente pro sas martzas suas de sensibilizatzione: sa martzza mondiale contra a su traballu de sos pitzinnos in 103 istados in su 1998, sa martzza in Àsia de su Sud contra a su tràficu de pitzinnos in su 2007 e sa martzza "Bharat Yatra" ("Un'India segura pro totu sos pitzinnos") cun sa punna de l'agabbare cun sos abusos sessuales e su tràficu de pitzinnos, agabbada in su mese de santugaine de su 2017. At finas cumintzadu sa campagna «100 milliones pro 100 milliones», pro fàghere a manera chi totu sos pitzinnos conoscant sos deretos issoro.

Cando a andare a iscola est un'atu de fide

© UN Migration Agency (IOM) / Julie Christine Batula, Media and Communications Division (Manila)

de **Brendan O'Malley**

In sas zonas de cunflitu, sas iscolas e sas universidades sunt leadas a sa miria. Pro preservare su deretu a s'educatzione de sos istudentes, sos istados podent adotare una sèrie de mesuras de preventzione e l'agabbare cun s'impunidade de sos autores responsàbiles de custos atacos. Est su sentidu de sa Decraratzione pro sa seguràntzia in sas iscolas.

Sa prima iscola chi deo apo visitadu in logu de cunflitu ativu, in Kosovo*, in su 1999, fiat collocada in sa pèndida de unu montigru subra de unu paris. Pro b'arribbare, fiamus colados in caminos de su sartu e aiamus grugadu unu bidditzolu, cun domos postas in flada torradas a carenàrgios, cun sas coberturas male cugugadas cun telones. In totue bi fiant sas fertas nieddas lassadas dae su fogu suta de sas ventanas.

Sas fortzas serbas las aiant brusiasdas comente vindita contra a sas atividades de s'Esèrtzitu de liberatzione de su Kosovo, pro unu grupu armadu rebbeu in ghera pro unu Kosovo indipendente. Su prus, familias intreas, istaiat oramai in unu locale ebbia cun sos muros afumados, a inghiriu de una padedda dada dae su [Fundu de sas Natziones Unidas pro s'infàntzia](#) (UNICEF).

In s'iscola, apo bidu pitzinnos in bestires de istiu a titivrios in classes astradas, cun sos muros belle derrutos dae sos cann ones. In medas pariant addormigados dae carchi cosa prus astrada de su fritu de ierru.

S'iscola primària de Santa Barbara est istada ocupada dae unu grupu armadu durante s'assèdiu de Zamboanga (Filipinas), in su mese de cabudanni de su 2013.

Pro fuire dae vinditas betzas, fiant istados in sos padentes cun sas familias issoro, e los aiant autorizados a torrare a domo issoro petzi a pustis de negoziadas. Sos insinnantes traballaiant sena perunu isperu de paga pro mantènnere bia s'educatzione. In s'interi chi fia intervistende su direttore, si fiat intesu unu biurdu terrorosu e surdu in foras, chi aiat postu a trèmere totu su fràigu. Una cannonada aiat còrfidu siàteru chirru de su montigru. «Faghent gosi cada die, petzi pro nos ammentare chi bi sunt», m'aiat craridu. «Ma nois sighimus cun sas letziones. S'iscola nos dat s'isperu».

* Cunforma a sos tèrmines de sa risolutzione 1244, de su 1999.

S'iscola rifùgiu

In tempus de crisi o de cunflitu, a pòdere imbiare sos pitzinnos a iscola dat a babbos e mamas e a sa comunidade un'assimigiu de vida normale: unu logu seguru in ue los lassare in sas oras de su traballu, e in ue issos ant a pòdere retzire servitzius essenziali, comente sos vatzius, e informatziones de importu vitale, comente divent dare cara pro no nche rùere in sas minas. Ma mescamente, unu mèdiu pro lis dare un'educatzione chi lis at a cunsentire de fraigare su tempus venidore issoro, su de sa comunidade e de s'istadu issoro.

Ma podet acuntèssere finas su contràriu. Cando nche derruent sas iscolas in logos de instabilidade, est s'isperu matessi chi morit cun issas. Sa timòria de andare a iscola, e finas de b'istare a probe, si podet apoderare de sa gente, chi si nche fuit pro sa seguràntzia sua, ochiende cada isperu de educatzione.

In custos ùrtimos annos, b'at àpidu ocasiones ispantos de ataques contra a s'educatzione. In su mese de aprile de su 2014, sos militantes de Boko Haram nch'ant recatadu 276 litzeales de s'iscola **segundària pùblica feminile de Chibok** (Nigeria). Prus de una chentina de issas no las aiant galu liberadas in su mese de nadale de su 2017, cunforma a sa Reuters e a s'AFP.

In su mese de santugaine de su 2016, cunforma a unu raportu de sas **Natziones Unidas**, sos ataques aèros de sas forzas filoguvernativas contra a su grupu iscolare Kamal Qal'aji, in su governadoradu de Idlib, in Siria, ant ispèrdidu tres maistros e 19 pitzinnos, ant fertu 61 pitzinnos e abbutinadu s'iscola in manera grave.

In su mese de làmpadas de su 2017, unos cantos militantes ant postu bombas a inghiriu de un'iscola primària, in sas Filipinas, l'ant ocupada e ant leadu in ostàgiu sas pessones presentes.

Generatziones discuidadas

Custos ataques tenent deretu un'efetu: iscolanos e personale de s'iscola mortos o fertos, distrutzione de sas infrastruturas, iscolas e universidades serradas e tràumas psicològicos. E cando sighint —sos cunflitos, in sos logos pòveros, tenent una mèdia de dòighi annos—, custos ataques, e finas sos dannos collaterales, podent ocasionare un'**interruzione longa**, sa serrada de s'iscola e sa torrada a domo definitiva de iscolanos

© Rahima Gambo (www.educationeiforbiddien.com)

o maistros, e impegare de sa torrare a fraigare. Finas pustis agabbadu su cunflitu, a bias bi bolent annos in antis de acontzare sas iscolas e su sistema educativu e, in totu custu tempus, unu fiotu de pitzinnos est privu de su deretu suo a s'educatzione.

A pàrrere de s'**UNESCO**, su mesu de sos pitzinnos in edade de iscola primària no iscolarizados in su mundy istant in logos in ue b'at cunflitos, e su prus non tenet mai sa possibilitade de cumprare sos istùdios, cosa chi format **«generatziones cumpratas de discuidadas»**.

S'ùrtimu istùdiu mundiale chi s'interessat de custas agressiones, **S'Educatzione leada a sa miria 2014** —publicatzione de sa

Coalitzone mundiale pro sa protetzione de s'educatzione contra a sos ataques (GCPEA)— inditat chi in bator annos, dae su 2009 a su 2012, sos grupos armados no istatales, sas forzas de defensa e de seguresa natzionales e sos grupos criminales armados ant atacadu migias e migias de iscolanos, de istudentes, de insinnantes e de iscolas e universidades in, a su nessi, setanta istados. Custos ataques andant dae bombardamentos o fogos postos a iscolas e universidades, a mortes, a fertas, a recatos o a arrestos illegales, a s'imprisonamentu o a sa tortura de istudentes, insinnates e universitàrios.

In sos ses istados pertocados gravemente —Afghanistan, Colòmbia, Pakistan,

“Cando nche derruent sas iscolas in logos de instabilidade, est s'isperu matessi chi morit cun issas”

educatzione, s'apoderare de sas iscolas cu finalidades militares, o, si si tratat de iscola superiore, negare s'espresseione de opiniones politicas contràrias.

Tocat a l'agabbare cun s'impunidade

Sa prima cosa de fàghere pro paare fronte a custu problema, e sa prus importante, est de pònnere in campu unu **verificu bene fatu pro cumprèndere** ite est acuntessende e pro ite. Podimus pònnere in sarvu sas iscolas, cun sa presèntzia de sa politzia o su fràigu de unu muru totu a inghiriu, e rispòndere a sas resones chi ant motivadu s'atacu, faghende a manera, pro fàghere unu paragone, chi sas minorias apant un'intrada a s'iscola, in paridade, potzant retzire un'istruzione in sa limba sua o istudiare sa religione issoro matessi, o reclutende maistros in intro de sa comunidade ètnica locale, comentente acuntesset in su sud de sa Thailandia.

Podimus minimare su dannu ambientale fraighende iscolas in tzimentu, e no in linna o in pàgia, ca ant a èssere prus malas a allùere e brusiare, o faghende duas ghennas de essida in cada classe, a manera chi sos iscolanos si nche potzant fuire si militzianos o sordados provant a intrare pro los reclutare a punta de fusile.

In contu de impreu de sas iscola pro finalidades militares, unu pessu preventivu fundamentale diat èssere a cumbinchere sos grupos armados, istatales o nono, a bi rinunziare. Sa dissuasione l'otenuimus, semper e cando, **faghende sessare s'impunidade giuridica** de sos autores de sos ataques e giughende sas fortzas e sos grupos armados chi los pràticant a rispòndere de sas atziones issoro.

Su **raportu presentadu cada annu dae su Segretàriu generale de sas Natziones Unidas** a su Cussigiu de seguresa presentat sa lista de sos autores de violatziones graves contra a sos pitzinnos in tempus de cunflitu,

cunsiderende sos ataques contra a sas iscolas e su reclutamentu de pitzinnos-sordados. Sas partes mentovadas ant a dèvere istabilire progetos de atzione pro l'agabbare cun custas violatziones e, si no lu faghent, ant a èssere assugetadas a sanziones.

Sa GCPEA at cumintzadu una campagna internatzionale pro cumbinchere sos istados a firmare una **Declaratzione pro sa seguràntzia in sas iscolas**, chi los prendet a adotare sa parte manna de custas mesuras. Sa Repùblica dominicana est, dae su mese de nadale de su 2017 su de 72 istados firmatàrios. **Virginia Gamba**, Rapresentante ispetziale de su Segretàriu generale pro **sos pitzinnos e sos cunflitos armados**, at cramadu totu sos istados membros de s'ONU a sustentare e promòvere custa declaratzione, chi at agiuadu in manera determinante a promòvere s'adotzione de mesuras concretas pro prevènnere sos ataques contra a s'educatzione. «Nois non podimus lassare sas iscolas postas a sa miria in logos de cunflitu. Su preju chi tocat a pagare pro unu pitzinnu chi est privadu pro annos, a bias pro décadas, de s'educatzione est tropu artu», at declaradu, **presentende su raportu suo** a s'Assemblea generale de sas Natziones Unidas, in su mese de santugaine de su 2017.

Consulente e giornalista, **Brendan O'Malley** (Rennu Unidu) est s'autore de sos duos istudios intitulados "Atacos a s'educatzione", publicados dae s'UNESCO in su 2007 e 2010, e su chircadore printzipale de s'edizione 2014 de custu raportu, publicadu dae sa GCPEA. Est curadore e coautore de sa collezione *Protecting Education in Countries Affected by Conflict* (2012) de su *Global Education Cluster*. At collaboradu cun unas cantas organizatziones internatzionales chi s'interessant de sos ataques contra a s'educatzione de base e a s'insinnamentu superiore in su casu de sos rifugiados e de sas comunidades vitimas de sas crisis.

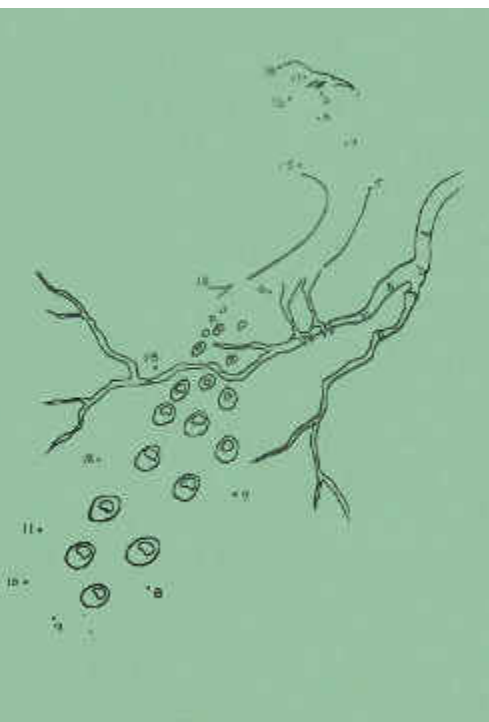

Figura de s'artista nigeriana **Rahima Gambo** tiradu dae su progetu multimediale «**Educatzione proibida**», destinadu a ammentare sas violèntzias de Boko Haram in su Nord-Est de sa Nigèria. A manca, **Rukkaya e Hadiza**, in sa corte de ricreatzione de s'iscola issoro de Maiduguri, in su 2016, si sunt ammentende sas dies chi si deviant cuare su bestire de iscola in sachetas de plàstica pro no èssere leadas a sa miria de so giadistas. A dereta, figura de unu manuale iscolàsticu nigerianu.

Somàlia, Sudàn e Siria— su Raportu de su 2014 contat «**prus de 1 000 ataques contra a iscolas, universidades, membros de su personale educativu, istudentes, o prus de 1 000 iscolanos, insinnantes o membros de su personale educativu vitimas de ataques o iscolas atacadas o impreadas cun finalidades militares**».

In 24 istados de sos 30 analizados, cunfirmat finas **S'Educatzione leada a sa miria**, iscolas e universidades las ant impreadas cun finalidades militares.

In Nigèria, **cunforma a càrculos de s'ONU**, bi diant dèvere èssere 1 500 iscolas distruidas dae su 2014, cun a su nessi 1 280 mortos, iscolanos e professores. A pàrrere de su GCPEA, «**in su peus de sos casos, ant ochiudu o fertu unos cantos pitzinnos e fatu dannu o distruidu iscolas cando fortzas in gherra las ant atacadas ca àteras fortzas militares las aiant impreadas**».

Sas iscolas e sas universidades sunt leadas a sa miria pro chistiones diferentes e a s'ispissu múltiplas, chi siat pro determinare instabilidade, impeigare una casta de

“ Deo apo ischertadu pro s’otimismo ”

Dalia Al-Najjar

© Vilde Media

Dalia Al-Najjar,
Ambassadora de bona voluntade
pro *Children of Peace*.

“ Fia gasi arrenegada chi cheria fàghere a cantos su mundu. Ma no aia fatu nudda. E mi so disposta a no ascurtare sas sirenas de su male. E de isseberare sa paghe. ”

de Mary de Sousa

Una "pitzinna de sa gherra" si cunsagrat a sa paghe

Dalia Al-Najjar nd’at bidu giai de cada casta in pagos annos de vida. A bintiduos annos, custa refugiada palestinesa est galu bia pustis de tres cunflitos e s’at passadu cada mamentu de trègua, in mesu de assèdios e de istudafogos, istudiende, faghende sa voluntària, traballende, iscriende unu blog de custa gherra de cada die chi est sa vida in Gaza... pessende a un’àteru venidore.

Issa cunsagrat s’energia sua a sa missione de Ambassadora de bona voluntade pro *Children of Peace*, un’organizatzione de caridade non de parte chi gherat pro istabilire un clima de cunfiàntzia, de amighèntzia e de apaghiamentu intre pitzinnos isarelianos e palestinesos, chi tenent dae 4 a 17 annos, e sas comunidades issoro.

«Gherras e paghe», illustrazione de su Fundu "Cartooning for Peace", rete internatzionale de illustradores de s'informatzione, agiuada dae s'UNESCO.

Dàlia crarit chi issa est animada dae s'arrènegu e dae s'isperu, ma finas dae una cultura familiare chi valorizat s'educatzione. si nd'est servida comente mèdiu pro pònnere in pràtica sos bisos suos, mescamente su de agatare unu mèdiu a sa violèntzia e a s'òdiu. «*Sa familia mea m'at semper naradu e torradu a nàrrere chi s'educatzione fiat fundamentale*», narat issa.

Dàlia s'at passadu su primu assèdiu a sos dòighi annos, pròpiu in antis de duos cunflitos terrorosos. «*Fia in classe 7 cando b'at àpidu su primu e est derritu totu. Deo non b'apo cumpresu nudda. Pro ite sa gente s'ochiet a pare? Deo pessaia chi custu podiat durare petzi carchi chida*», s'ammentat issa.

Sende gasi, at sighidu a istudiare e at otentu una lissèntzia in gestione de impresas in s'Universidade islàmica de Gaza, cundizionada dae sos distacos improvisos de s'elètricu in sa tzitade. «*A s'època, no andaia a iscola sena abbaidare sas informatziones, e totu dipendiat dae s'elètricu. Deo mi nch'ischidaia cando b'aiat lughe, o si nono mi ponia a fàghere sos còmputos cun sa candela, chi mi guastaiat sos ogros. Deo briaia cun frade meu e sorre mea pro tènnera sa candela*».

Sa gherra de su 2014 m'at sinnadu pro sa vida. «*A pustis, apo tentu ideas prus craras. Apo chertu chi non bi siat prus nemos chi patat su chi apo bidu deo. Deo apo isseberadu s'otimismu, ca, si nono, sa vida non si lu balet. Tando, non cheria rinunziare a campare*», agiunghet issa.

Dàlia at otentu una bursa de istùdiu de unis cantos meses in Istados Unidos, e at cumintzadu unu blog e una trasmissione in YouTube. Si nch'est marcada finas a s'[Alliàntzia mondiale de sa gioventude](#), una coalitzione internatzionale de giòvanos mobilitados pro promovèere sa dinnidade umana e sa solidariedade intre istados isvilupados e in isvilupu.

Ma est su traballu suo comente Ambassadora de bona voluntade de *Children of Peace* chi l'at cambiada de prus. «*Cando unu est palestinesu, benit bene de abbarrare cadaunu in s'idea sua e de demonizare sos àteros. Oe, têngio amigos israelianos e amus cumpresu chi nos ant contadu istòrias diferentes, e chi devimus guvernare totu custu in pare, cun s'ispiridu criticu nostru*», crarit. «*A s'agatare a unu chirru in su cunflitu forzat de prus a trattare*

sos àteros comente ogetos, imbetzes de reconnòschere chi b'at tràumas in ambos chirros».

Dàlia, chi como est ammaniende unu master in risorsas umanas in Sakarya, in Turchia, s'est appassionende de unu progetu nou. in su 2017, at leadu parte, in Oslo, a sa conferèntzia [Young Sustainable Impact \(YSI\)](#) comente earthpreneur (neologismu inglesu chi definit una pessone chi ponet sa capatzidade de impresa in profetu de sa durabilidade de sa Terra). L'ant pedidu de si figurare una STARTUP pro pònnere in pràtica unu de sos Obietivos de isvilupu sustenibile.

Cando at ischidu chi bi morit prus gente de maladias chi benint dae s'abba chi non pro neghe de sas gherras, issa at cofundadu Xyla Water Filtratzione Technologies. cun custa sotziedade, issa tenet s'isperu de cummertzializare unu filtru in tessutu vegetale chi costet prus pagu de 10 dòllaros, capatzu de produrre abba de biere pro un'annu a una familia de sete pessones.

Isetende de cròmperre a... Primu Ministru!

Sa paghe :

L'imparare a sos àteros e a sesi

de Toril Rokseth

Sa paghe no est petzi sa mancàntzia de gherra. Movende dae custa idea su Tzentru Nobel de sa paghe in Oslo, Norvègia, isvilupat su programa educativu suo.

Unos 10 000 pitzinnos e giovaneddos dae 6 a 19 annos b'andant cada annu.

Cada annu, in su coro de sa capitale norvegese, mìgias e mìgias de iscolanos giupant sa ghenna de un'istazione abbandonada in subra de su portu, in cherta de custa realidade mala a otèner: sa paghe.

Fundada gràtzias a Geir Lundestad, gjai direttore de s'Istitutu Nobel norvegese, su Tzentru Nobel de sa paghe est su museu Nobel de sa paghe. Custa fundazione indipendente, finantiada in pare dae donatziones privada e dae fundos pùblicos, tenet sa missione de fàghere connòschee mègius e estimare su prèmiu Nobel de sa paghe e de presentare s'òpera de Alfred Nobel e de sos laureados suos.

Cun sas manifestatziones suas, su Tzentru punnat a animare sa riflessione e s'impinnu in temas ligados a sa gherra, a sa paghe e a sa soluzione de sos cunflitos. A pustis de s'inaugurazione sua, in su 2005, at acasagiadu prus de 1,6 milliones de visitadores, pro prus de sessanta mustras permanentes e temporàneas —chi dòighi sunt istadas cunsagradas a su prèmiu Nobel, a sos laureados suos e a àteras personalidades mundiales.

Ma su Tzentru pilotat finas unu programa educativu chi punnat a a formare sa gioventude a s'idea de paghe e a sos mèdios de sa definire e de sa cultivare. Prus de 10 000 pitzinnos e pitzinnas dae 6 a 19 annos, de Norvègia, de Europa e de aterue b'andant cada annu.

Un'iscuadra de bator educadores ghiant sos deghe programas annuales, pessados pro sos pitzinnos, sas familias e sos istudentes. Cada iscola o pessone si nche podet marcare

© Johannes Grønseth / Nobel Peace Center

Su presidente colombianu Juan Manuel Santos, prèmiu Nobel de sa paghe 2016, in su Tzentru Nobel de sa paghe, in su mese de nadale de su 2016.

a custas sessiones de formatzione de un'ora, e finas a àteras atividades, mustras o projetzione de pelliculas, chi pertocant sas chistiones fundamentales de s'istòria de su Nobel, comente sa soluzione de cunflitos o sa defensa de sos deretos umanos.

Una notzione mala a definire

Sa prima tarea nostra cun sos pitzinnos est sa de splorare su cuntzetu de paghe. Cadaunu sa disgiat, ma no est gasi discansosa de nde faeddare e de l'imparare. Cando lis pregontamus de sa definire, sa prima risposta chi dant sos iscolanos, in generale, est chi sa paghe est sa mancàntzia de gherra.

Ma custa risposta, cumpreta est? Nois los animamus a bi pessare galu in manera prus funduda. Sa paghe podet èssere una cosa diferente dae sa negatzione de sa gherra e, si ei, ite est?

Ite est chi destruit sa paghe? Risposta deretaa: ga gherra e sos cunflitos. Ma sa paghe podet èssere torrada a nudda finas dae sa poveresa, su ratzismu, sos disacatos ambientales, o sa mancàntzia de democrazia o de respetu de sos deretos umanos. Tando passamus a pregontas pru diftizes. Si est su ratzismu chi destruit sa paghe, comente lu podimus domare? Si est sa poveresa, non diat tocàre a fàghere cada cosa pro nche sa bogare? Si est sa mancàntzia de deretos umanos, non diat tocàre a operare pro su respetu de sos deretos de cadaunu?

A sos iscolanos pregontamus finas de non nàrrere su, chi a pàrrere issoro, aguiat sa paghe. Custu nos cunsentit de esplorare prus in profundidade argumentos comente sos deretos umanos, sa collaboratzione intre sos istados e sos grupos e su respetu a pare intre sos pòpulos. Ca sa finalidade est de sugigare a cumprèndere chi sa paghe est un'idea positiva, e non negativa.

Sa punna nostra, in su Tzentru, est de dare a sos allievos connoschèntzas e valores chi ant a pòdere trasformare in atziones ùtiles pro issos matessi e pro sas comunidades issoro.

Sas bases pro pesare tzitadinos chi apant cussèntzia, siant tollerantes e empàticos, divent èssere sa democratzia, sos deretos umanos e sa soluzione de sos cunflitos.

Mòvere dae notziones de base

«Sa democratzia devet nàschere torra in cada generatzione, e s'educatzione nd'est sa maistra de partu sua», at iscritu John Dewey (Istados Unidos) in *The School and Society*. Su filòsofu, psicòlogu e riformadore de s'educatzione (1859-1952) creiat in un'educatzione fundada in sa soluzione de sos problemas, prus chi no in s'imparòngiu mecànicu de sos fatos. Nois nos semus isfortzende de aplicare su matessi sistema.

Pro faeddare de sos deretos umanos, nois cumintzamus dae sas notziones de base, pregontende, pro nàrrere, a sos iscolanos si lis paret chi los ascurtent cando narant su chi pessant. Dae custu, bi cheret pagu a evocare sos chi lis ant negadu su deretu de s'expressare liberamente — comente sos laureados de su Nobel Nelson Mandela o su patzifista Carl von Ossietzky. A pustis leamus in cunsideru sa chistione de sa responsabilidade chi derivat dae sos deretos umanos fundamentales.

Nois adatumus sos mètodos nostros a s'edade e a sas abilitades de sos iscolanos. Ischimus, pro nàrrere, chi su giogu de ruolu est un'aina bona pro imparare a sos prus

giòvanos s'importàntzia de sos deretos de sos pitzinnos. Sos prus mannos sunt invitados a leare unu pessu in casos diftziiles chi mustrand sos dilemas de sa vida bera. Ma nois damus cara pro prima cosa chi sas sessiones siant pertinentes e àniment a s'ispiridu criticu.

S'esperientzia personale comente modellu

Unu cunfrontu fatu movende dae chistiones abertas podet afortire sa tendèntzia a s'empatia de sos iscolanos. Ite est su ratzismu? Ite provat chie lu patit cada die? Cun cales cunsequèntzias? A grustos minores, sos iscolanos imparant a formulare puntos de vista e a irrichire su vocabulàriu teòricu issoro. Nois movimus dae sas esperientzias personales de sos giòvanos pro valorizare s'universalidade de sos deretos umanos e formare unu quadru comunu segurizadu chi lis cunsentat de cunfrontare sas ideas issoro cun sas de sos àteros.

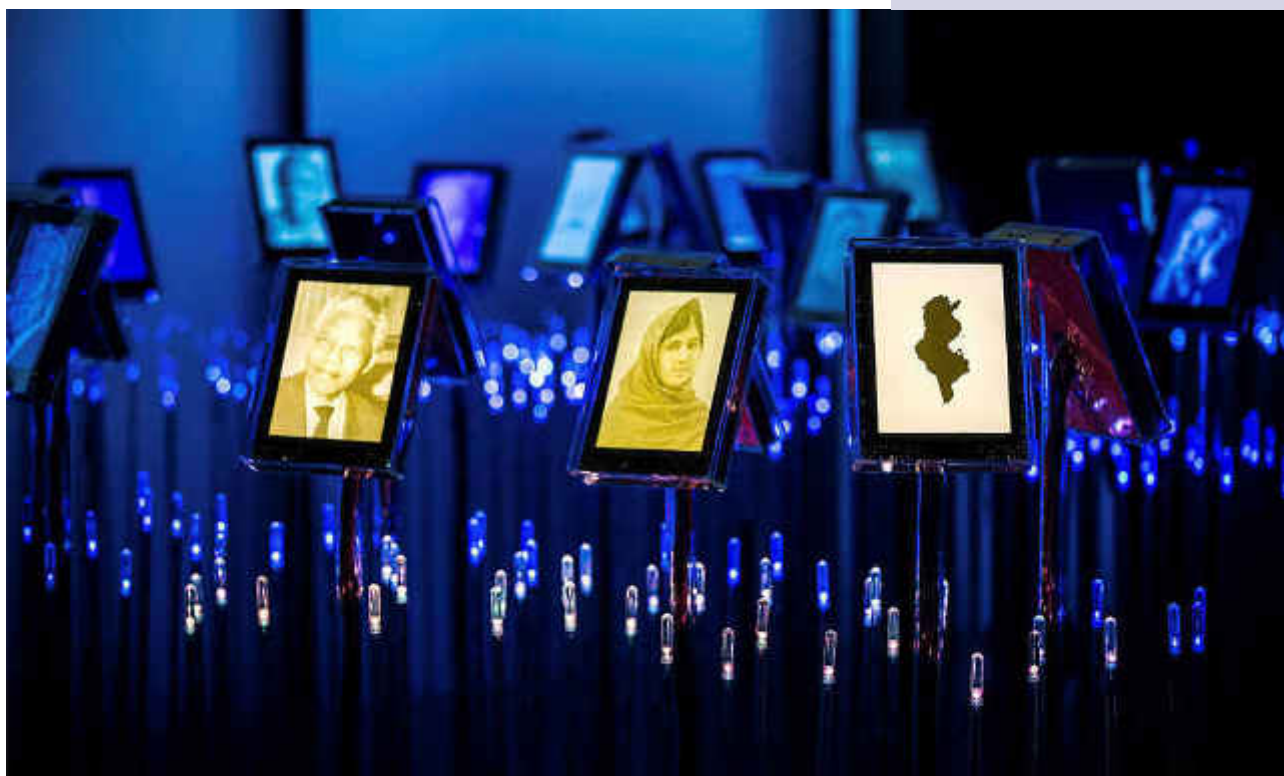
Sos programas nostros isfrutant finas sos archivos de su Tzentru, e finas sos traballos de sos laureados, chi sunt modellos fortes cuncretos de atziones in favore de sa paghe. E movimus dae personàgios comente sa romanziera e patzifista austriaca **Berta von Suttner**, prima fèmina chi at otentu su Nobel in su 1905, ca at leadu parte sena pasu a su movimentu internatzionale pro sa paghe; finas a s'ativista americanu **Martin Luther**

King (premiadu in su 1964) ca impreiat mètodos non violentos pro promovere su movimentu pro sos deretos tziviles, o a sos isfortzos ispantosos in prode de s'universalidade de sos deretos umanos de s'avogada iraniana **Shirin Ebadi**, Nobel de sa paghe 2003.

Pro ispainare s'esperientzia, nois animamus sos insinnantes a s'ighire in àula sos cuncambios chi ant tentu in su Tzentru. Pro custu, in su situ web nostru, proponimus atividades de acumpangiamentu e de aprofundimentu. Sos insinnantes a s'ispissu nos imbiannt cummentos positivos meda pro sa manera chi sa visita at puntorgiadu e su cunfrontu in sos iscolanos..

Toril Rokseth (Norvègia) est diretora de s'educatzione in su Tzentru Nobel de sa paghe, in ue dirigint un'iscuadra de bator educadores.

Su «Campu Nobel», disinnadu dae s'artista americanu **David Small**, s'agatat in su coro de su Tzentru Nobel de sa paghe.

Sa tzirculazione de sos cherbeddos africanos: un'alternativa a s'èssodu issoro?

de Luc Ngwe

In su mese de santugaine de su 2016, unu raportu de su Fundu monetàriu internatzionale (FMI) at fatu crònaca.

«*Sos immigrados originàrios de s'Àfrica subsahariana in sos istados de s'OCSE diant pòdere passare dae unos 7 millones in su 2013 a unos 34 millones dae como a su 2050*», naraiat, crarende chi «*sas migratziones de traballadores giòvanos e istudiados faghent dannu mannu a unu territòriu in ue su capitale umanu est giai raru*». Non faghet aressare cun sa fortza custa emorragia de su continente chi est durende dae dècadas. Tocat a integrare sos istudios fatos in logu istràngiu in sos currìculos universitàrios africanos e animare s'emigratzione a tèrmine breve, chi cunsentit sa torrada de sos istudiados a su logu de origine issoro.

«*S'èssodu de cherbeddos est mannu mescamente in s'Àfrica subsahariana*», iscriet su raportu Prospetivas de s'econia mundiale (santugaine de su 2016) publicadu dae su Fundu monetàriu internatzionale (FMI). «*Sas migratziones de traballadores giòvanos e iscolarizados faghent dannu mannu a unu logu in ue su capitale umanu est giai raru. Sa cantidade de migrantes iscolarizados est prus manna chi non sos àteros istados in isvilupu. Sas migratziones de traballadores de cualifica arta produit unu costu sotziale elevadu, comente testimòniat sa mòvida de mèigos e de infirmieras dae su Malawi e dae su Zimbwue, chi podet èssere sinònimu de sa pèrdua de bonistare in prus de sas chi sunt sas pèrduas econòmicas*».

Custa situatzione no est noa. Su disterru de cherbeddos africanos est cumintzadu in sos annos 1980.

Migratzione temporànea in sos annos 1960

S'incràs de sas Indipendèntzias, in sos annos 1960-1970, sas políticas de insinnamentu superiore in Àfrica currispondiant a sos bisòngios de sos Istados chi fiant fraighende, pro formare sas classes dirigentes issoro. A unu chirru, andaiant a istudiare a logu istràngiu, mescamente in sos istados de sos ex-colonizadores e de s'ex blocu sovièticu. Sos istudentes oteniant bursas de Istadu e lis tocai de torrare a logu issoro pro dare un'agiudu a s'isvilupu suo. Su Camerùn, pro nàrrere, faghiat firmare impinnos pro deghe annos a sos bursistas suos. Sos istados de s'ex blocu sovièticu pretendiant chi sos istudentes africanos si nch'esserent mòvidos in pessu agabbados sos istudios. O, si nono, fiant animados a nche lassare su territòriu de sos istados chi los aacasagiaiant cun àteros mèdios: dificultades de inserimentu professionale, impreos riservados, discriminatziones, declassament, etc.

In prus, sos Istados in pessu indipendentes proponiant traballos bonos a sos diplomados suos e sugaigiant semper s'entusiasmu de s'indipendèntzia e su sentimentu de s'utilidade issoro, in forma de paràulas de bantidu comente «*S'istadu tenet bisòngiu de bois*».

Sa tzirculazione de sos cherbeddos africanos si collocaiat, in sas duas dècadas a pustis de sas indipendèntzias, in sa lògica de unu movimentu de migratzione prus mannu chi teniat sa carateristica de èssere temporàneu, a su nessi in s'idea.

Sa migratzione comente orizzonte de vida in sos annos 1980

Ma, in sos annos 1980-1990, sa cuntentesa manna pro sas indipendèntzias si càmbiat in disincantu in su prus de sos istados africanos. Sas promintas de essire dae sa poveresa no las ant postas in pràtica. Imponende-si «curas de illangiamentu», una in fatu de s'àtera, sos aparatos istatales ant minimadu meda su reclutamentu. S'idea de una progetu de bene comunu s'arressat. E nde resurtat unu sentimentu de inutilidade. A otènnere unu diploma non tenet prus su matessi sentidu, e finas sa «collocabilidade» in su traballu devenit sa paràula de òrdine de sas políticas educativas, in Àfrica e in aterue. Sos istudentes s'orientant semper de prus a formatziones chi lis cunsentant de s'apoderare de cumpetèntzias «vendibiles» in su mercadu mundiale de su traballu.

In su matessi tempus, s'emigratzione de sas cumpetèntzias de sos istados de su Sud no est pro dare dispraghare a sos istados de su Nord impinnados in una cumpetizione pro s'apoderare de profesionistas e pessighidos dae problemas de renoamentu de sa fortza de traballu issoro. S'imbetzòngiu annunziadu de sa populatzione, ma finas unas cantas políticas de limitatzione de sa formatzione, comente su *numerus clausus*

pro sos mèigos in Frantza, òbbrigant custos istados a si buscare semper de prus manu de òpera istràngias.

Adotant politicas de migratzione seletivas, ca cherent chi sos profilos de sos migrantes corrispondant a sos bisòngios de sas economias issoro. Sa Frantza, chi patit unu desertu mèdicu, acollogit mèigos istràngios, sende chi sa Germània cheret istràngios chi tenent cumpetèntzias indispensàbiles a s'indùstria sua.

Sas profesiones de sa sanidade, de s'informàtica, de sa finàntzia e de sas tecnologias, consentint, prus de àteras, una mobilitade internatzionale prus manna. In custu sentidu, sa globalizatzione aberit in manera progressiva sos mercados natzionales de s'impreu e custa dinàmica econòmica est agiuende a istandardizare curriculos e làureas in totu su mundu.

«Mi so dispostu a mòvere dae domo mea, ca pessaia chi non b'aiat peruna possibilitade tando, in logu meu, e chi sa vida fiat mègius inoghe in Europa. Pustis chi agabbo de estudiare, però, pesso de torrare a domo, lassende una base in Itàlia. A manera chi, si no agato traballu in logu meu, mi potza gherrire sa vida inoghe». *Testimonia de s'istudente africanu Thertys Schemele, regorta dae su fotògrafu congoleseu Bourges Naboutawo.*

“Como sos istados africanos non parent a tretu de parare sa fuida de cherbeddos,”

Ma si sos istados africanos inrant in su mundu de sa globalizatzione a forzza, ca non semper podent nàrrere su pessu issoro, no est sa matessi cosa pro sas pessones. Custas ùrtimas a bias resessint a nde tirare profetu isvilupende progetos educativos, prospetivas profesionales e àteras possibilitades (cunsumos, viàgios, etc.) chi si lis presentant. Ma, custas situatziones chi corrispondent a finalidades de isvilupu personale no est naradu chi corrispondant, a mala gala, a sos obietivos globales, a sos orientamentos, a sas prioridades de sos istados africanos.

Sende gasi, sas politicas internas de sos istados africanos sunt unu de sos fatores chi, paris cun sa flessione demogràfica de sos istados de su Nord e sa globalizatzione, ant trasformadu sa migratzione temporànea de sos africanos in una migratzione istàbile. Si tratat duncas de una migratzione sena prospetiva o punna reale de torrada, chi no est causada, comente amus in pessu bidu, a fatores econòmicos (traballu, paga, cunditiones operativas) e políticos ebbia

(pessighimentu, insegurantzia). Est una migratzione comente orizonte de sa vida.

Potenziale de sa diàspora cuntemporànea

A dies de oe, sos istados africanos non parent a tretu de parare custa fuida de cherbeddos. Sas istrategias de rimpàtriu forzadu sunt de pagu profetu finas a cando sos guvernos no ant a parare fronte a sas càusas profundas de s'emigratzione e no ant a dare sa prioridade a si mantènnere sos cherbeddos chi como si nche sunt fuende. Un'alternativa —pro non nàrrere una soluzzione— diat èssere de integrare sos cherbeddos de sa diàspora in sos curriculos universitàrios de sos istados africanos. Una tzirculazione che a custa de sas cumpetèntzias diat abèrrere prospetivas noas in s'època de sa globalizatzione, ca dae custa sos istados africanos non si nde podent ischirriare.

A pustis de unos cantos annos, b'at retes universitàrias in tre sos istados de origine e sos istados chi acollogint sa diàspora africana. Est mescamente su casu de s'Université des Montagnes (UDM) in Camerùn, chi at istabilidu relatziones cun su tzentru ospitalàriu universitàriu (CHU) de Digione e s'universidade Paris-XIII, in Frantza, e finas s'universidade de Udine e su tzentru de Cardiologia de Milanu in Itàlia. Su Marocu mobilitat sa diàspora sua gràtzias a programas istatales comente su Forum internatzionale de sas cumpetèntzias marochinas in logu istràngiu (FINCOME), chi agiuant s'isfortzu istatale de circa sientifica e tecnològica. In su 2009, su Tzentru nazionale pro sa chirca sientifica e tècnica (CNRST) de Rabat at postu sa firma in acordos cun unas cantas istruturas istràngias, mescamente cun s'Assòtziu de sos informàticos marochinos in Frantza (AIMAF) e sa Rete de sas cumpetèntzias marochinas in Germània (DMK).

Finas sa sanidade est unu campu chi tirat profetu dae custa genia de cooperatzione. Duncas, apotecàrios camerunesos chi istant in Bèlgiu ant istabilidu relatziones cun s'universidade de Douala pro fàghere cursos preparatòrios de farmatzia. A pustis de su 2010, s'Assòtziu de sos mèigos camerunesos in Bèlgiu (MedCamBel) organizat simpòsios professionales, e finas campagnas de informatzione, de preventzione e de sensibilizatzione de sas populatziones in Camerùn.

Migratzione tzirculare: una genia noa de migratzione in isvilupu

In manera parallela, unos cantos istados de su Nord agiuant sa «mobilitate tzirculare», duncas un'emigratzione de durada curta, chi cunsentit a sos istràngios de traballare e de s'ispetzializare pro carchi annu, in antis de torrare a domo issoro. Agiuada dae sa Fundatzione tedesca pro s'integratzione e sa migratzione, e finas, cun su nùmene de Triple Win, dae s'Agèntzia tedesca de cooperatzione internatzionale (GIZ) e dae s'Agèntzia federale pro su traballu, sa mobilitate tzirculare dat profetu a sos istados de origine e a sos de acollogimentu, gràtzias a sos trasferimentos de cumpetèntzias e de connoschèntzias chi cunsentit. Sena nch'ismèntigare s'interessadu printzipale, chi si format traballende, istabilit relatziones professionales chi li podent èssere ùtiles, e podet balangiare pro totu su tempus chi istat in logu istràngiu, pro investire a pustis su dinare postu a bandas in sa terra sua.

Custas pràticas de benefitziu mùtuu in tre sos istados ospitantes e sos de origine òperant in su mundu universitàriu,

© Bourges Naboutawo

«Sos istudentes africanos in Europa sunt pagu dispostos a torrare a domo issoro a pustis chi si sunt diplomados», narat Loveline Nguetsa a su fotògrafu congolese Bourges Naboutawo. Ma issa, nono. Issa est ideada a torrare a Camerùn a pustis de sa làurea in eletrònica e su master in automatizatzione. Sende chi b'at problemas de traballu, de inseguràntzia, de educatzione, de salute... chi nche bogat sa gioventude a foras de su continente, «istamus mègius in domo nostra», crarit Loveline. Issa est de su pàrrere chi cun una voluntade política bera, custos problemas non bi diant èssere prus.

mescamente cando si tratat de sos Istados Unidos, e de su Canada, e, de mancu, de su Rennu Unidu e de sa Frantza. A narrere sa giusta, sos universitàrios africanos inseridos in sas istitutziones de insinnamentu superiore e de chirca de custos istados pilòtant, cun s'agiuadu de custos entes, programas de cooperatzione in sos istados de origine issoro. A pustis de àere guvernadu s'Istituto de istùdios africanos in s'universidade Columbia (New-York, Istados Unidos), Mahmood Mamdani at formadu in su 2010 s'Institute for Social Research in s'universidade de Makerere in Uganda. Ousmane Kane, titolare de sa càtedra «Islam e sotziedades mussulmanas cuntemporàneas» in s'universidade de Harvard (Boston, Istados Unidos) at presentadu in su 2016 unu programa de cuncàmbiu universitàriu in profetu de sos istudentes de su Senegal, istadu de origine issoro. Est longa sa lista de sos chircadores e universitàrios africanos chi cuntribuint a su renoamentu de s'insinnamentu superiore e de sa chirca in sos istados de origine issoro, cun programas de insinnamentu, de chirca, e de progetos de coeditzione.

S'inserimentu de sas diàsporas africanas in su mercadu mundiale de sas cumpetèntzias lis dat garantzias de mantenimentu de sa cumpetitividade issoro, in càmbiu de s'isclerosi chi patint si abbarrant in su logu de origine issoro, pro neghe de cunditziones de traballu malas e de un'ambiente pagu profetosu pro s'isvilupu professionale. Est beru mescamente pro sos insinnantes-chircadores, su personale de sa sanidade, e, de reghente, sos traballos avanzados, comente s'informàtica, sa telecomunicatziones, sa finàntzia o sas biotecnologias.

Comente narat su raportu de su FMI, sos cherbeddos africanos disterrados «podent finas propònnere programas rigorosos de perfetzionamentu professionale e de formatzione de sos dirigentes. Ponende sas cumpetèntzias, sas relatziones e sas habilidades issoro, in pare cun sas connoschèntzias de sas prospetivas mundiales e de sas costumàntzias locales, sas retes de sas diàsporas de emigrados podent agiuare a afortire s'ambiente econòmicu in sos istados de origine issoro, a una crèschida de su rendimentu e a un'isvilupu in mercados noos».

Cando s'isfortzant de trasformare sa fuida de sos cherbeddos in tzirculatzione de sos cherbeddos, custu podet abèrrere su caminu a formas noas de cooperatzione, a modalidades noas de isvilupu de sos istados africanos e a formas noas de influèntzia chi lis podent dare fortza in sa sotzializatzione internatzionale.

Luc Ngwe (Camerùn) est chircadore e consulente indipendente. Autore de una sèrie de istùdios chi pertocant mescamente s'insinnamentu superiore, est istadu professore in s'universidade de Douala (Camerùn), Nanterre e Avignon (Frantza).

S'universidade e sa democratzia de sos machillotos

de Jean Winand

Sos progressos tecnològicos e sientificos ant bortuladu sa relatzione nostra cun su mundu. Su funtzione de sas sièntzias umanas at pèrdidu sa primatzia in prode de s'economia. In custa realidade, s'universidade s'agatat in un'iscansadòrgiu: tocat a produire tècnicos, deretu produtivos, o universitàrios prus generalistas capatzos de si pessare in contu de cambiamentos de sas sotziedades? Su realismu econòmicu non podet èssere s'ùnica risposta a sos disafios de como.

In mesu de sos fenòmenos chi caraterizant custu cumintzu de su sèculu 21, sos prus craros sunt, sena duda, sa dissoluzione de sos riferimentos chi orientant sas sotziedades nostras e sa dificultade de sas pessones de pessare a su tempus venidore cun otimismo, unu sentimentu crèschidu bidende s'ispetàculu de gherras e de migratziones chi si presentat in sos eventos de cada die, a dolu mannu.

A custu, s'aggiunghent sas pregontas pro sa natura de sa vida, su mantenimentu de sos ecosistemas nostros, su funtzionamentu de sas libertades democràticas e individuales nostras, sa funtzione de s'Istadu, sas relatziones intre sos Istados e sas sotziedades multinatzionales capatzas de mobilitare mèdios istremenados pro gestire sa regorta, sa tzirculatzione e sa preservatzione de sas connoschèntzias e de sas informatziones, ma finas sa trasformatzione e s'isfrutamentu issoro. S'isolatzionismu de unos cantos istados

© Selçuk Demirel

Sos politicos a si nd'abbigiant chi bisòngiat a formare pessones capatzas de pessare cun una visione generale e cun ispiridu criticu?

ricos, sa crèschida de su populismu e s'afortimentu ispetaculare de sos movimientos integralistas, nos ponet a pessare chi su podere est leadu a bellu a bellu dae chie est pro solutziones lestras e elementares, pro non nàrrere grusseras.

A cunfrontu cun custos pessamentos de su mundu de como, diamus pòdere creère chi sas sièntzias umanas, chi una de sas missiones fundamentales suas est pròpiu de dare craes pro interpretare su mundu in ue istamus, diant àere crèschidu sa funtzione

issoro. Ma, francu, forsis, sa sotziologia, issas abbarrant belle a sa cua in sos dibàtidos atuales e sunt iscumparende a bellu a bellu in sos curriculos universitàrios. Su logu riservadu a sas sièntzias umanas est in regressione crara, belle in totu su mundu, ma mescamente in sos istados isvilupados. A unu chirru, su perimetru issoro s'est astringhende: su messàgiu chi giughent at sessadu de fecundare sos setores tècnicos. A s'àteru chirru, sos mèdios destinados a sas sièntzias umanas, pro fàghere iscola o chirca, sunt minimende in manera costante.

Sas causas chi concourent à creer custa situatzione sunt trop nombreuses pro être detaillées ici. Je me bornerai au rôle des autorités politiques.

Cales prioridades pro sas políticas?

In unu mundu in ue su traballu pro totus no est prus una cosa segura, s'identificatzione belle isomètrica intre una formatzione e una professione chi asseguret un'impreu est devènnida un'ossessione a beru. Sa formatzione de diplomados chi podent èssere assuntos pro tareas determinadas paret mègius de tènnere universitàrios generalistas. Pro fàghere unu paragone, su governu giaponesu aiat annunziadu in su mese de làmpadas de su 2015 su pèssu de minimare meda, si non de abolire in sas universidades chi controllat in manera ufiziale, sos dipartimentos de sièntzias sotziales, de filosofia e de literas. Su Primu ministru giaponesu deccraiat tando chi fiat mègius a propònnere un'educatzione a vocatzione prus pràtica, chi no a afortire sa chirca acadèmica, chi est teòrica meda, pro tènnere contu de prus de sos bisòngios de sa sotziedade.

Ma s'universidade a si podet cuntentare de formare tècnicos iperispzializados chi no ischint nudda in foras de su campus astrintu de sa matèria issoro?

Semus arribbados a su puntu de nos pregontare si sos políticos, chi tenent sa funtzione de istabilire su caminu, sunt bidende su bisòngiu de formare pessones capatzas de meledare in manera generale cun ispiridu críticu. In carchi istadu, sa risposta est nono in manera crara; in àteros medas, no est —o no est prus— considerata una prioridade, a bias mancu dae sas autoridades universitàrias, oramai intzurdadas dae chistiosnes de redditividade.

In unu mundu in ue sos riferimentos filosòficos e morales tenent dificultade a si fàghere reconnòschere, sas universidades tenent galu unu consideru mannu in sa gente. Pro lu mantènnere e l'afortire, tocat chi tèngiant unu comportamentu esemplare. Sos sièntziados non semper si l'isfrancant dae unas cantas críticas chi pertocant, a bias, s'integridade intelletuale issoro.

© Frank Herfort (www.frankherfort.com)

Finas sa sièntzia est sujeta dudas pro una parte semper prus manna de gente. Sa presentada de sos chi mutint *alternative facts* (afirmatzione contraighida dae sos fatos) nde costituit un'obra interessante. De seguru, no est ùtile meda a presentare a longu inoghe sas positziões dudosas, a bias presentadas dae sos livellos prus artos de sas càrrigas de l'istadu, in contu de cambiamentu climàticu, o sas positziões contràrias —comente chi si tratet de duas opinioniones echivalentes— de sa teoria de s'evoluziõe de sas ispètzias e de su creazionismu. In custa realidade in movimentu, sas universidades podent èssere riferimentos fortes de libertade. Custu dipendet de seguru e in parte manna dae issas matessi, ma sos l'istados diant dèverè garantire mèdios bastantes pro lis assegurare un'autonomia reale.

Sa funtzione de sas sièntzias umanas

In s'universidade bida comente un'ideale, sas sièntzias umanas tenent una funtzione fundamentale. Sende gasi, no las leant bastante in su sèriu. A s'ispissu, sa supravivèntzia de custas disciplinas colat in un'istumentalizzazione pagu prus o mancu forzada. Pro nde nàrrere una, benit bene a amminterè chi bi bolet una lughe filosòfica in sas sièntzias de sa vida, in chistiones èticas, ma no ant a mminterè s'utilidade de agiuare sas chirca pro Kant, pro sa filosofia medievale o pro sa fenomenologia. Pro unos cantos sièntziados, sa chirca in sièntzias umanas no est sièntzia a beru. Custa idea contrària benit mescamente dae su fatu chi sas sièntzias esatas imponent su paradigma epistemològicu issoro, o a su nessi sas pràticas de chirca issoro, a totu sas sièntzias. Sigomente sas sièntzias umanas s'òcupant pro prima cosa de su sinnificadu, nde

Òpera de sa sèrie «Interieurs publics» de su fotògrafu tedescu Frank Herfort.

derivat de seguru una relatividade de sos resultados.

De su restu, nemos diat pessare de atacare sas autoridades tècnicas, respetadas pro s'ajudu chi dant a sa produzione industriale, a sa richesa econòmica, e finas a su benèssere fisicu e a su cunfortu materiale nostru. No est sa matessi cosa pro sas autoridades intelletuales chi sa missione issoro est finas sa de èssere de istrobbu, cun sas pregontas chi ponent a sa sotziedade, cun sa positzione crítica chi leant contra a su podere, o finas cun s'interpretazione chi faghent de su sentidu —semper su sentidu— cuadu, caratzadu, negadu suta de su flussu sighidu de s'informatzione chi nos cugùgiat totu.

“ S'iscusa de sos dirigentes chi si ghetant in atziones fundadas petzi in su realismu econòmicu a podet èssere sa mustra de una voluntade de asservimentu de sos pòpulos cun su degradu issoro? ”

Tando, sunt sas sièntzias umanas, chi pessant in manera diferente dae sas categorias binàrias, chi sunt capatzas de dare sos istrumentos chi bisòngiant a cumprèndere su mundu cumplessu chi nos inghirit. Si non sende, at a essere a campu a bellu a bellu —e forsis in manera irreversibile— sa «[democrazia de sos machillotos](#)», pro leare sa fòrmula de su sotziòlogu frantzesu Gerald Bronner.

Sos sinnales premonidores de s'oscurantismu

Cara a cara cun sos disafios postos dae s'evoluzione de su mundu de oe, dae s'isvilupu istraordinàriu de sas tècnicas chi ponent in perigulu mannu sos modellos sotziales nostros, s'ùnica risposta possibile non podet èssere de andare in cherta de su benèssere econòmicu, finas si tocat a s'assicurare unu livellu de base, comente prioridade in sos istados prus pagu isvilupados. Ma, a si firmare in custu, diat èssere petzi a pònneru una caratza pro cuare realidades prus cumplessas e essentziales. S'ùnica risposta adada est leare cabu e a cumprèndere su mundu in ue istamus. E pro cumprèndere bi bolet una cultura, una cultura fundada, no una cultura de disvagu —a su nessi non custa ebbia—, ma chi siat una cultura alimentada dae su pesu de s'istòria, una cultura multilingue, una cultura chi si pessamentet de sas fontes, chi las istùdiat a fundu, pro las cumprèndere de prus e cumprèndere su presente e mirare a su venidore. Una cultura informada a beru, duncas, chi lu podet èssere petzi cun s'ajudu de sas sièntzias umanas.

S'innoràntzia de sa positzione de s'Òmine in s'universu, de s'istòria e de sa cultura sua,

totu cosas chi conoschimus prus in fine petzi cun s'imparòngiu de mètodos a bias austèros; s'innoràntzia de totu custu donc de tout cela, su discùidu o su minisprètzii cunformista contra a sos chi òperant in profetu de sa cultura, sunt semper istados sos sinnos premonidores de s'autoritarismu e de s'oscurantismu.

S'iscusa de sos dirigentes chi si ghetant in atziones fundadas petzi in su realismu econòmicu est marcada, cando est in bonu, dae su sellu de s'innoràntzia; cando est in malu, est sa mustra de una voluntade de asservimentu de sos pòpulos sa degradu issoro. Est pro custu chi deo faeddaia de un'interessu democràticu importante in sa manera de pessare sa cundizione e sa funtzione de sas sièntzias umanas in sas sotziedades nostras.

Jean Winand (Bèlgiu) est professore ordinàriu in s'universidade de Liegi. Est istadu decanu de sa Facultade de filosofia e de literas intre su 2010 e su 2017, annu in ue l'ant elèghidu membru de s'Acadèmia reale de Bèlgiu. Est istadu copresidente de su Comitadu internatzionale organizzadore de sa [Cunferèntzia mundiale de sas sièntzias umanisticas](#), in su mese de austu de su 2017 in Liegi, in partenariadu cun s'UNESCO.

Unu cronoprograma pro cambiare su mundu

© Create Peace Project (www.createpeaceproject.com)

Òpera creada durante unu laboratòriu de s'ONG Create Peace Project, in ue si trataiat de cunbiamare messàgios de paghe intre istudentes de totu su mundu.

de Fernando M. Reimers

Pro istare in paghe in unu mundu prenu de arriscos, tocat a dare a sas levas noas un'educatzione chi lis cunsentat de los cumprèndere e de lis parare fronte. Fernando M. Reimers, espertu venetzelanu in educatzione a sa tzitadinàntzia mundiale, est s'autore de duos programas innovativos creados pro custu in s'universidade de Harvard.

Ite est s'educatzione, si non su fatu de dare a sas pessones ocasiones de isvilupare sas competèntzias pràticas e cognitivas chi las ant a agiuare a campare in una manera chi lis cunsentat de pònnerre in pràtica sas finalidades importantes chi s'ant isseberadu? Custa idea est a su nessi de **Jan Comenius**, unu pedagogu tzecu de su sèculu 16. In sa *Didactica Magna* sua, iscriiat chi, pro fraigare sa paghe in su mundu, tocaiat a universalizare s'educatzione. Sa matessi idea at didatu s'inserimentu de su deretu a s'educatzione in sa **Declaratzione universale**

de sos deretos de s'òmine de su 1948 e in su preàmbulu de s'**Atu costitutivu de s'UNESCO**. S'inclusionde de custu deretu in sa Declaratzione at cumintzadu una de sas rivoluzionnes a sa muda prus de importu chi apat connotu mai s'umanidade. In totu su mundu, s'intrada a s'educatzione de base est colada dae prus pagu de su 50 % in su 1948 a prus de su 85 % oe, e sa parte de sos alfabetizados est crèschidu dae su 36 a su 85 % in sa matessi època (**Global Rise of Educatzione**, 2017). Su progressu est galu prus ispetaculare, si pessamus chi, in su matessi tempus, sa populatzione mundiale creschiat dae 2,5 a 7,3 milliardos de pessones.

In custos ùrtimos deghe annos, deo mi so isfortzadu de cumprèndere ite tocat a fàghere pro agiuare su prus chi si podet s'isvilupu de sistemas educativos chi potzant formare sos iscolanos nostros comentè tzitadinos de su mundu globalizadu. Su protzessu de imparu de competèntzias mundiales cheret sustentadu dae un'iscola de calidade, e dae insinnantes preparados e incuadrados comentè si tocat. Cun sos collaboradores meos, apo elaboradu duos programas iscolàsticos cumprètos, dae sa materna a sa fine de sa secundària, e nois s'ighimus a traballare in collegamentu cun una rete mundiale de iscolas, a s'elaboratzione de risorsas pedagogiques permettant de promouvoir s'educatzione a sa citoyennete mundiale.

Cuidare interessos e passionnes

Su primu programa, espostu in s'òpera **Empowering Global Citizens** («Formare tzitadinos de su mundu», 2016), l'ant disinnadu in su 2011 e in su 2012, pro un'insinnamentu dae ses a oto oras sa chida, dae s'iscola materna a s'agabbu de su segundu tziclu de sa secundària. In su cumintzu, su progetu fiat destinadu a *Avenues: The World School*, una rete internatzionale de iscolas indipendentnes chi fiat aberende su primu cursu in New York.

Amus postu in òpera competèntzias chi incluint s'imparòngiu de s'ètica, de s'aprendimentu de conoschèntzias, de competèntzias sotziales, de conoschèntzia de sesi e de sas maneras de pessare, pro dotare sos iscolanos de sas capatzidades chi bi bolent pro s'isvilupu de una cassèntzia planetària —cunsentende-lis de isvilupare sa motivatzione issoro e s'atitùdine a leare in contu sos disafios mundiales. In su fundamentu de s'idea nostra de competèntzia mundiale b'est sa notzione de autonomizatzione, in àteras paràulas, una cundizione mentale chi cunsentat a cadaunu de pòdere isvilupare sa capatzidade sua de istabilire sa diferèntzia, leare s'iniziativa e tènnere unu rolu motore. Sa manera nostra de operare est de imparare a progetu, chi ànimat sos iscolanos a isvilupare sos interessos e passionnes issoro, e ponet in pare babbos, mamas e sos membros de sa comunidade.

In càmbiu de nos cuntentare de trasmitere connochèntias, nois animamus sos iscolanos a mostrare chi si sunt apoderados in totu de unu sugetu dende vida a unu produtu —ispetàculu de mascareddas (materna), *business plan* (in su de tres annos de istùdiu) o impresa sotziale (in su de oto annos). In su de tres annos de sa primària, pro nàrrere, sos allievos istùdiant s'interdipendèntzia mundiale cuncordende unu progetu de tzuclateria, agiuadu finas dae una campagna de cummertzializazione, chi los ponet a cunfrontu a sas chistiones de sas retes de rifornimentu, de s'ètica de su cuncàbiu liberu e de su traballu de sos pitzinnos.

A pustis chi amus publicadu e ispainadu in cada chirru custu primu programa de istùdios, nos est partu chi bi boliat una versione prus lèbia pro nd'agiare s'adotzione in un'iscala prus manna. Sos giuditzius de sos insinnantes chi ant adotadu su programa nos at agiuadu a megiorare su disinnu nostru, a manera chi siat prus profetosu e e discansosu.

Cumprèndere su mundu

Su segundu programa, *Empowering Students to Improve the World in Sixty Lessons* («Formar sos istudentes a creare unu mundu mègius in sessanta letziones», 2017), proponet tres instrumentos pro l'atuare: unu primu protocollu chi cunsentat de de ideare e de acontzare unu programa de educatzione a sa tzitadinàntzia mundiale; unu segundu destinadu a s'elaboratzione de un'istategia iscolàstica de educatzione planetària; e unu protòtipu de

programa de istùdios, elaboradu cunforma a sas protzeduras propostas in su libru.

Iscolas medas e diferentes sunt a tretu de aplicare custu programa de istùdios, cales si siant sos mèdios e sos agiudos chi tenent. S'esistèntzia de unu protòtipu cunsentit de regòllere sos cussigios de sos utentes. Su formadu suo, cundensadu bene in chimbe letziones pro annu iscolàsticu, proponet unu cumplessu sòlidu e rigorosu de matèrias, chi punnant format, bien que condense in cinq leçons par annee scolaire, offre una suite solide e rigoureuse d'enseignements, chi punnant a una sèrie pretzisa de resurtados de imparu. Custu segundu programa definit unu cronoprograma de sas cumpetèntzias mundiales —in totu alliniadas cun sos [Obietivos de isvilupu sustenibile \(ODD\)](#)— chi cunsentit a cale si siat diplomadu de iscola segundària de cumprèndere sa globalizatzione e de valutare sas possibilidades chi issa brindat a sas pessonesde traballare in pare pro afortire sas comunidades issoro.

Devènnere tzitadinos de su mundu

In intro de s'[Iniziativa pro s'educatzione planetària innovativa](#) —grupu internatzionale de chirca in contu de políticas e pràticas— chi deo dirigo in Harvard, collàboro como cun unas cantas iscolas e retes de iscolas in su mundu. In pare, imparamus a pònnerne in òpera programas iscolàsticos destinados in manera

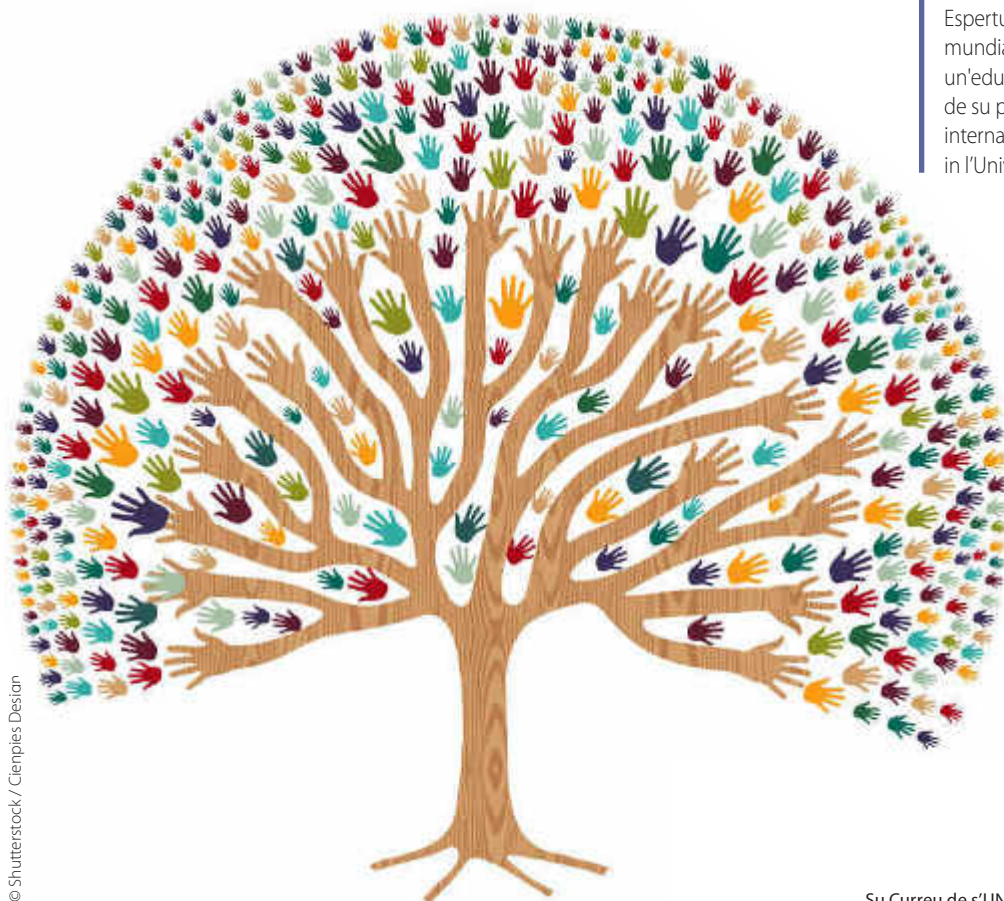
crara a proòvere sa tzitadinàntzia mundiale. Sos duos cursos presentados pagas rias in antis los ant traduidos e adaptados in tzidesu, ispagnolu e portughesu.

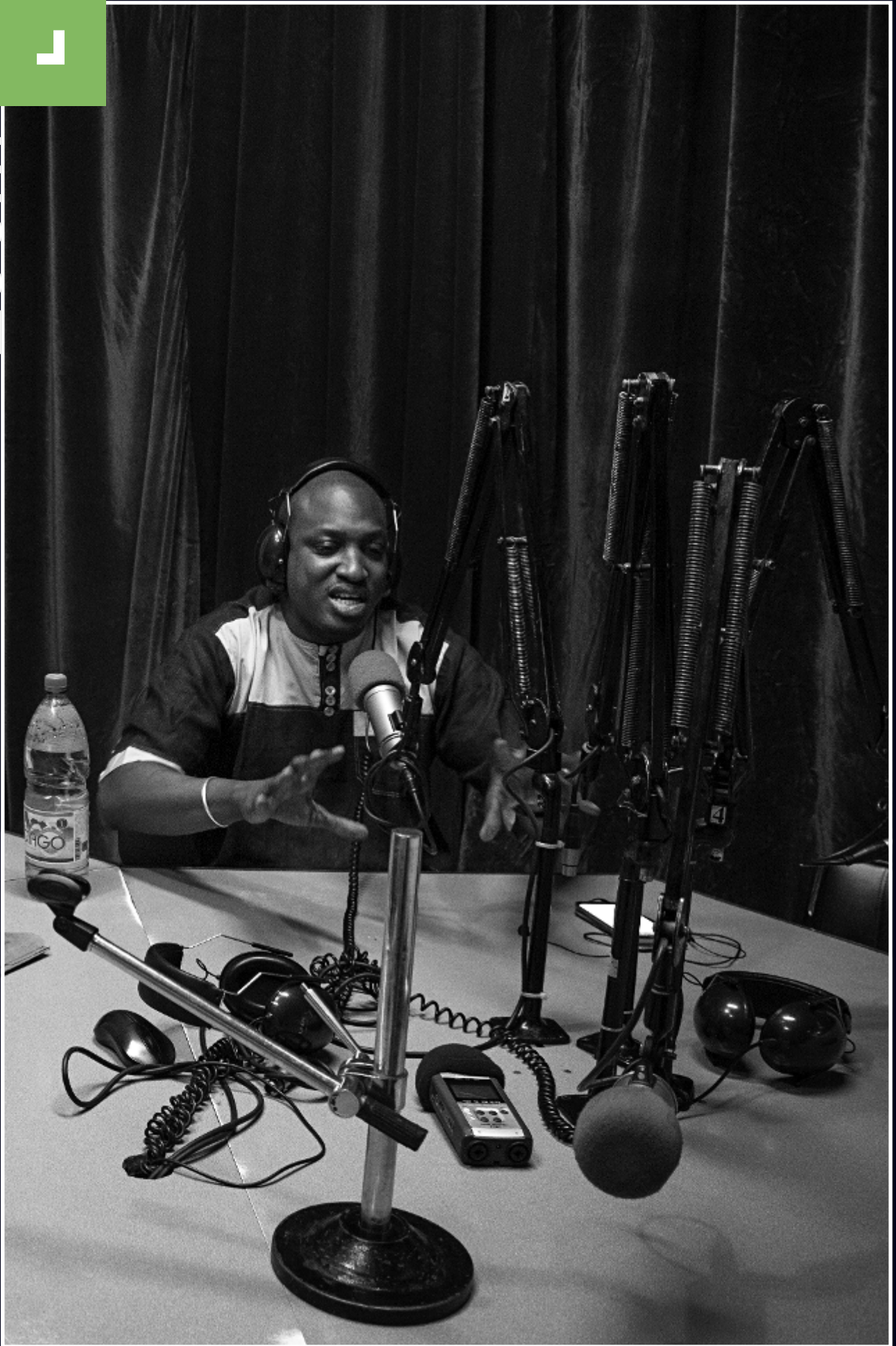
Nois oramai l'amus cumpresu: sa creazione a iscala manna de sas cunditiones chi bisòngiant pro un'educatzione planetària de calidade pretendet una ghia colletiva, e finas sos isfortzos coordinados e a tèrmine longu de unos cantos organismos pùblicos e privados, pro formare educadores capatzos de cuncretizare custu aprendimentu.

Tocat finas a cunsentire a sas autoridades de s'educatzione de cumpartire sas esperièntzias issoro pro impressire s'essida a campu de una cultura proativa de sa ghia, ca sena de issa, comente apo craridu in *One Student at a Time. Leading the Global Education Movement* (2017), sos sistemas nostros no ant a èssere a tretu de parare fronte a sos disafios de su sèculu 21.

Ischimus chi gràtzias a programas de voluntariadu de calidade e de pedagogias profetosas, benit bene a imparare a levas giòvanas a devènnere tzitadinos ativos de su mundu. S'educatzione est sa leva prus poderosa nostra pro ammaniare sos giòvanos a fraigare unu mundu mègius. No est istadu mai gosi urgente su dovere nostru de formare a sa tzitadinàntzia mundiale cadaunu de sos 1,2 milliardos istudentes de su pianeta.

Fernando M. Reimers (Venezuela) est professore in pràtica de s'educatzione internatzionale in sa Fundatzione Ford. Espertu in su campu de s'educatzione mundiale, est direttore de "Iniziativa pro un'educatzione planetària" innovativa e de su programa de su master in políticas internatzionales de s'educatzione in l'Universidade de Harvard.

Sa ràdiu in imàgines

una visita a Bamako

Ràdiu Benkan

Vinculadu, dae su 2013, a sa Missione de stabilizatzione de s'ONU in Mali (MINUSMA), Marco Dormino fiat in Bamako cando custa at abertu sa ràdiu **Mikado FM**, in su mese de làmpadas de su 2015. Sa «ràdiu de sa paghe», comente agradat a sa cramare in cue, trasmitit in unu territòriu mannu in su nord de su Mali, in ue b'at, in mesu de àteras, sas comunidades indipendentistas de s'Azawad. Sa finalidade sua: informare su pùblicu, in manera giusta e onesta, in totu sos aspetos de su protzessu de paghe in Mali e acumpangiare gosi s'istabilimentu de sa paghe e de s'acordu natzionale. Su nùmene suo, Mikado, tiradu dae su giogu epònimu, mentovat sa fortza de unu pòpulu cando est unidu.

Cun sas trasmissiones suas in frantzesu e in bambara, ma finas —pro unas cantas trasmissiones ispetzializadas— in àteras limbas locales (peul, songhai, àrabu e tamasheq), Mikado FM s'at tiradu deretu s'interessu de sas populatziones de su Nord e est devènnida deretu su mèdiu de

Testu: Katerina Markelova

Fotos: Marco Dormino / MINUSMA

A tzelebrare sa ràdiu... in imàgines, custa est sa posta resessida pro Marco Dormino, fotògrafu in s'ONU dae prus de deghe annos, chi s'est ispetzialzadu in situatziones de urgèntzia, mescamente in Amèrica tzentrale e in Mali.

comunicatzione prus connotu in totu su territòriu de Gao.

Cuntenta manna pru custu èsitu positivu craru, sa MINUSMA cheret lassare unu sinnale craru: sa **Die mondiale de sa ràdiu** (13 de freàrgiu) est su momentu ideale pro onorare non sa Mikado FM ebbia, ma sa ràdiu in generale, cunsiderada comente «*strumentu printzipale de difusione de sa cultura e de sas opiniones politicas in Mali, chi tenet una funtzione fundamentale in sa vida ftiiana de sos Malianos*», comente narat su fotògrafu Marco Dormino. E tando, mi' custu italianu de barantunu annos mòvidu pro esplorare in su labirintu de sas carreras de Bamako, in cherta de istatziones de ràdiu! Missione difitzile, ca sos locales issoro non sunt semper cara a su caminu. «*B'at bighinados de Bamako chi non figurant mancu in sa mapa. Non bi bolet meda a si pèrdere. In generale, tenia un'idea pagu crara de su logu a ue devia andare*».

In una chida, at iscobertu paritzas istatziones in sa tzitade —non totus, ma

una parte manna de sa chi sunt sas prus ascurtadas in Mali: Kledu, Benkan, Guintan, Jekafo, Chaîne 2, Liberte...

L'ant semper retzidu bene e in totue at tentu libertade totale de movimentu e un'aggiudu bonu dae su personale: «*Apo adoviadu giornalista profesionistas e organizados bene meda, atacados a su traballu, siat chi esserent in un'istruktura guvernativa manna, comente Radio Chaîne 2, o in una ràdiu privada minore. Totus pariant apassionados e fiant in cue ca bi boliant èssere a beru.*

Faghende custu servitziu, Marco Dormino at chertu leare su garbu de sa gente de su

logu, cosa chi faghet semper, in totue. «*Su chi trasmitint in sa ràdiu, est su pàrrere de sas pessones, sos sentimentos e sas boghe issoro. Sunt issas chi dant vida a sa ràdiu*», narat. Sa ràdiu est, a beru, su mèdiu informativu prus a probe de sas pessone. Pro s'UNESCO, sa ràdiu sighet a cròmper a sa cantidade prus manna de pessones. In Àfrica, intre su 80 % e su 90 % des sas familias tenet una ràdiu chi funtzionat. In su 2016, in su mundu b'at prus pessones chi ascurtant sa ràdiu chi non pessones chi abbàidnt sa televisione o impreant unu telefonu intelligente. Sa ràdiu non rechedet capatzidades de letura e podet faeddare a

comunidades minores trasmitende in sas limbas issoro. Sa ràdiu abbarrat unu de sos mèdios de comunicatzione prus baratos. In contu de emissione, benit bene a creare un'istatzione FM de 40 watts pro prus pagu de 5 000 dòllaros. In contu de retzire, in sos logos de su mundu in ue sa distributzione de sos giornales imprentados no est possibile ca mancant sas infrastrukturas de trasportu, o s'alimentatzione elètrica chi bi bolet pro trasmissiones televisivas est aleatòria, unu transistor minore a pilas bastat pro retzire informatziones.

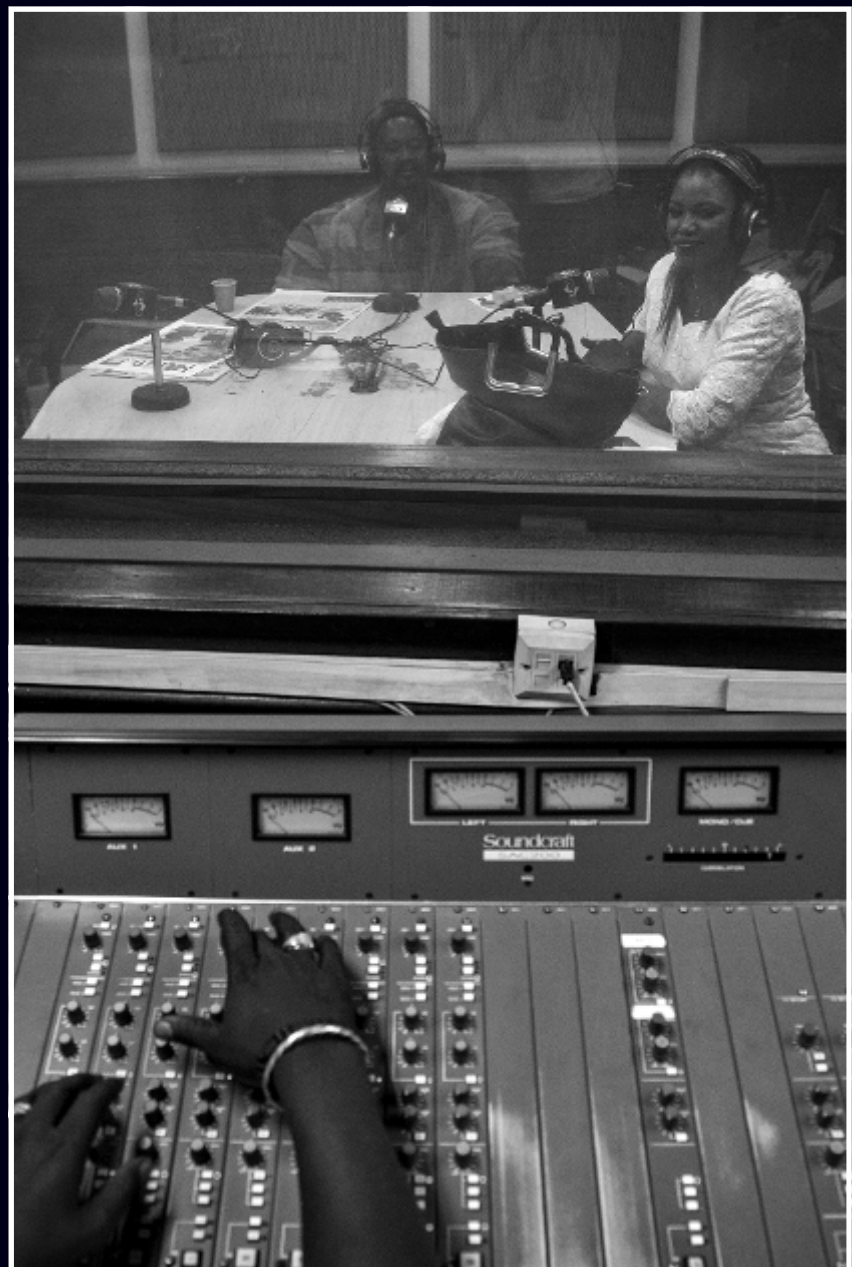
Ràdiu Jekafo

In su 2011, pro animare s'atzessu a s'informatzione cun s'agiudu de sa ràdiu, s'UNESCO at proclamadu su 13 de freàrgiu [Die mondiale de sa ràdiu](#). Sa data est simbòlica ca est in custa die chi est nàschida, in su 1946, sa [Ràdiu de sas Natziones Unidas](#). Custa risolutzione de s'UNESCO l'at aprovada s'Assemblea generale de sas Natziones Unidas in su 2013.

Mikado FM

Ràdiu Chaîne 2

Radio Liberte

Radio Chaîne 2

Ràdiu Kledu

Ràdiu Guintan

Invitada nostra

Zeinab Badawi in Harare, capitale de Zimbabwe, in occasione de sas ripresas de s'«Istòria de s'Àfrica» —sèrie televisiva trasmitida dae sa BBC in triulas e austu de su 2017—, faeddende cun s'iscultore Alan Adam. Su traballu de custe est illustradu in custa sèrie, in ue mùstrat sa traditzione de sa metallurgia de su ferru in s'Àfrica antiga.

© Kush Comunicatziones

“S'identitàde mea a «liniedda de unione» est una sorte bona” Zeinab Badawi

Intervista de Jasmina Šopova

Est su progetu prus importante de sa carrera mea, narat. Sa giornalista sudano-britànica Zeinab Badawi, figura famada de sa televisione, chi at adatadu de reghente s'istòria generale de s'Àfrica de s'UNESCO in una serie de noe episodios pro sa BBC, a postu custa òpera de importu mannu a disponimentu de mìgias e mìgias de telespetadores. Unu traballu pioneri chi passat in rivista totu s'istòria de s'Àfrica, dae sa preistòria a s'epoca moderna, cun sa voluntade de faeddare mescamente a sos giòvanos e a sos Africanos. Ammentende sas cunditziones de sa realizazione sua, Zeynab Badawi afrontat finas sa chistione de sas inagualidades sessuales fortes in intro de sos mèdios de comunicatzione, e sa dificultade pro sas fèminas professionistas de pònere de acordu sa vida familiare e sa professionale.

Su documentàriu bostru de s'istòria de s'Àfrica l'ant trasmitidu in sa rete BBC World News in su mese de triulas e austu de su 2017. Ite est chi bos at dadu s'idea de custa sèrie?

S'Àfrica tenet un'istòria longa, rica e cumplessa. Ma est discuidada e negada, e nos nde presentant a s'ispissu una rapresentatzione farsa e partziale. Pro mene, custu est semper istadu iscandulosu. Tando, cando apo iscobertu, carchi annu a como, s'istòria generale de s'Àfrica (HGA) publicada dae s'UNESCO, nde so istada cuntenta manna. Mìgias e mìgias de pàginas chi contant s'istòria de su continente africanu, dae su cumintzu de s'era nostra a s'epoca moderna e, mescamente, iscritta dae istudiosos africanos... Sende gasi, finas a tando deo nd'aia in pessu intesu faeddende.

M'apo naradu: S'istòria generale de s'Àfrica est sena duda unu de sos segretos de s'UNESCO mègius custoidu! Est gosi chi est nàschidu su progetu.

Deo apo traballadu in sos mèdias dae prus de bintighimbe annos e apo cuncordadu cada genia de progetu, ma potzo nàrrere cun onestade, cun sa manu in su coro, chi custu est de seguru su prus appassionante, su prus interessante e su prus importante de totus.

Est un'impresa patrimoniale ispantosa, ca mai finas a como, in s'istòria de sa televisione, si fiant interessados in manera sistemàtica a s'istòria de s'Àfrica dae sa preistòria a s'epoca moderna. In prus, apo provadu a —e so resessida a, ispero— a contare totu custu in manera de cumbinchere, pro sos Africanos e mescamente pro sos giòvanos. Deo ispero a beru chi, cando l'ant a bidere, ant a

cumprèndere cantu est meravigliosu su continente issoro, in cale si siat logu in ue istant.

Comente seis pessende de mustrare custa sèrie a canta prus gente possibile? In su web, a disponimentu est?

Cando amus a resessire a bortare e a sutatitare in prus limbas totu sos episodios, sa sèrie at a èssere posta a disponimentu de totu sas cadenas de televisiones pùblicas in Àfrica e in sos Caràibos, e finas in Brasile. Est unu protzessu costosu chi rechedet finas tempus. Pro como, sa sèrie no est a disponimentu in su web, ma, unu cras, forsis ei. At a èssere torrada a trasmitere in su 2018, in BBC World News. E semus pessende finas a àteras maneras de difusione.

S'istòria generale de s'Àfrica est un'òpera scientifica. Comente l'ais adatada a su pùbliku mannu?

Deo so una fèmina de televisione. Apo traballadu a longu pro sa televisione, e deo apo chertu chi custa sèrie esseret basada in connoschèntzas scientificas sòlidas, cosa chi est capitada. Ma tociat finas chi esseret atrativa a sa vista. Non si tratat de unu cursu de istòria illustrada: pro mene fiat importante chi sos giòvanos aeren gana de la bidere. Non b'at perunu bisòngiu de fàghere trasmissiones cultas, si nemos las abbàidat.

Deo mi sos isfortzada de fàghere una sèrie atrativa, crara, bia. Pro nàrrere, pro faeddare de su cummèrtziu transaharianu, deo so andata a chircare unu mercadu de camellos, so artziada a caddu de su camellu, nche so ruta dae su camellu... Est gosi, est sa vida. Si pesso chi bisaju meu fiat mercante de camellos... Ite birgòngia!

“Sa cosa fundamentale, pro mene, fiat de contare un'istòria in carre e in ossos, e no in pedras e in ossos”

Sa cosa fundamentale, pro mene, fiat de contare un'istòria «in carre e in ossos», e no in «in pedras e in ossos».

De seguru, cando li deghet, nois mustramus monumentos in su documentàriu. Ma nois cheriamus, pro prima cosa, contare s'istòria de sas populatziones. In totue, in ue semus istados, deo apo chircadu sas orminas de sos grandu òmines numenados in sa HGA pro nde fàghere pessonàgios de sa pellicula, chi si tratet de su negus aksumita Ashama o de Juba II, su soberanu bèrberu chi aiat cojuadu sa figia de Marcu Antoni e de Cleopatra, o de Piye, su re sudanesu de Kush, chi aiat rennadu in s'Egitu in su sèculu 8 in antis de s'era nostra. Est sa manera mea de operare: cumintzare semper cun unu contu chi còllocat sas pessones in su logu issoro.

Ite parte ant tentu in su progetu sas comunidades locales?

In cada istadu, apo semper chircadu iscuadras de ripresa locales. Su traballu est istadu peleosu, issos nde sunt essidos istracos mortos, e, in su matessi tempus, reconnoschentes, ca ant assistidu a sas intervistas, ant iscobertu sitos, e ant imparadu a connòschere mègius sos logos issoro, narende finas: «*Mai mi podia pessare chi b'esseret totu custu in logu meu!*».

Ite dificultades aias agatadu durante sas ripresas?

Una est istada sa de otènnere imàgines de archiviù dae sas cadenas televisivas de cada istadu. In su cumintzu, totus sunt cuntentos mannos... ma, in fines, non retzides nudda! B'at àpidu finas sa barrera linguistica, chiat impeigadu. Deo traballo in inglesu, ma su prus de sos pòpulos de s'Àfrica de s'Ovest est francòfona. In Àfrica de su Nord, est s'àrabu chi dòminat. Mancu male, deo faeddo mègius s'àrabu chi non su frantzesu.

Ma deo dia nàrrere chi su problema prus mannu est istadu sa mancàntzia de fèminas de intervistare. Su bonu de sos ispetzialistas sunt òmines. Cada bia chi est istadu possibile, deo apo chircadu de regòllere

testimonias de fèminas, a manera de echilibrare sos puntos de vista.

E tando, comente bidides sa funtzione de sas fèminas in su panorama mediàticu attuale?

Est una chistione chi bolet afrontada a livellos diferentes: sa presèntzia de sas fèminas in s'isчерmu (in ruolos che a su meu, pro nàrrere); su fatu chi intervistemus fèminas e no òmines ebbia, pro regòllere opinionones de espertos; sos postos crae chi issas òcupant, foras de s'imàgine; e comente sas chistiones de gènere sunt tratadas in sos mèdias.

In contu de presèntzia de sas fèminas in sos mèdias e in sos isчерmos, mi costat chi b'at megioros craros. Ma sas funtziones fundamentales sunt ocupadas, su prus, dae òmines.

In totu su mundu, finas in su Rennu Unidu, b'at prus pagu fèminas chi no òmines comente professores de universidade. A la nàrrere in manera diferente, cando bolides su pàrrere de un'espertu, b'est sa possibilitade chi custu siat, prus chi no àteru, un'òmine.

In contu de postos de podere, in cada logu, chi si tratet de Otzidente, in Àfrica o in Àsia, sa figura no est lugorosa. Sos mèdias otzidentales mannos sunt controllados dae òmines. Sa BBC, de seguru. B'agatades fèminas in sos livellos intermèdios e inferiores de diretzones, ma sunt semper sos òmines chi tenent su tretu prus artu in sa gerarchia.

In cantu a sa manera de trattare sos argumentos de gènere, a dolu mannu, acuntesset a bias chi siat superfitziale, in particulare in sos logos in ue sos pregiuditzios sunt arraighinados.

Bois ais animadu su Forum de sos dirigentes in s'UNESCO in su 2011, e ais naradu in custa occasione chi s'educatzione de sas giòvanas fiat pro bois «un'afare de familia». Pro ite?

Eja, est gasi, in carchi manera. Deo tando fia pessende a bisaju meu Cheikh Babiker, chi est istadu unu pioneri de s'educatzione de sas giòvanas in Sudàn in s'agabbu de su

sèculu 20, suta de su dominiu britànnicu. À s'època, non mandaiant a iscola sas giòvanas.

Bisaju meu aiat istabilidu de cambiare custa situatzione, e aiat cumintzadu cun sas figias. Sende contràrias sas autoridades britànnicas e sa comunidade sudanesa, issu at formadu un'iscola pro sos figios in domo sua etotu.

Tocat a nàrrere chi nd'at tentu unos cantos. Est finas unu bàntidu in familia: costumamus a nàrrere chi fiat unu defensore gasi calorosu de sas fèminas chi nd'at cojuadu bator!

Faeddende a mente sèria, fiat a beru unu grandu visionàriu. At mustradu unu modellu, faghende a manera chi sas giòvanas andent a istudiare, e finas issas ant formadu àteras iscolas. Mi nche so fata manna inghiriada dae sas tzias, chi como tenent otanta annos, cun làureas otentas in universidades otzidentales. Unu tziu meu est presidente de s'Universidade femminile Al-Ahfad de Khartum, a ue andant a istudiare giòvanas de su Sudàn, ma finas de àteros logos de Àfrica e de su mundu àrabu.

Tando, cando narant chi sas giòvanas mussulmanas non podent andare a istudiare ca custu est contràriu a sos valores de s'islam, abbarro ispantada!

Bois tenides unu traballu chi leat tempus. Comente resessides a pònnerre in pare traballu e vida de familia?

Benit male, pro sas fèminas, de sighire una carrera, cando tenent figios. Nois semus mamas, e, faghende cale si siat traballu, sas interrutziones sunt inevitàbiles. Duncas, semus custringas a fàghere issèberos. E si arressamus a longu sa carrera —pro tres, bator, chimbe, deghe annos— pro dare cara a sos figios, nde pagamus sos efetos. A bias, faghende gosi, nch'essimus dae su giogu e tocat a cumintzare torra dae nudda, cando chi, in s'interi, sos àteros ant sighidu a artziare in sas istradeddas de s'iscola.

© Kush Comunicazziones

Isцена de ripresa de
s'«Istòria de s'Àfrica» in Sudàn.

Ello custu est acuntèssidu a bois?

Forsis. Deo apo tentu sa sorte de traballare in istùdiu, ma, sende gasi, m'est tocadu a mi firmare prus de una bia, ca deo apo tentu bator figios. Est meda! Sena figios, sena duda dia àere tentu duos o tres annos in prus de carrera, forsis.

Bois narades a s'ispissu chi tenides un'identitàde cumposta, cun sa «liniedda de unione». Ite bolides nàrrere?

Oe, totu sos Europeos sunt su frutu de unu misturitzu, ma cando tue tenes unu colore distintivu, s'identitàde múltipla tua si bidet de prus. Deo so nàschida in Sudàn e so arribbada a su Rennu Unidu cando tenia duos annos. À s'època, b'aiat prus pagos africanos e asiàticos in Europa. Oe sunt de prus meda. E custu ponet prus pagos problemas de in antis.

Deo so de una familia mussulmana, de seguru, ma sos mussulmanos sunt una

parte de su panorama europeu. Pro custu, mi diat agradare chi, cando faeddant de mussulmanos de Europa, nàrgiant «sos Britànnicos mussulmanos», pro nàrrere, e non sos «mussulmanos britànnicos»: deo dia cambiare de logu s'agetivu, comente faghent sos Americanos. Sa diferèntzia podet pàrrere minima, ma est crara. Est bastante profunda e podet cambiare sas mentalidades.

Custa identitàde cun sa «liniedda de unione» est una sorte bona, chi mi cunsentit de tènnere in su matessi tempus una cultura no otzidentale e una cultura europea. Deo non bi bido perunu cunflitu in custu. Deo pesso a beru de tènnere su mègius de sos duos mundos!

Nàschida in Sudàn, **Zeinab Badawi** istat in Londra dae cando teniat duos annos. Giornalista famada de televisione, s'est laureada in Oxford e in s'Universitàde de Londra, chi l'at atribuidu in su 2011 unu dottoradu onoràriu de sa *School of Oriental and African Studies* (SOAS), pro servìtzios dados a su giornalismo internatzionale. Zeinab Badawi tenet un'esperientiàzia longa de televisione e de ràdiu, in ue faghent trasmissiones medas. Est connota mescamente comente presentadora de *Hard Talk* in sa BBC, sèrie de intervistas cara a cara cun personalidades mundiales de gabbale. Presentat finas duas trasmissiones de cunfrontu, *Global Questions* e *World Debates*, pro *BBC World News*, emitidas dae sa BBC in sas cadenas de ràdiu e televisione.

Como est presidente de sa *Royal African Society*, nonna de BBC Media Atzione (s'òpera caritativa de sa BBC), vitze-presidente de s'Assòtziu de su Rennu Unidu pro sas Natziones Unidas, e membru de su cussigiu de amministratzione de sa Fundatzione de s'Unione africana. E leat parte finas in sa rete de sos *Global Agenda Councils* de su Forum econòmicu mundiale.

Tràmite sa sotziedade de produzione sua, **Kush Comunicazziones**, Zeinab Badawi at produidu e presentadu unas cantas trasmissiones, finas custa sèrie de importu mannu dedicada a s'istòria de s'Àfrica, in partenariadu cun s'UNESCO.

Atualidades

Figura de *Coline Robin* impreadu durante sa Chida Europea de Atzione contra a su Ratzismu 2017, organizada in occasione de sa *Die internatzionale pro l'eliminatzione de sa discriminatzione ratziale*, su 21 de martzu, par *UNITED*, rete europea de luta contra a su natzionalismu, su ratzismu, su fascismu e pro s'agiu a sos migrantes, rifugiados e minorias.

© Coline Robin

“ S'UNESCO un'intelligèntzia colletiva in atzione ”

Audrey Azoulay

Audrey Azoulay (Frantza) est Diretora generale de s'UNESCO dae su 10 de santandria de su 2017. Giai ministra frantzesa de sa Cultura e de sa Comunicatzione, est sa segunda fèmina chi òcupat custu postu e sa de ùndighi personalidades a governare s'Organizatzione. Impinnada in manera ativa, in totu sa carriera sua, in prode de sa diversidade culturale, bolet sighire custu impinnu in sa diretzione de s'UNESCO, un'UNESCO moderna chi cuntribuit a modellare su mundu de cras.

© UNESCO / Christelle Alix

Audrey Azoulay, durante sa tzerimònia de investidura, su 13 de santandria de su 2017.

«*Sa punna mea est chi s'UNESCO tèngiat pesu bastante pro pintare una cara umana a sa globalizatzione*», at dectaradu Audrey Azoulay, cando at leadu sas funtziones de Diretora generale, su 13 de santugaine de su 2017. Pro issa, s'UNESCO devet èssere in su matessi tempus una forza pro produire normas chi fatzant progredire sa sotziedade, un'agenzia de espertos chi agiuat a ispainare sas conoschèntzias a cantu prus gente possibile, e unu forum in ue si disinnat su mundu de cras.

Pro disinnare su mundu de cras, nois tenimus bisòngiu de unidade, narat issa, e, pro torrare a fraigare custa unidade, tocat a cunfidare in sos valores universales de paghe cun s'educatzione, sa cultura, sas sièntzias e sas libertades, e de inserire s'atzione nostra in sa durada, in su tempus. «*Cun sas missiones suas, cun sa boghe sua, cun sas atziones cuncretas suas, s'UNESCO est in cuntatu diretu cun sos càmbios de s'umanità in su tempus longu*», at craridu, cunfirmende sa prioridade fundamentale dada a s'Àfrica e a sas fèminas. À s'Àfrica, ca custu continente «*crisallizat sos disafios e sas solutziones de su tempus venidore comunu nostru*». A sas fèminas, ca tocat

a «*lis torrare su postu chi lis tocat comente atoras de su destinu issoro e forza de progressu de sas sotziedades nostras*».

Audrey Azoulay at finas insistidu in sa funtzione particulare de s'UNESCO de coordinamentu de sa cooperatzione internatzionale e pro pònnere in pare sa funtzione normativa cun s'operativa in sa manera prus profetosa possibile. «*Custu presuponet chi nois sigamus sa riflessione nostra, mantenende su ligàmene fundamentale chi nos collegat a sos setores intelletuales, mescamente in totu sos campos sientificos chi istùdiant sena pasu sa cumplexidade de s'època attuale*», at dectaradu. Unu de sos laboratòrios prus mannos de su sèculu nostru in ue s'UNESCO diat dèvere èssere responsàbile de progetu, ca reghet cada pilastru de su mandadu suo, est, a pàrrere de sa Diretora generale, «*su de sa paghe intre sa rivoluzione digitale e sientifica sena paragone de s'època nostra e sos valores umanisticos chi nois sustenimus*».

Basende-si in sas competèntzias manifestas de s'UNESCO chi li cunsentint de cuntribuire a su cumprimentu de s'Agenda 2030 de s'ONU e a s'aplicatzione de s'acordu de

Parigi pro su clima, issa at insistidu in su bisòngiu de multiplicare sas alliantzias cun sas istitutziones de su sistema de sas Natzions Unidas, sos Istados membros, sas organizatziones regionales, sas tzitades e sa sotziedade tzivile.

Cumbinchida chi perunu disafiu mannu de su mundu de como podet tènnere una solutzione in un'istadu ebbia e sena s'imbarare in sos pilastros fundamentales chi sunt sas sièntzias, s'educatzione e sa cultura, Audrey Azoulay pessat chi s'UNESCO devet leare parte in manera prena a un'òrdine mundiale fundadu in su multilateralismu e in sos valores umanisticos: «*Sa prominta de s'UNESCO e su chi nois devimus a su mundu, est de operare in custu iscenàriu multilaterale, operende in sas càusas profundas de su destinu colletivu nostru*», at naradu issa.

A cunfrontu cun sos disafios comunos nostros, unu mundu sena intelligèntzia colletiva diat èssere sena forza, pessat Audrey Azoulay, a manera chi s'UNESCO rapresentat «*s'intelligèntzia colletiva in atzione*».

Binti annos de partenariadu

Tres pregontas a Jean-Paul Agon

© L'Oreal Corporate Foundation

Jean-Paul Agon,
presidente-direttore generale de L'Oreal.

Cando semus tzelebrende su de 20 anniversàrios de su programa L'Oreal-UNESCO pro sas fèminas e sa sièntzia, comente definides su partenariadu intre L'Oreal e s'UNESCO?

Su partenariadu cun s'UNESCO est ùnicu pro L'Oreal. In su 1998, cando nois amus cumintzadu su programa L'Oreal-UNESCO pro sas fèminas e sa sièntzia, sa punna nostra fiat de valorizare sas fèminas de sièntzia, ponende unu prèmiu sièntificu de etzellèntzia riservadu a sos ingènios feminiles. Pro fàghere custu, fiamus in cherta de unu sòtziu chi aeret cumpartzidu custa visione cun sa punna de una sièntzia, e duncas de una sotziedade, bastante inclusivas. Su partenariadu cun s'UNESCO s'est impostu in manera crara, ca nois difendimus sos matessi valores umanistas e universales. A pustis de binti annos de collaboratzione, su programa nostru at leadu un'amprària manna: cada annu atribuimus unu prèmiu a chimbe sientziadas eminentes, rapresentantes cadauna de sos chimbe continentes, ma finas bursas de istùdiu a giòvanas chircadoras in 115 istados. In binti annos, nois, in custa manera, amus agiadu in pare prus de 2 700 fèminas. S'UNESCO est unu sòtziu de gabbale pro s'internatzionalizatzione de su programa. E sa Fundatzione L'Oreal ponet a servitziu de custa grandu càusa

sas cumpetèntzas suas e sa manera de operare sua pro agiare e sustentare sas chircadoras in cada tapa de sa carrera issoro, pro si fàghere connòschere dae su pùblicu mannu e pro valorizare s'importàntzia de una mègius rapresentantzia de sas fèminas in sas professiones sièntificas pro risòlvere sos disafios mannos de s'època nostra.

Pro ite sa càusa de sas fèminas de sièntzia est importante?

Su mundu no est istadu mai gosi in cambiamentu e inseguru. Nois semus a puntu de nos colare una rivoltuzione bera, tecnològica, sotziale e ambientale, e semus a cunfrontu cun disafios chi non tenent paragone in su tempus coladu. Comente faghimus a nos privare de su cuntributu sièntificu de su mesu de sos talentos de su mundu? Comente diamus pòdere modellare unu mundu inclusivu sena sas fèminas? Pro rispondere a custos problemas e a sa cumplessidade istraordinària de s'època nostra, nois tenimus bisòngiu de totu sas mentes disponibles, e de seguru de sas fèminas! Custas sunt galu tropu pagu rapresentadas in su mundu de sa sièntzia, in ue sa "bòveda

de bidru" est una realidade trista. Belle su 30% ebbia de sos chircadores sunt... fèminas, e su 3% ebbia de sos prèmios Nobel pro sa sièntzia l'ant atribuidu a fèminas dae s'annu de sa creazione —mancu unu pro su 2017. In L'Oreal, in intro de s'impresa comente in sa Fundatzione, nois creimus chi siat impossibile unu mundu sena s'agiudu de sas fèminas.

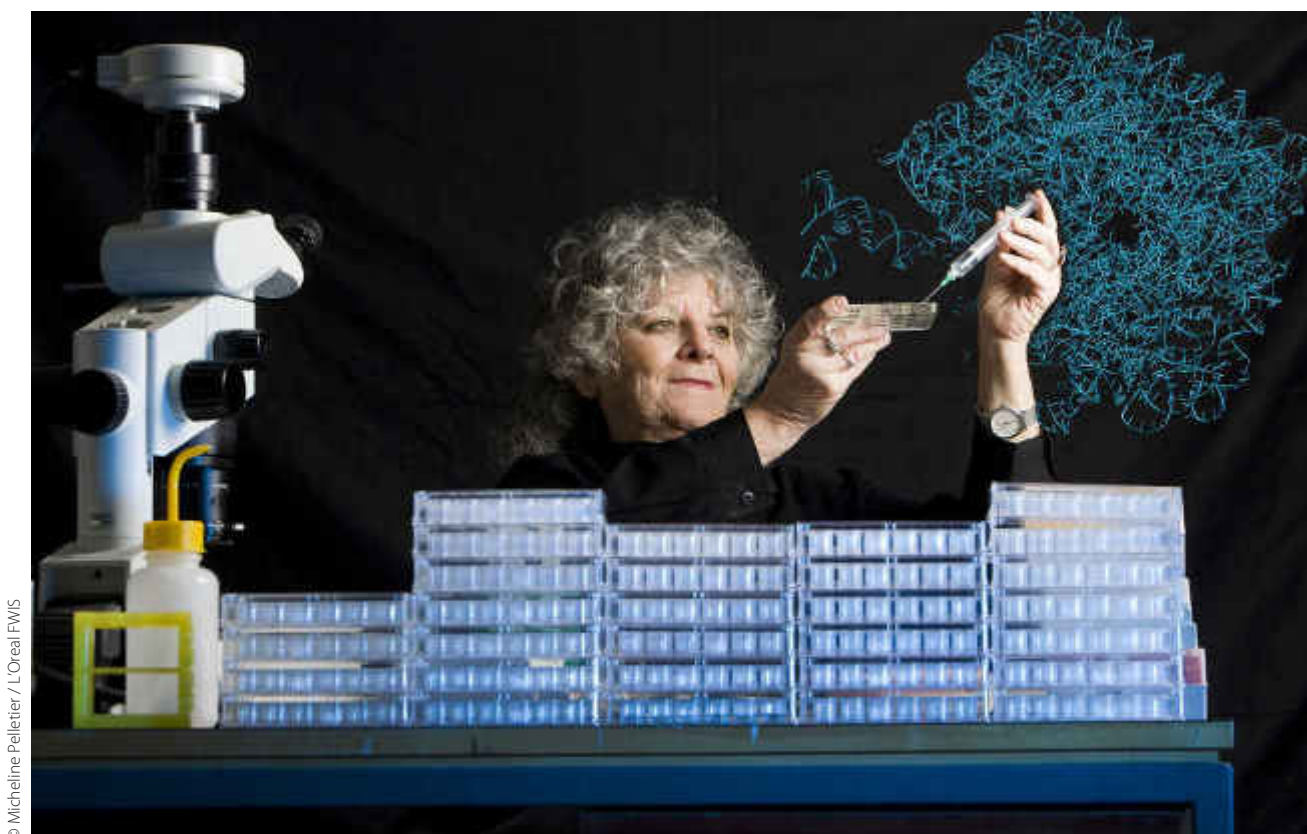
Comente faghet su programa

L'Oreal-UNESCO pro sas fèminas e sa sièntzia a andare galu prus a tesu pro sa càusa de sas fèminas de sièntzia?

A pustis de binti annos, su programa L'Oreal-UNESCO pro sas fèminas e sa sièntzia si fundat in su reconnoschimentu e sa valorizatzione de sas fèminas de sièntzia, pro mustrare cun s'esempru chi issas tenent totu sa parte issoro in sas istituziones sièntificas. Custu est importante meda. Sa valorizatzione de sas fèminas, chi sa carrera issoro podet èssere modellu pro àtere (sas americanas las cramant sas *role models*), est fundamentale pro animare e agiare mescamente sas fèminas giòvanas chirru a sas professiones sièntificas. Ma cando abbaidamus sos nùmeros, est craru chi custu non bastat. In sos ùrtimos deghe annos, sa parte de sas fèminas in sa chirca est crèschida de belle su 12%. Sunt semper de prus sas chi sighint sa carriera sièntifica e rapresentant belle su mesu de sos chi frequentant sos primos annos de s'universidade. Ma abbarrant galu in parte manna in foras de sas funtziones prus artas: petzi su 11% de sos postos acadèmicos de responsabilidade tocat a issas, comente inditat su *Raportu de s'UNESCO de sa sièntzia: chirru a su 2030*, publicadu in su 2015. Si su programa nostru at de seguru cuntribuidu a sensibilizare e a mobilitare sa comunidade sièntifica, nos tocat a beru de andare prus a tesu. Devimus galu traballare cun totu s'ecosistema, duncas cun sas istituziones e sos poderes pùblicos, ma finas... cun sos òmines. Su mèritu mannu de su programa L'Oreal-UNESCO pro sas fèminas e sa sièntzia est chi est a largu dae èssere petzi una càusa de fèminas defensada dae sas fèminas: cunsistit finas in cunsentire a sas fèminas de agiare a modellare unu mundu inclusivu, cundizione pro tènere sotziedades giustas e echilibradas pro totus, fèminas e òmines, capatzos de rispòndere a sos problemas de su mundu attuale.

“Sa chirca, est che a artziare a su monte Everest Ada E. Yonath”

© Micheline Pelletier / L'Oreal FWIS

*Ada E. Yonath faghende
una prova de cristallizazione.*

Intervista de Cathy Nolan

Sa cristallògrafa **Ada E. Yonath**, laureada 2008 de su Prèmiu L'Oreal-UNESCO pro sas fèminas e sa sièntzia, at retzidu in su 2009 su Prèmiu Nobel de sa chimica pro sas iscobertas pioneras suas de s'istruutura e de sa funtzione de sos ribosomas, sintetizadores de sas proteinas de sas tzèllulas. Sas chircas suas ant finas rivolutzionadu sa cumprensione de sa manera de operare de sos antibiòticoss. In custa intervista informale, **Ada Yonath** si cunfidat in contu de sa vida sua e èvocat duas de sas missiones suas preferidas: sas de trasmitere a sos giòvanos su gosu suo pro sa chirca scientifica, e de animare sos laboratòrios farmatzèuticos a isvilupare antibiòticos mègius.

Cun custa intervista, su *Curreu* s'assòziat a sa tzelebratzione de sa *Die internazionale de sas fèminas e de sas giòvanas in sa sièntzia*, su 11 de freàrgiu.

Cando bos est bènnidu su gosu pro sa sièntzia?

Deo apo tentu semper curiosidade. Cheria ischire comente funtzionat su mundu. Apo fatu una de sas primas esperièntzias científicas meas a sos chimbe annos, agabbada cun un'intzidente. Deo cheria medire s'artària de domo nostra suta de sa bòveda. Tando istaiamus in Gerusalemme in un'apartementu de bator aposentos cumpartzidu dae tres familias. Nois fiamus pòveros meda. So essida a su curradore, apo postu mòbiles a pira a pare, una mesa, cadreas, sena resessire a cròmper a sa bòveda. Apo provadu a artziare a sa pira, ma so ruta in sa corte e m'apo truncadu su

bratzu. Custu no m'at disanimadu e, antis, sa curiosidade mea est abbarrada.

Bois narades chi babbu e mama bostra bos ant semper animadu a istudiare, ma chi sos primos annos sunt istados malos...

A imparare no est istadu mai unu problema pro mene, ne in iscola ne in domo. Sas difficultades, s'in casu, sunt bènnidas dae sa situatzione econòmica nostra. Tocat a nàrrere chi deo têngio unu segretu: sa memòria ispantosa mea... a su nessi a s'època. Deo fia un'iscolana bona, ma, in iscola, tocai a b'abbarrare! Babbu teniat una buteghedda. Est mortu cando deo tenia undighi annos. Tenia una sorre galu prus giòvana. Teniamus pagu dinare a beru pro campare, e duncas m'est tocadu de traballare. Apo fatu de totu: mundare, sabunare s'istèrgiu, dare letziones privadas, dare cara a pitzinnos... In su litzeu, b'aiat unu laboratòriu de chimica chi deo fia incarrigada de limpiare. Est istada s'occasione pro sas primas esperièntzias meas! Mi nche pesaia a sas 5.30 de mangianu e, a sas 6, faghia sa prima letzione privada —de matemàtica e de chimica. Sas giornadas meas fiant longas e sas notes curtzas, ma no mi nd'importaiat.

Ite pessades, chi custas provas bos ant fatu prus cumbativa?

Podet èssere. M'ant tratadu che maca pro annos, ca deo mi ghetia a chircas chi àteros pesaia chi esserent impossibles, ma deo no mi lassaia binchere. Su chi contaiat pro mene, fiat de bidere sos traballos nostros faghende caminu, finas a bellu a bellu, non de cumbinchere sientziados chi teniant s'idea chi nois non teniamus «possibilidade peruna». Pro mene, sa vida de chircadore, fiat unu lussu. Podia pònner pregontas chi m'interessaiat, che a: «comente sunt produidas sas proteínas in sas tzèllulas?», e pro custu, deo retzia una paga: vida bella mi faghia!

Ite narades oe a sos giòvanos chi si nch'iscòstiant dae sos istùdios sientificos?

Cada bia chi têngio tempus, ando a visitare sos istudentes de sas iscolas secundàrias, in Israele e in otu su mundu, Ispagna, Austràlia, Ìndia, Giappone... Lis faeddo de s'emotzione chi apo tentu sa die chi apo bidu pro sa prima bia s'istrutura de su ribosoma! Lis naru chi est unu gosu a èssere chircadores. Chi est ispassiosu. Bois faghides una pregonta chi bos appassionat e chircades de dare una risposta —est sa mègius manera de traballare. Si cumbinchides sos organismos de finantziamentu chi custa chistione est importante, issos bos pagant a manera chi bois agatedas sa risposta. Deo paragono a s'ispissu su disafu de sa chirca a s'artziada

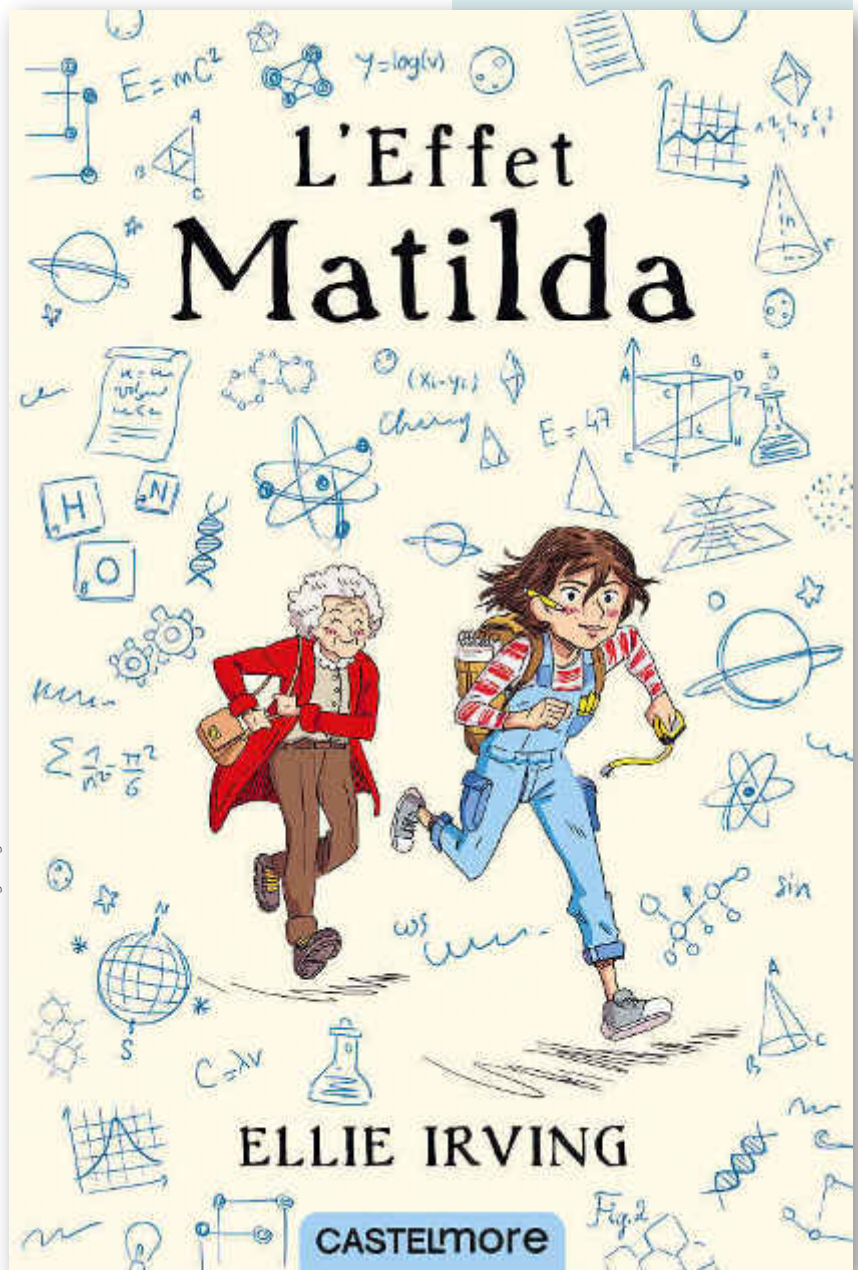
a su monte Everest. S'arribada a su cùcuru est istraordinària, ma s'iscalada est finas issa un'aventura sagrada.

Cando apo iscobertu su funtzionamentu de su ribosoma, mi so posta a brincare a sa cuntentesa. Galu de prus de cando apo retzidu su prèmiu Nobel! So istada cuntenta chi sos chi mi trataiant che maca, tonta o visionària, si sunt collochende a s'ala mea, ca deo so un'èssere umanu e m'agradat a èssere reconnota.

Cambiada est sa vida bostra dae cando bos ant atribuidu su prèmiu Nobel?

Deo como mi potzo interessare de sos giòvanos. In antis de su Nobel, unu sondàgiu in sas carreras de Tel Aviv aiat mustradu chi sunt pagos a beru sos chi si bolent impinnare in sa carrera sientifica. In càmbiu, dae s'incràs de sa tzerimònia, àteru

«S'efetu Matilda» inditat sa negatzione sistemàtica de su cuntributu de sas fèminas in sa chirca sientifica. Coberta de su libru cun su matessi titulu, de sa romanziera britànica Ellie Irving.

© Castelmor / Illustrazione de Romain Ronzeau / design original de Matt Jones

Sas fêminas semper minoritàriass in su campu sientificu

«S'agualidade de sos sessos at a aguiare a bogare a campu solutziones noas e a cunsentire de ampliare su campu de sa chirca; bolet leada in cunsideru comente una prioridade pro totu sos atores si sa comunidade internatzionale punnat a beru a cròmperre sas finalidades de isvilupu imbenientes», podimus lèghere in su Raportu de s'UNESCO pro sa sièntzia: chirru a su 2030. Una síntesi de sa situatzione.

Cando sos istados divent parare fronte a su bisòngiu de creare una riserva de sientziados o de studiosos chi siat cunforma a sas punnas issoro de isvilupu, càmbiant sas atitùdines in contu de agualidade de sos gèneres. In unos cantos istados àrabos, sas fêminas sunt como prus numerosas de sos òmines in sos dipartimentos universitàrios de sièntzias esatas e naturales, de meighina e de agricultura (capitulu 17 de su Raportu). S'Àrabiya saudita previdet de creare 500 tzentros de formatzione professionale, chi su mesu at a èssere destinada a formare pitzinnas adolescentes, pro minimare sa dipendèntzia dae sos traballadores istràngios (capitulu 17). A bias de su 37% de sos chircadores in su mundu àrabu sunt fêminas, prus chi no in s'Unione europea (33%).

In generale, sas fêminas sunt minoritàrias in su mundu de sa chirca. In prus, tenent a su sòlitu un'atzessu prus limitadu a sos finantziamentos de sos òmines e sunt prus pagu rapresentadas in sas universidades famadas e in mesu de sos professores de livellu artu, cosa chi pro issas constituit un'impèigu suplementare a sa publicatzione in rivistas de importu mannu (capitulu 3). Sas regiones chi presentant sa proportzione prus forte de chircadoras sunt s'Europa de Sud-Est (49%), sos Caràibos, s'Àsia tzentrale e s'Àmerica latina (44%). S'Àfrica subsahariana tenet su 30% de chircadoras e s'Àsia meridionale su 17%. S'Àsia de Sud-Est presentat unu panorama cuntrastadu, ca sas fêminas rapresentant, pro nàrrere, su 52% de sas chircadoras in sas Filipinas e in Thailandia, ma petzi su 14% in Giappone e su 18% in Repùblica de Corea (capitulu 3).

In totu su mundu, sas fêminas ant cròmpidu sa paridade (45-55%) a livellu de diploma e de làurea, in ue issas rapresentant su 53% de sos istudentes. A livellu de dottoradu, issas ruent a suta de su livellu de paridade: su 43%. Sa diferèntzia creschet in su campu de sa chirca, in ue non sunt prus de su 28,4% de sos chircadores, e est istremenada in sos livellos prus artos in ue si leant detzisiones (capitulu 3).

Unos cantos istados ant adotadu politicas chi punnant a promòvere s'agualidade de sos gèneres. Tres modellos: sa Germània, in ue s'acordu de coalitzione de su 2013 at istabilidu una cuota de su 30% de fêminas in sos cussigios de amministrazione de sas impresas; su Giappone, in ue sos critèrios de seletzione de sos bursistas in sas universidades printzipales tenent contu oramai de sa proportzione de fêminas in mesu de sos insinnantes e de sos chircadores; e sa Repùblica de Congo, chi in su 2012 at formadu unu ministèriu de sa Promotzione de sa Fèmina e de s'Integratzione de sa Fèmina in s'isvilupu natzionale.

sondàgiu, e sa cantidade est crèschida de su 40%! Si petzi su 10% de custos giòvanos issebererant a beru de istudiare sas sièntzias, mi diat pàrrere de èssere istada ùtile.

A èssere una fèmina, complicadu sa vida bos at?

Non so mai istadu un'òmine, duncas non potzo fàghere unu paragone. Ma, sende gasi, potzo nàrrere chi, in totu sa carrera sientifica mea, non m'est mai partu de èssere discriminada in cantu fèmina.

Bator fêminas ebbia ant retzidu su prèmiu Nobel de chimica finas a como. Pro ite, a pàrrere bostru?

B'at prus fêminas in fisiologia e in meighina, e non pesso chi sos membros de su Comitadu Nobel siant sessistas: ant premiadu duas bias a Marie Curie.

Si b'at prus pagas fêminas sientziadas, est ca sa sotziedade no las ànimat a leare custu caminu, finas in sas sotziedades definidas abertas e liberales. Ideas comente: «*Non fatzas tropu istùdios, ca no as a agatare maridu*», o «*no issèberes una carrera chi leat tempus e fortzas, ca no as a tènnerre vida de familia*», las semus intendende tropu a s'ispissu. Custas fòrmulas essint a campu in manera crara in unas cantas sotziedades, ma in manera prus trassera in àteras. Acuntesset su matessi in politica, in sas carreras artísticas, e in cada professione chi rechedet impinnu. E galu de prus in sa sièntzia, ca custu diat pòdere implicare chi sas fêminas sunt prus intelligentes de sos òmines.

In sos campos sientificos de sas universidades, òmines e fêminas in su cumintzu sunt partzidos in su matessi nùmeru. Ma a pustis? Unas cantas fêminas sunt de seguru mègius, ma a s'ispissu andant a traballare in su laboratòriu de carchi àteru, ca issas bolent prus pagu pressione in su traballu, e sunt duncas prus pagu ideadas a leare sos redinagros, o preferint a cunsagrare prus tempus a sa familia.

Ite tocat a fàghere pro cambiare sa mentalidade de sas fêminas?

Non b'at petzi sas fêminas. Est totu sa sotziedade chi devet evòlere. S'educatzione nos at a aguiare. Est difitzile, e custu no at a acuntèssere in una die. Cando deo leo sa paràula in sas iscolas, finas si custu non detzidit sos giòvanos a isseberare sa carrera sientifica, forsì los podet sugigare a bìdere sas cosas in manera diferente pro sa generatzione imbeniente.

Una sientziada podet tènnerre un'esistèntzia gratificante, in sa vida privada e in su laboratòriu. Neta mea m'at atribuidu su titulu de «*Giaja de s'annu*», e duncas podimus èssere gijas bonas e sientziadas bonas! Cando una giovanedda de bindighi annos intendet custu, li lassat unu sinnu. E in tempus de chimbe annos, forsì at a isseberare istùdios sientificos.

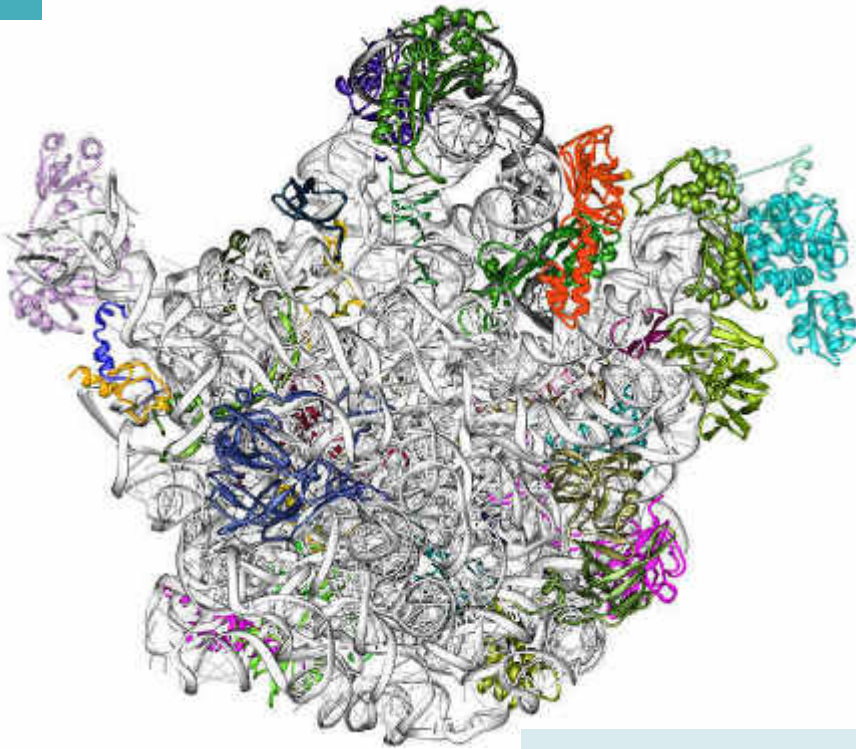
Ma custu issèberu no òbbrigat a fàghere sacrificzios?

De seguru, b'at sacrificzios: sa chirca pretendet, pro sas fêminas comente pro sos òmines. Est una chistione de prioridades. Deo no apo pranificadu nudda, m'apo leadu sas cosas comente sunt bènnidas, die cun die. Apo isseberadu su traballu chi istimaia, e apo tentu sa familia chi istimaia. S'importante est de istimare.

Unu modellu interessante est su de sa cristallògrafa britànica Kathleen Lonsdale (1903-1971), chi s'at leadu unu cungedu de deghe annos pro pesare sos tres figios. In totu custu tempus, traballaiat in domo—in sos annos 1930, est craru chi non b'aiat ne elaboradores ne Internet—e, sende gasi, at fatu càrculos matemàticos chi sunt istados essentziales pro sa cristallografia. De su restu, issa at publicadu tres òperas chi nois impreamus galu oe.

Cales sunt sas calidades de unu sientziadu bonu?

Sunt tres: pro prima cosa, sa curiosidade. A pustis, sa curiosidade. In fatu, sa curiosidade! Tocat a istimare sos disafios, no a los timere. E a tènnerre ispiridu criticu bastante pro cumprèndere si su chi semus faghende est importante, giustu e originale, o nono.

Istrutura in 3D de sa subunidade manna de su ribosoma de su batèriu "Deinococcus radiodurans", istudiada dae s'iscuadra de Ada E. Yonath in s'Istitutu Weizmann, Tel Aviv, Israele. S'ARN ribosòmicu est in colore murre e sas proteínas ribosòmicas, in àteros colores.

© A. Yonath, Istitutu de Sièntzia Weizmann, Israele

Tocat a èssere cumpetitivu, e bois lu seis?

In sa sièntzia, non b'at bisòngiu de èssere «cumpetitivu». Pro nàrrere, nois amus cumintzadu a istudiare s'istrutura de sos ribosomas in su 1980. Amus dèvidu isettare ses meses in antis de iscobèrrere pro sa prima bia s'esistèntzia de sos cristallòs chi lu costituunt. E àteros bator annos in antis de nde definire sas primas potenzialidades. Duos annos a pustis, amus iscobertu chi sas cristallòs no aguantaia a sos rajos X (si trataiat de su mètodu impreadu classicamente pro medire sa difratzione). Custu nos at giutu a isvilupare su cuntributu printzipale nostru a sas sièntzias de sa vida, sa crio-bio-cristallografia. E in totu custu tempus, amus publicadu totu su chi fiamus faghende.

In su 1986, apo connotu unu sientziadu chi si nde fiat semper befadu de mene. E m'iat naradu: «Nois semus resessidos a reproduire s'esperimentu bostru». Fiamus giai sèighi annos faghende custa chirca... Agioma mi lu dia àere afrangiadu! E no apo a èssere prus tratada comente faulàrgia. Sende gasi, issu bidiat sas cosas in àtera manera: «Pro ite aias postu in pùblicu sos traballos bostros? No aias timidu chi bos nche furent sa chirca bostra?». Deo l'apo rispostu chi pro mene contat petzi su resurtadu e chi deo dono semper totu sas informatziones meas. Giai lu seis bidende: sa cumpetizione no est arte mea.

Pessades chi sos òmines siant prus dispostos a sa cuncurrèntzia?

No nd'isco, deo pesso chi cadaunu est diferente. A pàrrere meu, cando deo faeddo de parare fronte a sos disafios, non chèrgio nàrrere chi tocat a èssere mègius de sos àteros, ma chi deo fatzo su possibile pro isòrvere sos problemas e pro progredire in sos obietivos de sa chirca.

Est finas su cussigiu chi deo dao a sos pitzinnos: non bos paragoneis. Pregontade-bos ite est su chi istimades de prus: istudiare economia, sonare su flàutu... Faghide su chi bos apassionat, e faghide-lu mègius chi podides.

Pessamentende bos seis de sa minetza chi rapresentat sa resistèntzia semper prus manna a sos antibiòticos?

So pessamentada meda pro custu fenòmenu. Si non leàremus antibiòticos, non bi diat àere resistèntzia, ma un'infetzione de pagu importu diat èssere mortale. Tocat a isvilupare una generatzione noa de antibiòticos. Est su traballu chi semus faghende como. Istudiende s'istrutura de sos ribosomas de unos cantos batèrios patògenos, amus identificadu una genia noa de sites de fissatzione de sos antibiòticos, chi diat pòdere inibire sa biosintesi de sas proteínas in sas tzèllulas.

Finas a como, perunu de custos sites est impreadu dae sos antibiòticos connotos. Duncas semus pessende chi sa resistèntzia s'at a isvilupare a bellu a beru. Sigamente sunt caraterísticos finas de sos batèrios patògenos, diant dèvere tènere pagu impatu o perunu in su microbioma — cumprendende seis?—, in sos «batèrios bonos» residentes in su corpus umanu. Duncas si diat pòdere impreare sa chimica de custos sites noos pro cuncordare antibiòticos in totu degradàbiles, cosa chi at a evitare sa càrriga ecològica in s'ambiente, causada dae sa parte non degradàbile de sos antibiòticos a disponimentu como. In curtzu, aplichende sa manera interdisciplinare nostra de traballare, tenimus s'isperu de otimizare sa generatzione imbeniente de antibiòticos, pro nde reduire meda sa resistèntzia, ma asseguende una seletividade màssima, un'efetividade otimale, una tossitzidade minima e una degradabilidade adeguada.

Isperemus chi, sende chi sos antibiòticos sunt considerados prus pagu cumbeniosos, sos laboratòrios leent cussèntzia de su perigulu de sa resistèntzia e de sas possibilidades noas de la reduire meda.

In ite seis traballende como?

So in cherta de fàghere duas cosas: isvilupare sa generatzione noa de antibiòticos e cumprendere sas origines de sa vida.

Ada Yonath (Israele) est nàschida in Gerusaleme in su 1939. At otentu su dottoradu suo in s'Istitutu Weizmann de sièntzias, in ue como est diretora de su Tzentru Helen e Milton A. Kimmelman, ispetzializadu in s'istrutura e assemblàgiu biomoleculares. In mesu de totu sos cumpensos chi at otentu, in prus de su prèmiu Nobel de chimica de su 2009 (paris cun Venkatraman Ramakrishnan e Thomas A. Steitz), numenamus su prèmiu Israele de chimica (in su 2002), su prèmiu Wolf (in su 2007) e su prèmiu Albert-Einstein (in su 2008).

“Sa nonviolèntzia est su denominadore comunu de totu as atziones meas Tawakkol Karman”

© Severine Desmarest

Retratu de Tawakkol Karman in su 2017,
tiradu dae sa mostra de sa fotògrafa Severine
Desmarest, «Sas manos pro sa paghe».

Intervista de Anissa Barrak e Chen Xiaorong

Sena justitzia, sa paghe non podet èssere si no una paghe precària, una genia de trègua temporànea, unu pasu de su gherri chi su chi li sighet at a èssere prus terrorosu, deccrat Tawakkol Karman, ativista e militante yemenita, prèmiu Nobel de sa paghe 2011, chi at leadu parte a sa tzelebratzione de sa Die internatzionale de sa nonviolèntzia in s'UNESCO, su 2 de santugaine de su 2017.

Custa intervista est unu cuntributu de su *Curreu* a sa Die internatzionale de sas fèminas, cummemorada cada annu su 8 de martzu.

Ite est pro bois sa nonviolèntzia? Cale est a pàrrere bostru s'impatu de sa resistèntzia tzivile nonviolenta in sos istados in ue b'at cunflitos cumplessos?

Sa violèntzia politica est s'impreu de sa forza pro cròmper a finalidades politicas o religiosas e pro cambiare sas ideas, sas opiniones o su cumportamentu de sas pessones in s'ispàtziu pùblicu. B'at un'àtera casta de violèntzia politica chi est, de seguru, mala a cundennare, ma chi deo non disigio: est s'impreu de sa forza comente mèdiu de resistèntzia a s'occupante.

Deo so de s'idea chi sa nonviolèntzia est unu mèdiu prus efetivu pro gherrire contra a sa tirannia o de si nch'essire dae cunflitos cumplessos. Est semper possibile a l'impreare. Pro custu, bi bolet fide, ànimu e capatzidade de si sacrificare. In fine de sos contos, su cambiamentu est fatu cun unu costu minore, sos efetos sunt prus profundos e prus efetivos. Sos chi issèberant sa violèntzia pro cambiare sas cosas non semper otenent su chi bolent. Pro mene, sa nonviolèntzia est su denominadore comunu de totu sas atziones meas. Deo l'apo adotada comente discursu, comente pràtica e comente manera de operare istratègica.

© Murad Subay

Pintura murale fata in occasione de sa Die de s'arte, organizada dae Murad Subay in Sanaa, Yemen, martzu de su 2017.

Deo no mi nd'istèsio mai e no nde bido alternativa peruna.

In cantu giornalista e ativista politica, bois difendides pro prima cosa sos deretos umanos.

Sa finalidade mea est crara. Si tratat de agiuare a fundare Istados democràticos respetosos de sas libertades e de sos deretos umanos. Non benit bene a cròmper a custa finalidade si non gherrende contra a sas violatziones e a sa tirannia e fraighende Istados fundados in sa tzitadinàntzia, in s'Istadu de deretu e in s'integridade de sas istituzziones. Deo òpero in formas diferentes in intro de sa sotziedade tzivile e impreo cada forma de tribuna, chi siat in su campu de sos mèdias, de sos deretos umanos o de sa politica...

Su chi provo a crarire, a ue si siat chi ande, est chi sa tirannia privat sas sotziedades de isvilupu e de paghe. Sas sotziedades privas de libertades e de deretos umanos sunt in

una paghe precària destinada a derruere in presse.

In su 2005, seis istada sa cofundadora de "Fèminas giornalista sena cadenas", chi punnat a promovere sa liberatde de espressione e sos deretos democràticos. Ite dificultades ais tentu in sos deghe annos colados e cale est istadu su mègius èsitu positivu bostru?

Fèminas giornalista sena cadenas est istada fundada in Yemen pro gherrare contra a sa repressione chi pessighiat tando su mundu de s'informatzione —arrestos, addobbaduras e agressiones de cada genia—, ma finas pro difèndere su deretu de cada tzitadinu a èssere proprietàriu de unu suportu mediàticu, chi siat imprentadu, audiovisivu o digitale.

Nois amus fatu un'isfortzu mannu pro difèndere sos deretos tzivicos e politicos de sos tzitadinos. Amus leadu parte a atziones diferentes pro gherrare contra a sa corrutela e a s'abusu de podere. Nois amus organizadu protestas e manifestatziones pro

“ Sa paghe, no est petzi s'agabbu de sa gherra, est finas s'agabbu de s'opressione e de s'ingiustìtzia ”

impresonamentos, finas a su corfu de istadu de su mese de ghenàrgiu de su 2015 e a sa gherra chi nd'est sighida.

Ite idea tenides de su Yemen de como, abbutinadu dae sa chi bois ais mutidu «una gherra totale»? Ite pessades de fàghere pro unu tempus venidore mègius?

Non si podet pessare a su tempus venidore de un'istadu si non cando torrat sa paghe. Ma sa paghe, no est petzi s'agabbu de sa gherra, est finas s'agabbu de s'opressione e de s'ingiustìtzia. Non bi podet èssere paghe sena giustìtzia, ca sena giustìtzia, custa non podet èssere si no una paghe precària, una genia de trègua temporànea, unu pasu de su gherri chi su chi li sighit at a èssere prus terrorosu. E sa peus gherra est sa chi faghent sos regimenes tirànicos contra a sos pòpulos issoro. Est pro custu chi deo abbarro de s'idea chi tocat a gherrare contra a sos regimenes chi non respetant sos deretos e sas libertades e chi non sunt capatzos de las garantire, comente individuos e comente istituziones. Tocat a los cambiare.

Sa batalla mea de oe, comente sa de eris, abbarat sa democratzia: l'agabbare cun sa situatzione imposta dae su corfu de istadu in Yemen e organizare su referendum pro su progetu de Costitutzione, chi at giai otentu su censensu a s'ora de su diàlogu natzionale instauradu durante su tempus de transizione. A pustis, s'ant a pòdere organizare eletziones.

Duncas, cando sa vida politica at a torrare a sa normalidade, pesso de fundare unu partidu politicu chi diat aunire sos giòvanos e sas fèminas pro sighire a difèndere su progetu tzivicu agiuadu dae sa rivolutzione. In campu internatzionale, apo a sighire a gherrare pro sa defensa de sos deretos umanos, sa promotzione de sa paghe e sa gherra contra a sa tirannia.

In su mese de santugaine de su 2011, bois ais otentu su prèmiu Nobel de sa paghe paris cun Ellen Johnson Sirleaf e Leymah Gbowee. Ite est chi bos aunit?

Sos bisos chi cumpartimus sunt su fràigu de un'istadu tzivile, s'impreu de sa nonviolèntzia comente ùnica manera operativa, sa defensa de su deretu de sas fèminas a leare parte efetiva a sos afares politicos.

Cun Ellen Johnson Sirleaf, amus traballadu in pare in sas Natziones Unidas pro sos **Obietivos de s'isvilupu sustenibile**. Cun Leymah Gbowee, operamus in pare pro sa promotzione de sa paghe e de sos deretos umanos, mescamente in su quadru de s'**Initiativa de sas fèminas Nobel** chi aunit àteras bator premiadas, gasi comente in intro de su **Forum Oslo** de sos premiados de su prèmiu Nobel de sa paghe, chi sa finalidade est de coordinare sas atziones in prode de sa paghe e de sa gherra contra a sa tirannia e sa violèntzia.

agiuare sos tzitadinos a parare fronte a su domìniu de sos capos tribales influentes.

Custa est istada una gherra longa, cada die, chi est cròmpera a sa liberatzione de unu nùmeru mannu de giornalista impresonados o recatados e chi at agiuadu a fàghere possibile sa publicatzione de unos cantos giornales indipendentes e de oposizione, cosa proibida in antis.

In antis de sa rivolutzione patzifica de su 11 de freàrgiu de su 2011, apo agiuadu, paris cun àteros, a reduire sas violatziones causadas dae su regimene politicu in vigore e a creare una forza de pressione tzivile pro preservare un minimu de deretos e pro crèschere su livellu des reivindicatziones. A pustis de custa rivolutzione tzivica, su Yemen a connotu un'època de transizione chi at cunsentidu nos apoderare in totu de sos deretos e de sas libertades. Non b'aiat perunu impèigu a sa libertade de opinione, de riunione, de manifestatzione o a cale si siat forma de deretos e libertades. Totus nd'ant tentu profetu, sena distintzione peruna. Non b'at àpidu ne arrestos ne

Su comitadu norveguesu at de craradu chi s'isetiat, in mesu de àteras cosas, chi custu prèmiu agiuaret a l'agabbare cun sa repressiòne de sas fèminas, chi durat galu in unos cantos istados.

Cale diat èssere s'agijudu de sas fèminas àrabas a su fràigu de sa paghe?

A dolu mannu, in s'Oriente Mèdiu, sas fèminas sunt istadas sugetas a sa repressiòne prus chi no in aterue. A sa violatziòne de sos deretos de sas fèminas s'est agiunta, mescamente in sos istados de su Beranu àrabu, sa gana de richesas chi at giutu, a bias, a agiuare corfos de istadu e contrarivoluziònes, o, in àteros, a sa collaboratziòne cun s'inimigu. Ma nois semus ideados a sighire sa batalla nostra. Sas fèminas àrabas sunt sa pedra de fundamentu de sa paghe duràbile in sos istados issoro e in sa regione.

A podides nàrrere, in una frase, sa filosofia bostra de sa vida?

Deo so nàschida in intro de una familia chi sa filosofia sua de sa vida s'espressat cun duas paràulas: deretura e giustìtzia. Babbu meu est un'òmine de lege. Est unu de sos costituzionalistas prus betzos de s'istadu. Est famadu pro sa batalla sua contra a sa corrutela e a su nepotismu, e pro s'integridade sua in su quadru de sas funtziones pùblicas artas chi issu at ocupadu. Deo apo leadu dae issu sa cultura giuridica giusta pro dare valore a sos deretos e balangiare sas libertades, s'ànimo de nàrrere sa veridade e de parare fronte a s'opressiòne e a s'ingiustìtzia. Issu m'at imparadu a leare inìtziativas, a èssere una parte de sa soluziòne no una parte de su problema. In cantu a mama mea, m'at imparadu a istimare sas pessones e a cumprèndere sas suferèntzas issoro.

In pagas paràulas, sa filosofia mea est: podimus gherrare contra a sa violèntzia e a sa repressiòne sena impreare violèntzia e repressiòne.

Tawakkol Karman (Yemen), laureada de su prèmiu Nobel de sa paghe 2011, paris cun Ellen Johnson Sirleaf e Leymah Gbowee, est militante feminista e una de sas figuras de importu de su Beranu àrabu in Yemen. Pro àere organizadu protestas patzificas contra a su presidente Ali Abdullah Saleh (1942-2017), l'ant arrestada prus de una bia.

Sa generalìssima de su movimentu pro sa paghe

Agistrada «sa generalìssima de su movimentu pro sa paghe», s'austriaca Bertha von Suttner fundat in su 1881 sa *Österreichischen Friedensgesellschaft* (Sotziedade austriaca pro sa paghe) chi tenet sa finalidade de prevènnere sa gherra, de nd'istudiare sas càusas, de promovèere una manera patzifista de pessare e de agiuare sos isfortzos chi punnant a istabilire un'òrdine giuridicu internatzionale chi diat consentire de dare una soluziòne patzifica a sas cuntierras internatzionales.

Giornalista e ativista famada, l'ant elèghida presidente onorària de s'*Ufìtziu internatzionale permanente de sa paghe* dae cando l'ant creadu in su 1891 in Berna (Isvitzera). Un'annu a pustis, Bertha von Suttner fundat cun su collega e cumpatriota Alfred Hermann Fried, sa *Sotziedade tedesca de sa paghe*.

Comente romanziera, est connota mescamente cun *A bassu sas armas!* (1889) chi devenit una pedra miliare in totu Europa pro more de sas traduziònes medas chi at tentu, e aguiat a saidare in carchi manera sa mentalidade militarista dominante a s'època.

Bertha von Suttner est sa prima de sas seighi fèminas chi ant retzidu su prèmiu Nobel de sa paghe. At retzidu custu onore in su 1905. In antis de issa, *Jane Addams* (1931), *Emily Greene Balch* (1946), *Betty Williams* e *Mairead Corrigan* (1976), *Madre Teresa* (1979), *Alva Myrdal* (1982), *Aung San Suu Kyi* (1991), *Rigoberta Menchú Tum* (1992), *Jody Williams* (1997), *Shirin Ebadi* (2003), *Wangari Muta Maathai* (2004), *Ellen Johnson Sirleaf*, *Leymah Gbowee* e *Tawakkol Karman* (2011) e *Malala Yousafzai* (2014).

Contribution of the Bain News Service, Publisher / U.S Library of Congress

Nüshu: dae sas làgrimas a su sole

© Publicity Department of Jiangyong county

de Chen Xiaorong

Su *nüshu* est consideradu comente s'única iscritura in su mundu riservada a sas fèminas ebbia. Est nàschida in Tzina in su sèculu 19, in su distritu de Jiangyong (provintzia de su Hunan). In totu custu tempus, s'est isvilupada una cultura bera *nüshu* movende dae custa iscritura chi oe est in perigulu. Sas autoridades locales e istatales s'isfortzant de la torrare a bia.

Su *nüshu*, chi in tzinesu cheret nàrrere pròpiu «iscritura des fèminas», est reconnotu comente s'única iscritura in su mundu imbentada e impreada petzi dae sas fèminas. Est essida a campu dae sa populazione rurale in sa badde de su riu Xiao, chi colat in su distritu de Jiangyong in sa provintzia de su Hunan, cun una cultura caraterizada dae su misturitzu de elementos yao e han.

S'iscrituru *nüshu* derivat dae sos caràteres tzinesos, ma in càmbiu de tènneru una forma cuadrada, impreat sinnos filiformes e oblicuos in forma de rombos. Adatada a su limbàgiu locale (su *chengguan tuhua*), custa iscritura est constituida de bator elementos printzipales: su puntu e sas linias verticales, incrinada e arcada.

Su primu ogetu chi testimòniat s'esistèntzia de su *nüshu* est una moneda in bronzu, iscoberta in Nanchinu, capitale de sa provintzia de Jiangsu. Est de s'època de su Rennu asulu de sa Grandu Paghe (dae su 1851 a su 1864), unu

He Jinghua, iscriende sa frase «Iscrituras misteriosas in sos sèculos», in caràteres nüshu.

rennu rebellu, connotu ca at introduidu riformas sotziales importantes e at adotadu, in carchi manera, políticas in contu de agualidade de sos sessos. In sa moneda b'at un'iscrita de oto caràteres *nüshu* chi narat: «Totu sas fèminas suta de su chelu apartenent a sa matessi familia».

Una cultura soliana

Su *nüshu* si lu colaiaint mescamente dae mama in figia e lu praticaiaint a pare sorres e amigas pro disvagu. S'iscritura fiat impreada dae sas fèminas de sa sotziedade feudale, chi non teniaint possibilidade peruna de imparare a lèghere e a iscriere.

Sas fèminas impreaiaint custa iscritura sillàbica prus chi no àteru pro iscriere s'autobiografia

issoro, sos *sanzhaoshu* o *Libritos de sa de 3 dies* (augùrios a sas giòvanas cojuadas, tres dies a pustis de sa festa de isposòngiu) e literas intre «sorres giuradas» (in su mundu de sas recamadoras, sas giòvanas si faghent, duas a duas, giuramentu de agiudu a pare), ma finas pro iscriere cantzones folclòricas, indevingios e tradutziones de poesia tzinesas antigas. La poniant finas pro iscriere cantzones pastorales chi bantaiant sa moralidade, su bisòngiu de agiuare su maridu e sa mesura in su governu de sa familia. Totu custas òperas fiant in forma de poesia, costituidas mescamente dae sete caràteres, e, a bias, dae chimbe.

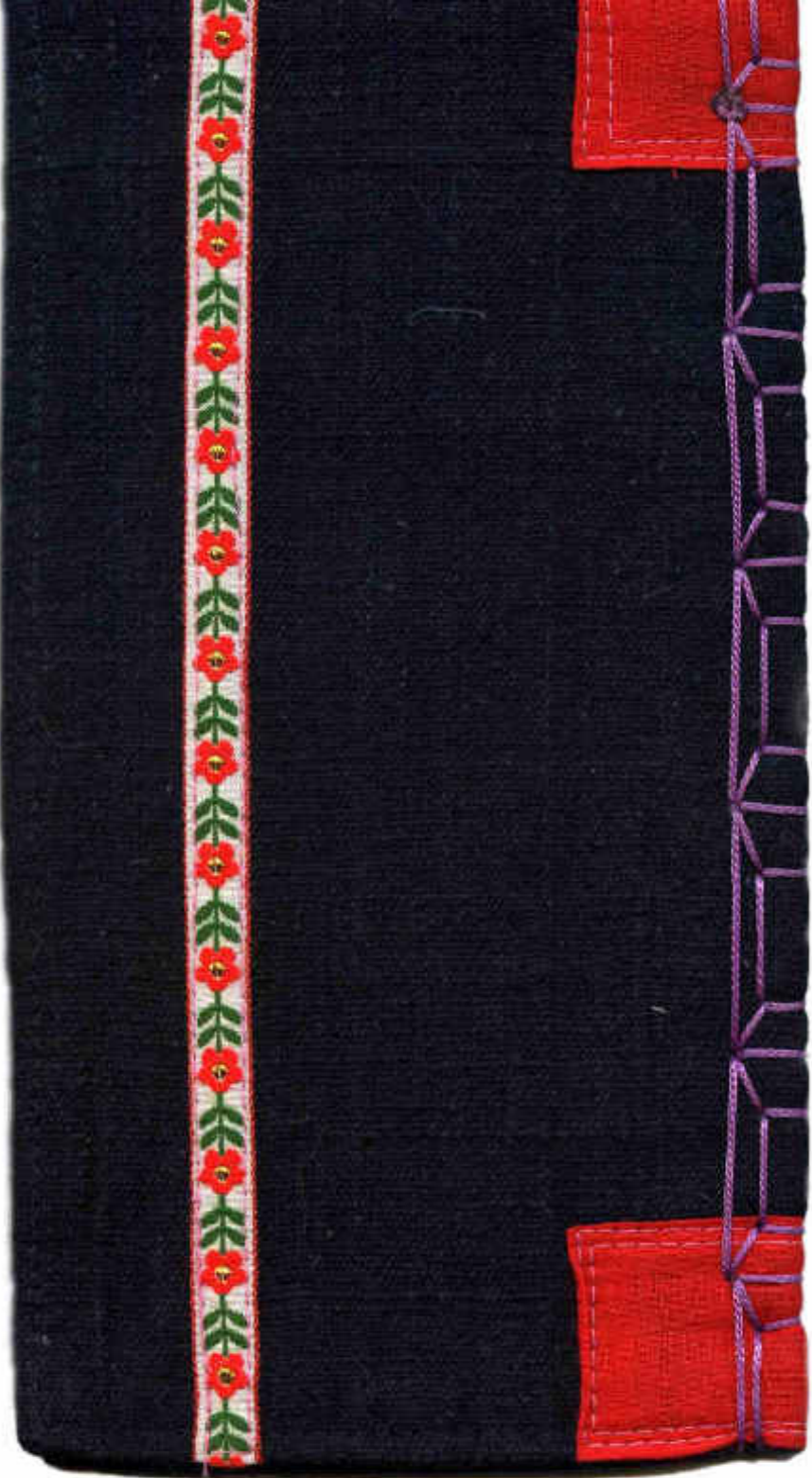
A pàrrere de Zhao Liming, de s'Universidade Tsinghua de Pechinu, su *nüshu* no est petzi un'iscritura, est totu una cultura femile tradizionale tipicamente tzinesa. Fiat comente unu raju de sole chi addurcaiat de prus sa vida de sas fèminas. «*Su nüshu consentiat a sas fèminas de s'espresare cun sa boghe issoro e de gherrare contra a su dominiu maschile*», narat issu.

Una die, un'esperta de *nüshu* aiat naradu: «*sos òmines tenent s'iscritura issoro, sos libros e sos iscritos issoro, sunt òmines virtuosos. Nois tenimus s'iscritura nostra, sos libros e sos iscritos nostros, nois semus fèminas virtuosas*».

Su professore Zhao Liming crarit chi, a su sòlitu, sas fèminas s'adoviaiant pro brodare e cantare cantzones iscritas in *nüshu*. A nàrrere sa giusta, ant impreadu su *nüshu* finas in pabiru e in ventàlios e brodende-lu in bestires, mucadores e chintòrgias. «*Cada fèmina de su Jiangyong iscriiat sa biografia sua cun sas manos suas*», sighit narende Zhao Liming. «*Sas chi no ischiant a iscriere, bi lu pediant a sas àteras. A pustis chi custas moriant, sas figias iscriiant sas biografia de sas mamas*».

Che a unu fundu diligu, su *nüshu* s'alligiaiat cun sa morte de s'autora. A s'ispissu, sas fèminas betzas pediant, in antis de s'ùrtimu ispiru, de lis pònnerre sos iscritos issoro in su baule o de los brusiare, a manera chi sunt istados raros sos chi sunt colados a sos erederis.

«*Su cuntenu de sas òperas nüshu leaiat a modellu sa vida fitiana de sas fèminas: isposòngiu, familia, relazione sotziale, contados, cantzones, indevingios. Issos costituunt unu corpus ricu in informatziones chi pertocant sas costumàntzias populares e sunt de grandu valore pro sos traballos de chirca fatos in linguistica, etimologia, archeologia, antropologia, e in àteros campos*

© Martine Saussure-Young (www.nushu.fr)

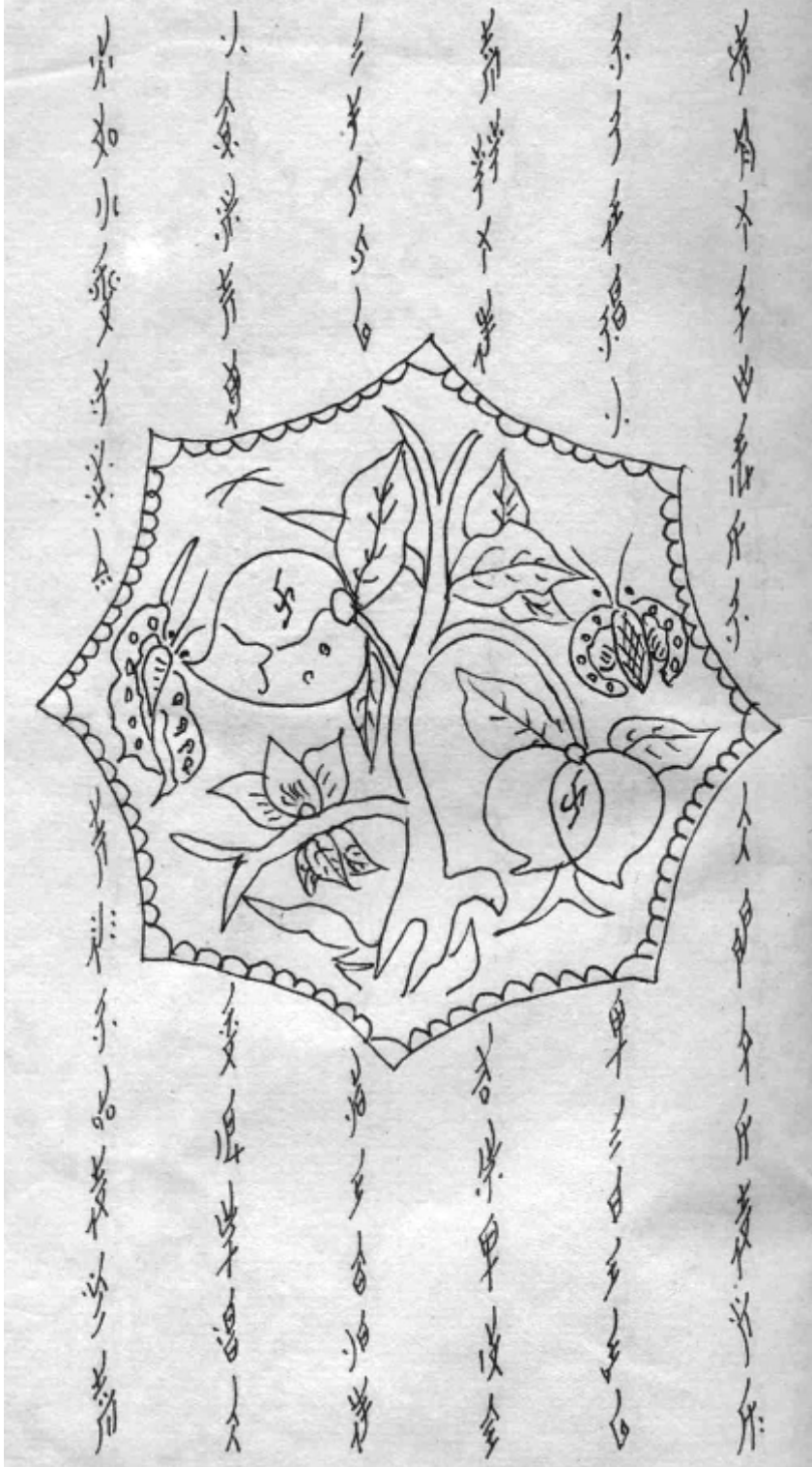
de sas sièntzias umanas e sotziales», narat su professore Zhao Liming, chi istùdiat su *nüshu* dae trinta annos. A pustis de annos medas de chirca, s'iscuadra sua de s'Universidade de Tsinghua a curtu a pare e traduidu prus de su 95% de sos documentos *nüshu* esistenti. Publicada in su 2005, cun su tìtulu *Collezione de òperas tzinesas in nüshu*, custa regorta in chimbe volùmenes est sa prus cumpreta mai fata. Finas a tando, petzi unu capitulu de su libru *Deghe annos de istòria de su Jiangyong* (1959) fiat istadu cunsagradu a custa iscritura, cando chi sos primos riferimentos iscritos pro su *nüshu* s'agataiant in sas *Notas de inchesta de sos distritos de sa provintzia de su Hunan* (1933).

«*Imprende s'iscritura issoro pro si cantare segretos, s'animare a pare, contare sos dolimentos issoro o pro si fàghere cumplimentos, sas fèminas ant, in fines, fraigadu su paradisu issoro de s'ispiridu*», crarit Zhao Liming.

© Martine Saussure-Young (www.nushu.fr)

Coberta e pàgina interna de su libritu de isposòngiu sanzhaoshu.

«Tianguang (lughe de su chelu) est unu faeddu chi torrat a s'ispissu in sos iscritos issoro. Custa paràula lis daiat ànimu, las aguiat a parare fronte a sas dificultades e lis faghiat a ghia chirru a una vida mègius. De su restu, mancu una de issas s'est ochiida a manu sua: sa lughe de su chelu lis daiat fortza e fide in su cras. Finas in làgrimas, issas punnaiant a una vida soliana.»

Un'iscritura des làgrimas

«Custa iscritura at agiuadu sas fèminas de Jiangyong a assutare sas làgrimas issoro», crarit Tan Dun, cumponidore tzinesu famadu e Ambassade de bona voluntade de s'UNESCO. In su 2008, est torradu a sa provintzia natale, su Hunan, pro fàghere chircas in contu de sa cultura nùshu.

«Intrende a sa bidda de Shanggangtang, apo bidu unu ponte de sa dinastia Song, betzu de otighentos annos, chi su mesu nche fiat giai derutu. M'at ammentadu su nùshu, chi est finas issu in perìgulu», iscriat in su diàriu de viàgiu suo.

A issu etotu at promintidu de fàghere su possibile pro sarvare custa iscritura chi tenet caràters chi assimigiant a «*notas musicales chi bolant in su bentu*» e chi calicuna èvocat sas formas de s'arpa e de su pipa (liutu tradizionale tzinesu). L'est nàschida s'idea de una sinfonia noa: «Nùshu: su càntigu segretu de sas fèminas». A pustis de su 2013, s'Orchestra de Filadèlfia (Istados Unidos), s'Orchestra reale de su Concertgebouw (Paisos Bassos) e s'Orchestra sinfònica de sa NHK (Giapone) ant sonadu in pare custu poema sinfònicu in sas salas de cuntzertu prus famadas de su mundu. Dae cultura femminile cunfidentziale, su nùshu devenit una «*cultura chi apartenet a su mundu*», nos at naradu Tan Dun. A pàrrere de su cumponidore, s'èsitu positivu de sa sinfonia sua «*mustrat su rispetu de su mundu pro s'Utopia de sas fèminas*». Custa òpera de arte cuntemporànea in trèighi movimentos, chi ponet in pare traditziones musicales orientales e otzidentales, rifletit aspetos diferentes de sa cultura nùshu: càntigos chi acumpàngiant sa toeleta de sa giòvana cojuada o sa figia chi s'ischirriat dae sa mama, àteros chi èvocant cun tristura mesu sèculu de vida de sa fèmina cojuada o espressant sa nostalgia de sas amigas de sa pitzinnia. S'istrumentu fundamentale est s'arpa chi sonat, cunforma a sa fòrmula de su cumponidore, comente «*unu contu de fèmina in làgrimas*». Tan Dun introduit in sa sinfonia sua trèighi secuèntzias de videu chi issu at giradu in su 2008, in Tzina. Fiat sa prima bia chi calicunu fiat leende cun sa telecàmara sa cultura tradizionale nùshu.

In sa bidda de Shanggangtang, aiat adoviadu ses fèminas capatzas de iscriere in nùshu, chi sunt istadas incarrigadas comente tentadoras de sa tradizzone nùshu dae su governu de su distritu. Gràtzias a issas, faghet a trasmitere, oe, custa cultura antiga a sas levas noas. «*Su segretu de s'immortalidade est in s'isfortzu de preservare sas traditziones culturales in perìgulu e de las lassare a sos chi ant a bènnere a pustis*», narat Tan Dun.

Morte e renàschida

Sa despedida, su 20 de cabudanni de su 2004, de Yang Huanyi, a chentu annos de edade, at marcadu su cumintzu de un'època noa, sa de su *post-nùshu*. Issa fiat una de sas iscritoras e possessoras prus famadas —ma finas s'ùrtima— de sa cultura nùshu.

S'arriscu de iscumparta de su nùshu e su bisòngiu de l'amparare ant animadu sos governos locales a li dare cara in manera particolare. Gosì in su 2002, ant postu su nùshu in su Registru natzionale de su patrimoniu documentàriu de Tzina.

Cumintzende dae su 2003, ant organizadu laboratòrios in su distritu de Jiangyong pro

formare àteros espertos de *nüshu*. In su 2006, su Cussigiu de sos afares de Istadu a registradu su *nüshu* comente patrimoniu culturale immateriale natzionale de Tzina.

In su mese de maju de su 2007, ant fraigadu unu Museu de su *nüshu* in s'isula de Puwei, in su distritu de Jiangyong. In s'isula de Puwei, inghiriada dae su riu Xiao, posta in mesu de unu paisàgiu incantadore, b'at Jinmei, bidda natale de autoras famadas de *nüshu* e logu dae ue s'iscritura *nüshu* s'est ispainada in sa regione. Pro Yang Cheng, direttore de su dipartimentu de s'informatzione de su distritu, «*sa cultura gosi particolare de su nüshu est su màssimu de sa sabiduria colletiva de sas fèminas de Jiangyong. Rifletit s'intelligèntzia issoro, s'autostima, s'ànimu e s'ispiridu issoro. Est unu frore de gabbale chi frorit in su giardinu de sos milli frores de s'umanidade. Pro sa protetzione de custa cultura locale b'at bisòngiu chi sos universitàrios, sos artistas e sas autoridades nde leent cussèntzia, ma pro prima cosa sos abitantes de sa regione*».

In sos ùrtimos annos, sa Tzina at fatu isfortzos in contu de legislatzione e de pranificatzione in su campu de sas limbas, e in su matessi tempus at afortidu s'informatzazione e s'istandardizatzione de sas limbas. In su

quadru de su pranu de su governu tzinesu pro sa protetzione de sas risorsas linguísticas cumintzadu in su 2015, ant istabilidu chi su distritu Jiangyong siat zona pilota de unu progetu de ecolinguistica.

Como, sas autoridades locales sunt incarrighende profesionistas de su *nüshu* (chircadores, autores) de redatàre manuales discansosos a cumprèndere, pro crarire in cales cuntestos est essida a campu sa cultura *nüshu*, cales sunt sos valores trasmitidos, cales sunt sas connoschèntzias de base de imparare e comente la sarvare e la trasmitere. S'idea est de fàghere intrare su *nüshu* in sos programas de sos cursos facultativos de sas iscolas primàrias e de sos litzeos, pro li cussentire de crèschere su prus chi si podet.

Su *nüshu* essende istada un'iscritura popolare, essida dae unu dialetu, e no istandardizada, sas iscritas in *nüshu* sunt sinnadas dae s'istile de cada autora —a s'ispissu coloradu—, dae s'issèberu de sos faeddos e dae sa personalidade sua. E pro custu su professore Zhao Liming at diretu chircas pro nche tirare sos caràteres de base prus impreados de frequente in mesu de sos 220 000 cuntènnidos in sos iscritos in *nüshu*, cosa chi at cussentidu de fàghere pro sa prima bia sa normalizatzione de s'iscritura *nüshu*.

In su 2015, s'Organizatzione internatzionale de normalizatzione (ISO) at reconnotuu 397 caràteres *nüshu*, e in su mese de martzu de su 2017, su *nüshu* est intradu in sa Sèrie universale de caràteres codificados (JUC): dae como in susu at a pòdere èssere trasmitidu cun bases científicas.

Su sarvamentu e sa protetzione de sa cultura *nüshu* rapresentant unu traballu cumplessu, chi s'insertit in programas istremenados de ingegneria sotziale, e s'isvilupu de s'ispàtziu culturale in s'època de s'informatzione at a agiuare a li dare una vitalidade noa. In mesu de totu sos adeptos suos, medas, unos cantos si sunt indeosados de sa simplicitzade de s'iscritura sua e de s'istile sùtile de sa calligrafia; àteros esplorant sas possibilidades de fàghere afares, creende produtos culturales innovadores ispirados a su *nüshu*; àteros, in fines, si nde servint pro promovère sa cultura traditzionale feminile.

Iscena de toeleta de una giòvana cojuada, tirada dae unu de sos videos girados dae su cumponidore Tan Dun, in 2008.

© Tan Dun

Finantziare sa resilièntzia naturale: tendèntzia noa

de John H. Matthews, Lily Dai e Anna Creed

Soluzioni fundadas in sa natura (SFN) —custu est su tema istratègicu chi tratat s'edizione 2018 de su Raportu mundiale de sas Natziones Unidas pro sa valorizazione de sas risorsas idricas (WWDR). S'emissione de obligatziones in custu campu, chi punnant a atirare sos investimentos chirru a unu tempus venidore sostenibile de sas risorsas naturales e in particolare de s'abba, est un fenòmenu bastante nou. Sos crìterios mundiales reghentes de classificazione de custas obligatziones «birdes» diant pòdere trasformare sos mercados finantziàrios e aumentare sos investimentos in sas SFN.

Documentu de riferimentu de su grupu de coordinamentu de s'ONU chi treballat in chistiones istratègicas diferentes relativas a s'abba, su *Raportu mundiale de sas Natziones Unidas pro sa valorizazione de sas risorsas idricas (WWDR)* est publicadu cada annu dae su Programa Mundiale pro s'Isvilupu de sas Risorsas idricas (WWAP) de s'UNESCO, in collaboratzione istrinta cun membros e sòtzios de su programa ONU-Abba, in occasione de sa *Die mundiale de s'abba*, su 22 de martzu.

Sos ispetzialistas de su clima profetizant unu caentamentu mundiale dae 4 a 6 grados Celsius dae como a s'agabbu de su sèculu. In su matessi tempus, su mundu est intrende in un'època de urbanizazione sena paragone, e, in pare, de isvilupu de sas infrastruturas. Pro fàghere a manera chi s'isvilupu siat sostenibile, custas devent èssere in su matessi tempus pòveras in carbòniu e resilientes a su cambiamentu climàticu, sena impegare sa casta de crèschida chi bisòngiat a su megioru de sos mèdios de sussistèntzia e, in su matessi tempus, de su benèssere de sos tzitadinos prus vulneràbiles de su praneta.

Tando, cunforma a su raportu 2016 de sa Cummissione mundiale de s'economia e de su clima (intituladu «*S'economia climàtica noa*»), pro otènnere infrastruturas bassas in carbòniu, bi bolet una crèschida annuale de investimentos dae su 3 a su 4 %, a manera de cròmper a 6 200 miliardos de dòllaros. S'adatamentu a sos cambiamentos climàticos rechedet, finas in cue, una cantidade importante de investimentos suplementares —calculada, cunforma a su raportu *Adaptation Finance Gap* de su Programa de sas Natziones Unidas pro s'ambiente (PNUE) de su 2016—, intre 280 e 500 miliardos de dòllaros annuales dae como a su 2050, finas in un'iscenàriu de crèschida de sa temperadura de 2 grados Celsius.

Sas fontes tradizionales de finantziamentu de sas infrastruturas, comente sos guvernos o sas bancas cumertziales, no ant a bastare pro rispòndere a sos bisòngios dae inoghe a su 2030. Sos investidores istituzionales, mescamente sos fundos de pensione e sos fundos soberanos, sunt duncas semper de

prus considerados comente atores profetosos pro cumpensare custu dèficit.

Sas obligatziones «birdes», chi cunsentint de mobilitare capitales pro investimentos sostenibiles ecologicamente, sunt essidas a campu comente istrumentos finantziàrios crae, chi cunsentint de cuncordare soluzionis fundadas in sa natura (SFN). Est un mercadu nou essidu a lughe in totu su mundu pròpiu deghe annos a como.

Est in su 2007 chi sa Banca europea de investimentos (BEI) e sa Banca mundiale ant emittidu sas primas obligatziones «birdes» issoro (cramadas finas «climàticas»). Cun custu mecanismu de prèstidu, issas boliant mustrare s'interessu de custu fonte de finantziamentu pro sos progetos ambientales. Sende chi sos duos tèrmines siant impreados a s'ispissu in manera intercambiabile, in su casu de sas obligatziones climàticas, s'impreu issoro est istadu afinadu, a manera de l'aplicare a sos progetos de gherra contra a su cambiamentu climàticu e/o de adatamentu. Su prestigiù chi tenent custas istituziones at causadu sa cunfiantzia de sos mercados, e unu grustu de àteros donadores e de istituziones multilaterales nd'ant s'ighidu s'esempru.

Sende gasi, comente categoria de investimentu, sas obligatziones birdes e climàticas tenent galu unu mercadu limitadu e s'impatu issoro est abbarradu minore finas a su 2013 pagu prus o mancu, annu in ue sas emissionies sunt triplicadas pro cròmper a unos 10 miliardos de dòllaros, cando sas bancas cumertziales e sas impresas ant cumintzadu a promòvere custu mercadu. Custas tendèntzias ant s'ighidu e si sunt ismanniadas, crompende a 86,1 miliardos de dòllaros in su 2016, e a prus de 100 miliardos in su 2017.

Comente fonte de finantziamentu pro su clima, custu totale currispòndet a s'apellu a cròmper a 100 miliardos dae como a su 2020 —fatu dae su Segretariadu de sa Cunvenzione-cuadru de sas Natziones Unidas pro sos Cambiamentos Climàticos (CCNUCC) cun s'*Acordu de Parigi*, intradu in vigore su 4 de santandria de su 2016. Petzi in Tzina, sas obligatziones birdes e climàticas sunt artziadas finas a 36,2 miliardos de dòllaros in su 2016.

Sas obligatziones birdes, birdes a beru sunt?

Sende chi b'at totu custu resurtadu lestru, unos cantos investidores sunt timende chi sa credibilitade de custas obligatziones noas comente investimentos ecològicos non siat problemàtica a cunfrontu de sas pregontas noas chi si presentant oe. Comente faghimus a ischire si sas obligatziones cramadas «birdes» lu sunt a beru, e si su fatu de assùmere s'arriscu de investimentos non profetosos diat pòdere causare unu collassu o un'arriscu sistèmicu in custa categoria de mercadu?

Unas cantas organizatziones non governativas (ONG) chi traballant in sas chistiones de sustentibilitade cun sa comunidade finantziària e de sos investidores ant insistidu de reghente in su bisòngiu de adotare normas abertas e indipendentes. In contu de abba, in particulare, custa mancàntzia est clamorosa, ca su problema de sas risorsas de abba durche fuit a s'ispissu dae sa vista de sos investidores, chi non tenent a mala gana una cumprensione immediata de su postu de s'abba in s'energia, in s'agricultura o in sa pranificatzione urbana, pro non faeddare de sa manera chi s'elementu idricu in intro de unu progetu podet pertocare àteros aspetos e sistemas in intro de su matessi depòsitu idrològicu.

A mesu de su 2014, unu cunsòrtziu de ONG —su [Ceres](#), sa [Climate Bonds Initiative](#), s'Istitutu de sas risorsas mundiales, su [CDP](#) (ex-Carbon Disclosure Project), s'Istitutu internatzionale de idrologia de Istocolma ([SIWI](#)) e s'Alliance for Global Water Adaptation ([AGWA](#)) — at cuncordadu una sèrie de critèrios destinados a istabilire sa calidade de sos investimentos ligados a s'abba in tèrmines de rilevàntzia climàtica. In pare, ant organizadu una sèrie de grupos de traballu tècnics e industriales, chi ant definidu critèrios de puntègiu chi permitint a sos emissores e a sos verificadores de dare a sos investidores cunfiantzia in sas obligatziones climàticas.

Valutare sas soluzziones fundadas in sa natura

Custos critèrios vùlant bene su cuntributu potenziale de sas obligatziones noas a sos isfortzos de resilièntzia a cunfrontu de su cambiamentu climàticu, a sas mesuras de adatamentu a custu cambiamentu, e vùlant finas s'impatu ambientale issoro. Custas problemàticas sunt oramai cumpresas bene dae sos ingeneris, dae sos

sientziados e dae sos gestores de risorsas. In càmbiu, si faeddamus de sos grupos de investidores e de finantziadores, su livellu de cussèntzia, finas sa prus basilare, est prus limitadu meda. Sa fase 1 de su traballu, cumintzada in su mese de santugaine de su 2016, at tentu comente finalidade sos investimentos clàssicos in sas infrastruturas idràulicas «murras» (escludende s'idroelètricu).

Prus in generale, in su casu de soluzziones fundadas in sa natura —in àteras paràulas, investimentos in sas infrastruturas birdes e ibridas—, s'arriscu de "ecolimpiamentu" ("greenwashing" in inglesu) chi las "imbirdat" cun pràticas publitizària tramperas chi punnant a li dare una cara ecològica responsàbile, est elevada meda. Non b'at, a custu propòsitu, normas sientificas, pro non faeddare de sa capatzidade de tzertificare chi sos ecosistemas numenados aguantant a sos efetos de su cambiamentu climàticu.

Cumprendende custu divàriu, sa [Fundatzione Rockefeller](#) at agiadu in su 2016 s'elaboratzione de sos critèrios de sa fase 2, chi punnant a valutare e atzetare sos investimentos in sas soluzziones fundadas in sa natura (SFN) in su campu de s'abba. Custos investimentos cunfiant in manera esplitzata in s'impreu de sos ecosistemas pro dare servitzius cunparàbiles a sos de sas infrastruturas "murras", mescamente tràmite infrastruturas definidas naturales o birdes e ibridas. Si diat pòdere trattare de gestire sas abbas pròinas o de si sarvare dae sos aundamentos gràtzias a sos ecosistemas costeris, de trattare sas abbas de sas zonas ùmidas o de asseguare sa regorta de s'abba in sas benas (depòsitos suterràneos formados dae sas abbas de infiltratzione). Custos [critèrios suplementares](#) sunt istados bogados a campu in su cumintzu de su 2018.

In pare, custas duas fases vùlant in su matessi tempus s'impatu de sos investimentos in contu de minimòngiu de su cambiamentu climàticu e sa capatzidade issoro de contribuire a s'adatamentu a custos cambiamentos.

In su mese de maju de su 2016, sa [Cumissione de sos servitzius pùblicos de San Francisco](#) (SFPUC) in Califòrnia (Istados Unidos) at emitidu sa prima obligatzione birde tzertificada relativa a s'abba a livellu mundiale, pro unu totale de 240 milliones de dòllaros, e, in su mese de nadale de su 2016, una segunda obligatzione de 259 milliones de dòllaros. Ambas sunt tzertificadas cunforma a sa norma [Climate Bonds Standard](#), chi est un'istumentu de seletzione de sos investidores chi pretzisat

sos critèrios de respetare a manera chi sas obligatziones retzant s'eticheta «birde», o siant assinadas a su finantziamentu de iniziativa idràulicas a cuntenutu bassu de carbòniu.

In su mese de trìulas de su 2017, est tocadu a sa [Tzitate de su Cabu](#) a emìtere sas primas obligatziones birdes tzertificadas de s'Àfrica de su Sud pro 1 miliardu de rands sudafricanos. E in su mese de cabudanni de su 2017, su giornale [China Daily](#) annuntziaiat

© Edward Burtnytsky, courtesy Metivier Gallery, Toronto / Flowers Gallery, London

*Delta de su riu Colorado,
a probe de San Felipe, Mèssicu, 2011.*

chi sa Banca de isvilupu de Tzina (CDB), istitutu finantziàriu pùbliku, fiat a puntu de emitere obligatziones birdes de 5 miliardos de yuans, destinados a amparare sas risorsas idricas oru-oru de sa zona econòmica de su riu Yangtse.

S'èsitu positivu de s'emissione e de sa bèndua de custas obligatziones e de àteras de sa matessi casta, cunformes a sos istandards abituales, est sa mostra de unu cambiamentu ispantosu de mentalidade in

sos investidores. A oe, ant emitidu prus de unu miliardu de dòllaros, conforma a sos critàrios abituales de su mercadu murru — tzifra a ue si diat dèvere cròmper in presse pro sos investimentos in sas SFN. In tempos de trasformazione ambientale e climàtica, custos critàrios agiuant finas a trasformare su mundu finantziàriu matessi.

John H. Matthews (Istados Unidos) est coordinadore e cofundadore de s'Alliance for Global Water Adaptation (AGWA), ospitadu dae sa Banca mundiale e dae su Stockholm International Water Institute (SIWI). **Lily Dai** (Tzina) est analista-chircadore printzipale in sa Climate Bonds Initiative. **Anna Creed** (Rennu Unidu) est diretora de su setore de sas normas in sa Climate Bonds Initiative.

Antisemitismu: tirare sos imparos dae s'istòria

© Su Journal d'Anne Frank / Ozanam e Nadj / Editions Soleil, 2016

Parte de s'album

Su diàriu de Anna Frank in frantzesu (Editions Soleil, 2016), cun iscenegiadura de Antoine Ozanam e figuras de Nadj Scelsi.

de Robert Badinter

S'antisemitismu in su mundu non serrat de torrare a nàschere dae su chinisu. Est istadu religiosu in s'Edade Mèdia, pustis natzionalista cumintzende dae su sèculu 19, in antis de devènnere unu ratzismu cun preteas científicas in s'ideologia nazista. A pustis de sa fine de sa Segunda Gherra mundiale, at torradu a leare forma in s'antisionismu. S'istòria nos àimat a èssere abbigios. Robert Badinter nde tirat un'imparu ricu de avertèntzias e de sentidu.

Cun custu articulu, *Su Curreu de s'UNESCO* festat sa *Die de cumemorazione de s'Olocàustu*, 27 de ghennàrgiu.

S'antisemitismu no est unu fenòmenu cuntemporàneu. Est un male pluriseculare. A pustis chi Titu in su 70 at ocupadu a Gerusaleme, a pustis de su disterru de sos Ebreos mescamente in su mare mediterràneu, bèndidos comente iscravos in cantidade gasi manna chi su costu de mercadu (si impreamus unu tèrmine econòmicu modernu) fiat torradu a nudda a s'època de s'Impèriu romanu, sa cundizione de sos Ebreos in duos millènnios, e mescamente in Europa, no at mai sessadu de èssere de esclusione, suferèntzia, pessighimentu.

De s'antisemitismu, a pustis de custa època romana antiga, dia nàrrere chi b'at tres formas, chi a bias si cunfundent.

Dae s'antisemitismu religiosu a s'antisemitismu natzionalista e razziale

Sa prima forma est s'antisemitismu religiosu. A pustis de s'Editu de Costantinu, chi reconnoschiat su cristianèsimu comente religione ufitziale, in su 313, s'antisemitismu s'est semper alimentadu de s'òdiu de su «pòpulu deitzida», su chi a ochiudu a Gesù Cristu. Cun sos pessighimentos e sos massacros, sos Ebreos teniant sa possibilidade, a bias —ma non semper— de si sarvare

dae sa morte o dae su disterru cun una cunversione forzada, prontos a torrare Ebreos cando sos tempos diant èssere istados prus pagu crudeles. S'istòria longa, culturalmente gosi rica des sos Marranos, mescamente in sos istados ibèricos, nd'est una mustra.

Cun sa nàschida des sas natziones modernas, s'antisemitismu si càmbiat essentzialmente in natzionalista. Sos Ebreos, finas originàrios de su logu in ue s'agataiant, fiant semper istràngios, sospetados in sa nazione in ue istaiant. Su fatu chi sos Ebreos aeren assuntu, in manera normale, responsabilidades —sende chi fiant pessighidos—, chi aeren ocupadu funtziones eminentes in su campu politicu, econòmicu o finantziàriu, nde faghiat, in occasione de sa dificultade natzionale prus minore, traidores potenziales, semper a servitziu de una «Internazionale ebràica» mítica, unu cumplotu ebràicu imbentadu dae sos antisemitas. Est acuntèssidu custu mescamente in Frantza. Non b'at bisòngiu de ammentare su valore, a custu propòsitu, de s'afare Dreyfus, ca si aeren chertu abbaidare pro un'iscuta sas cosas cun abbistesa, non b'iat resone peruna pro cunsiderare traitore a Dreyfus, ebreu

alsatzianu ricu, chi detestaiat sa Germània e chieriat servire pro prima cosa sa Frantza.

In s'agabbu de su sèculu 19, sas ideas fiant evòlvidas, s'antisemitismu pretendiat de èssere científicu a ghisa de sas disciplinas modernas. S'est cambiadu in razziale, definende sos Ebreos comente una «ratza» de origine orientale misteriosa, inassimilàbiles pro sos pòpulos in ue s'istabiliant, e mescamente sos de ratza ariana superiore, minetzada de degenerazione dae sa presèntzia in sinu suo de Ebreos chi giughiant taras de cada genia.

Tzitadinàntzia a sos Ebreos

Tando, in forma de interdizioni, de agoròngiu in sos ghetos, de marcaduras in sos bestires —comente chi esserent animales periculosos— sos Ebreos figurant, in s'istòria longa de s'umanità, comente una genia maleita. Duncas, tocat a dare importàntzia estrema a sa Rivoluzione frantzesa chi, pro sa prima bia in s'istòria, in su 1791, aiat proclamadu chi sos Ebreos chi istaiant in Frantza fiant considerados comente tzitadinos frantzesos che a sos àteros.

Anèdotu: sa die chi, a s'agabbu de s'Assemblea contituente, aiant votadu custa tzitadinàntzia a sos Ebreos, sa delfina, sorre de Luisu XVI, iscriiat a una sorrestra de sa familia Asburgu, in Vienna, custas allegas: «*S'Assemblea at prenadu a cùcuru sos machines suos, sos Ebreos los at fatos tzitadinos*»... Si deo so ammentende custu, est ca —otenta cun difficultade in sos traballos parlamentares de tando—, custa voluntade de cambiare sos Ebreos in tzitadinos che a sos àteros est pròpiu su chi sos nazistas odiaiant de prus: sos deretos umanos e sa filosofia de s'Illuminismu. Cunforma a s'espressione matessi chi s'agatat in su *Mein Kampf* de Adolf Hitler, sos Ebreos boliant esclùdidos in manera assoluta dae sa comunidade de su pòpulu tedescu. Custu antisemitismu iscassiadu est s'origine de sas leges razziales de su Tertz Reich adotadas dae su 1935 in Norimberga, chi sa finalidade sua —lu bògio ammentare— fiat «sa protezione de su sàmbene tedescu e de s'onore tedescu», mantzadu, a bisu issoro, dae sa presèntzia de sos Ebreos.

Lasso a unu chirru s'impossibilitade chi ostaculiat sa teoria razziale: sa de agatare critèrios científicos. Sos sientziados de su Tertz Reich ant chircadu meda ma, est craru, no ant agatadu nudda. E tando si sunt ghetados a s'appartenèntzia a sa religione ebràica. Sos critèrios cuntènnidos in sas leges de Norimberga proibiant cale si siat possibilitade pro sos Ebreos de lassare, cun sa conversione a un'àtera religione, su tàgiu

de custos èsseres malinnos a ue apparteniant de nàschida!

Unu paradossu isphantosu

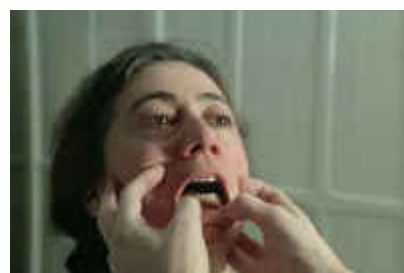
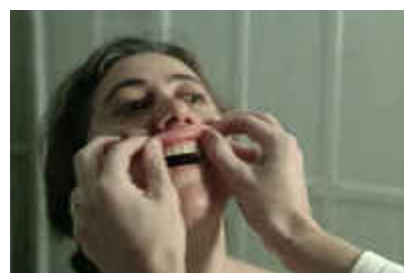
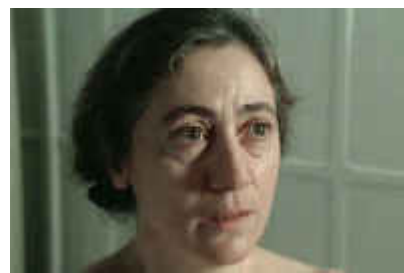
No m'apo a pònnere inoghe a numenare torra sa lista longa de sas persecuzioni semper prus mannas patidas dae sos Ebreos in antis in su Tertz Reich, e, pustus, in totu sos territòrios ocupados dae s'esèrtitu tedescu. A dies de oe, b'at una cantidade istremenada de istùdios chi ant mustradu s'amprària e s'orrore de su genotzidiu ebràicu operadu dae sos nazistas.

E no apo a numenare mancu sas òperas istòricas e filosòficas de importu chi ant tratadu de custu fenòmenu.

Ma chèrgio annotare sa cosa chi mi paret sa prus rica de ammonimentos e de sentidu, chi bolet leada in cunsideru e chi est pròpiu mala a cumprèndere: chi unu grandu pòpulu cristianu, unu de sos pòpulos prus cultos de Europa, dae ue sunt essidos a lughe unu fiotu de gènios in s'arte, in sas ideas, in sos istùdios científicos, chi custu pòpulu apat imbetadadu, animadu e praticadu una de sas persecuzioni prus terrorosas contra a sos Ebreos chi apant mai distruidu s'istòria de s'Europa. Est de importu mannu de nos nd'ammentare, ca non b'aiat logu in Europa, prus de sa Germània in s'agabbu de sa República de Weimar, in ue s'amore pro sa cultura, sa passione de s'arte, mescamente musicale, e sa chirca scientifica esserent giutos prus in artu.

Pro s'UNESCO, custa podet èssere a beru un'occasione pro si pessare. Ca si b'aiat unu logu chi lughiat pro sa filosofia sua, est pròpiu sa Germània in antis de Hitler. E est custu logu chi, tzedende a totu sas fùrias de s'antisemitismu e de su razzismu, at giutu contra a sos Ebreos sa peus disaura chi issos apant mai connotu.

Sa letzione —e pro custu deo b'insisto meda— est chi in sesi, sa cultura, sas connoschèntzias e s'amore pro sas artes non sunt bastantes pro fraigare una muralla insuperàbile contra a s'antisemitismu, ca su male prus terrorosu s'est istabilidu pròpiu in ue b'aiat custas tres calidades. Cumprendide-mi bene: in peruru casu, pro nois, dissipulos de sas Lughes, chi creimus, parende fronte a cada prova contrària, a su progressu de s'umanità asseguradu dae un'educazione illuminada e dae istituzione giustas fundadas in sa filosofia de sos deretos umanos, non si tratat de rinunziare a gherrare pro unu progressu semper netzessàriu. Ma si tratat petzi de cumprèndere chi nen s'educazione ebbia, nen s'arte ebbia, nen sa cultura in su sentidu prus ampru possibile, non costituunt, a sa sola, defensas bastantes contra a sa fùria de

© Studio Canal

Secuèntzias de sa pellicula Monsieur Klein de su tzoneasta americanu Joseph Losey, 1976. Una fèmina colat un'esàmene razziale durante sa Segunda Gherra mundiale pro determinare «scientificamente» s'ebraizidade sua.

Domaine public / Institut für Stadtgeschichte Frankfurt / Historisches Museum Frankfurt am Main

Plünderung der Judengassen zu Franckfurt am Main den 22 Augustij 1614. Nach Mittag umb 5 uhr von den Handwerks gesellen angefangen, und die gantze Nacht durch Continüirt, da ilon ein Bürger und z. Juden gar todt blieben, viel aber beiderseits beschedigt worden, bisz ihy endlich /als sie bis in die helfft der gassen kōmen / von der Bürgerschaft gantzlich abge- wehrt worden.

Rapresentazione de s'assachigiadura de sos bighinados ebràicos in Francuforte, Germània, su 22 de austu de su 1614.

su ratzismu e de s'antisemitismu. Nois nde devimus tirare totu sos insinnamentos.

S'antisionismu

Su Tertzü Reich est derrutu, su fundadore suo s'est ochiudu a manu sua, sos membros printzipales de s'istadu majore suo los ant infurcados o sunt iscumpartos e amus iscobertu su genotzidiu istremenadu de

Ebreos in Europa. Custu at agiadu in sas Natziones Unidas, creadas a nou, sa nàschida de unu movimentu in prode de sa creazione de unu Istadu ebràicu, comente sos Aliados si fiant impinnados de su restu gai dae su 1914-18.

Sa creazione de un'Istadu ebràicu in Palestina, chi derivat —lu chèrgio ammentare— dae una detzisione de sas Natziones Unidas, sa risolutzione 181 (II) de

su 29 de santandria de su 1947, no est istada atzetada dae totus e su resurtadu est istadu sa gherra cumintzada dae sos esèrtzitos de sos Istados àrabos bighinos. Issos aiant invàdidu sa Palestina, su cunflitu fiat andadu in profetu de sos Ebreos, ischimus comente at sighidu: su cunflitu israelo-palestinesu no at, in sos fatos, mai sessadu a pustis de sa creazione de s'Istadu de Israele.

No apo a argumentare inoghe de sa legitimidade de sos deretos de s'unu e de s'àteru, nen de sa mègius solutzione pro arribbare a s'agabbu de custu cunflitu, ca est in àteros logos chi tocat a nde faeddare. Ma su chi est seguru, est chi pro more de su cunflitu israelo-palestinesu, s'antisemitismu s'est ispainadu torra meda cun sa denominatzione de antisionismu. Tocat a reconnòschere cun craesa chi cun custa denominatzione chi si riferit a su sionismu, sunt postos a sa miria sos Ebreos, sos Ebreos de totu su mundu. E deo apo a nàrrere chi s'antisionismu no est, in fundu, nudda de àteru si non s'espressione cuntemporànea de s'antisemitismu, duncas de s'òdiu de sos Ebreos.

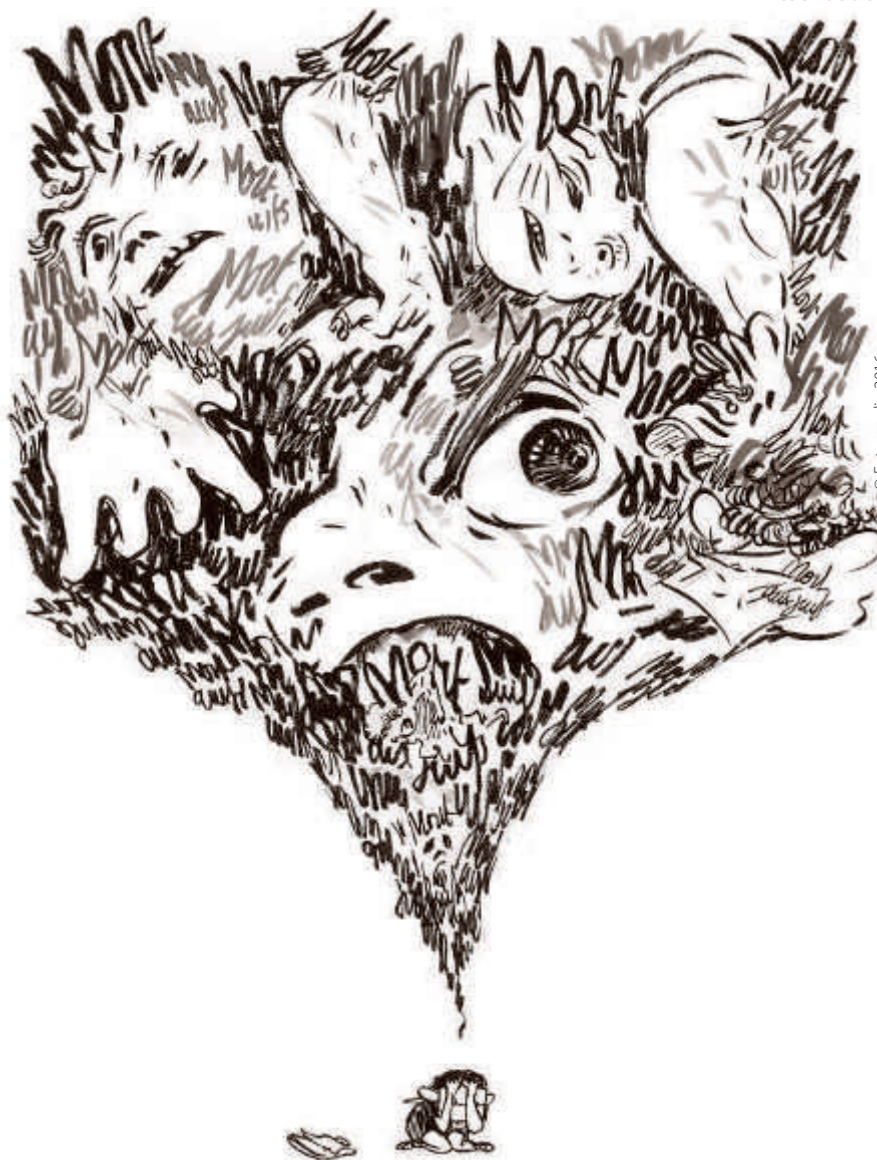
In s'era digitale

S'antisemitismu de oe, est craru, non si presentat in sa matessi manera de s'època de s'imperadore Costantinu. Impreat meda, e cun profetu, sas retes sotziales, ispainende discursos e videos in unos cantos sites Internet basados in una retòrica perversa a beru. Prus de una bia apo pregontadu a mie etotu ite diat èssere acuntèssidu in s'Europa in antis de su 1939 si su dotor Goebbels (tando ministru de su Tertzù Reich pro s'Educazione de su pòpulu e sa Propaganda) aeret tentu a disponimentu sos matessi mèdios tècnicos chi si sunt isvilupende como in s'era digitale. Est custu como su campu de batala nou in contu de gherra contra a s'antisemitismu.

Apo a nàrrere petzi su cumbinchimentu meu de òmine como intradu in edade, e chi no at bidu mai minimende s'antisemitismu, chi finas a cando at a durare su cunflitu israelo-palestinesu, est pro mene craru chi s'òdiu contra a sos Ebreos, finas in foras de s'Oriente Probianu, at a sighire a afoghigiare unos cantos mussulmanos, e mescamente sos prus giòvanos, alimentados dae Internet e dae sa propaganda forte sua de imàgines violentes chi nois conoschimus.

Echivalèntzia criminale

Dae custu derivant sos atentados iscarmentosos praticados in totu s'Otzidente, mescamente in Frantza, ma finas in s'Oriente Probianu, in ue s'echivalèntzia «Ebreos = sionistas» alimentat s'òdiu antisemita. Bastat, pro custu, de abbaidare sa lista de sas vitimas de sos crimines de sos ùrtimos annos.

© Futuropolis, 2016

Un'iscena reghente m'est turmentende: un'òmine chi in un'iscola ebràica est currende in fatu a pitzinnos ebreos, una pitzinna chi est fuende e, pro custu, custu òmine l'agantzat a pilos e l'ochiet a canna posta. Ite est custu crimine, si non sa rèplica de su gestu de sas SS? Espressione orrorosa de s'antisemitismu, custa iscena grugat su tempus, nos ammentat sas *Einsatzgruppen* chi ant degolladu sos ghetos de s'Europa orientale.

In fines, chèrgio nàrrere e annotare cun firmesa una cosa chi pertocat s'atzione pro sa paghe tzivile. Est s'importàntzia de su ruolu — deo dia nàrrere in carchi casu fraternu — de sos rapresentantes de sa comunidade mussulmana chi denùntziant custos crimines. S'echivalèntzia, inoghe, est un'àtera trampa chi nos faghet su terrorismu, e nois, de seguru, no li devimus pònnerre mente. Deo ammento semper chi, cunforma a sos istùdios de unos cantos tzentros investigativos, su 80% de sas vitimas de su terrorismu in su mundu sunt mussulmanos. Lu chèrgio osservare, ca s'echivalèntzia, inoghe, diat èssere criminale.

Figura de s'illustradore frantzesu Luz in s'album Ô vous, frères humains, Futuropolis, 2016, ispiradu dae su libru omònimu de s'iscritore isvitzeru Albert Cohen.

Su messàgiu meu no est otimista meda ma deo creu chi s'indulgèntzia alimentat su pregiudiziu e chi custu alimentat sa morte, ca gènerat òdiu. Si nois podimus fàghere a manera chi in sa mente de sos giòvanos de como triumfent sas ideas de s'Illuminismu e de sos deretos umanos, nois amus a àere servidu sa càusa giusta, sa de sa paghe de sos pòpulos.

Avogadu e professore de deretu, **Robert Badinter** (Frantza) est istadu ministru de sa Giustitzia dae su 1981 a su 1986. At fatu votare s'abolizione de sa pena de morte in su 1981. Presidente de su Cussigiu costitutzionale dae su 1986 a su 1995, est istadu elèghidu Senadore sotzialista de Hauts-de-Seine dae su 1995 a su 2011.

Su Curreu de s'UNESCO tenet 70 annos!

Una letura ispiradora

de Alan Tormaid Campbell

Dae su cumintzu, in su 1948, sa rivista faru de s'UNESCO at connotu un'èsitu de importu, tirende-si sos letores de totu su mundu cun sa diversidade de sos argumentos tratados, cun sa firma de sos ispetzialistas prus famados. Sa gherra contra a su ratzismu est semper istada una de sas prioridades de s'UNESCO dae su cumintzu, e su Curreu at asseguradu unu puntu de referèntzia a su cunfrontu e a sa discussione in contu de custa casta de pregiuditzu contra a s'Àteru chi sighit a pesare subra de su mundu.

Cun custu articulu, *Su Curreu de s'UNESCO* s'assòtziat a sa tzelebratzione de sa Die internazionale pro s'eliminazione de sa discriminatzione razziale, su 21 de martzu.

S'UNESCO naschet a mesu de sos annos 1940. Finas s'ammentu de sos disacatos de sa Segunda Gherra Mundiale resurtat gosi in su preàmbulu de s'Atu costitutivu suo e in custa fòrmula ossessiva e ispiradora in su matessi tempus: «Sigomente sas gherras naschent in sa mente de sos òmines, est in sa mente de sos òmines chi divent èssere fraigadas sas defensas de sa paghe». In su 1978, Richard Hoggart, un'istudiosu britànnicu chi est istadu vitzedirettore generale de s'UNESCO dae su 1971 a su 1975, annotat a custu propòsitu in *An Idea and Its Servants: UNESCO from Within* (Un'idea e sos discipulos suos: S'UNESCO bida dae intro): «Sas deccaratziones istraordinàrias cuntènnidas in s'Atu costitutivu de s'UNESCO —custa voluntade de sos Istados de promòvere colletivamente sa chirca obietiva de sas conoschèntzas e de sa tzirculazione libera issoro— sunt marcadadas dae s'imprenta de s'època issoro. Su mundu fiat in pèssu essidu dae unu cunflitu longu e terrorosu (...). Teniat unu bisòngiu irresistibile de crèere chi, megliorende s'educatzione e totu sas formas de cuncambios culturales e sientificos, diat àere cunsentidu a sos pòpulos de si cumprèndere a pare. Teniat unu bisòngiu irresistibile de s'apassionare pro sa veridade, sa giustitzia, sa paghe, s'importàntzia de sa pessone». E pro cròmpere a custas finalidades, l'UNESCO aiat puntadu in artu meda.

Dae sa fundatzione sua, s'Organizatzione s'est dotada de unu bulletinu informativu ufiziale, ma est in su 1948 chi est nàschida s'idea de *su Curreu de s'UNESCO*, mensile ma a tiradura manna destinadu a informare su pùbliku de sos ideales e de sas atividades suas. In su cumintzu, su Curreu fiat essidu a campu in tres editziones linguìticas diferentes: inglesu, ispannolu e franzesu. In sos annos, su nùmeru de sas limbas no at sessadu de crèschere, a su puntu chi in su 1988, essiat in 35 limbas, e, in prus, bator editziones linguìticas in braille.

Dae sos 40 000 esemplares in su 1949, sa rivista est colada a 500 000 in su cumintzu de sos annos 1980. Cada esemplare l'ant lèghidu —ant calculadu— prus de bator pessones, cheret nàrrere prus de duos milliones de letores. Su Curreu fiat bènidu in sas librerias o in abbonamentu, o lu podiant lèghere in biblioteca.

Su Curreu no est istadu mai connotu meda in sos istados anglo-sàssones. Ma pregontade a sas pessones in totue in su mundu —mescamente si nch'ant passadu sa chimbantina— e bos aias a ispantere de sa cantidade de sos chi bos ant a rispòndere: «Eja, mi so ammentende de su Curreu: fia abbonadu», e finas: «Est in cue chi apo intesu faeddende pro sa prima bia de antropologia». Deo etotu apo regortu custas rispostas, finas in logos a tesu comentu s'India, su Pakistan, su Ghana, su Brasile o sa Giamàica.

Su Curreu de s'UNESCO, triulas-austu 1950.

Ismanniare sos orizontes

Su Curreu l'aiat fundadu un'òmine de importu, Sandy Koffler. Isse nde cheriat fàghere —pro torrare a leare sa fòrmula famada sua— «una ventana aberta in su mundu» dae ue sos letores diant pòdere «ismanniare s'orizzonte issoro».

Tzitadinu americanu laureadu in su City College de New York, Sandy Koffler fiat istudiende in sa Sorbona cando totu sos disinnos suos los at parados sa Segunda Gherra Mundiale in manera brutale. Reclutadu in sa Psychological Warfare Branch (Servitziu de sa gherra psicològica) de s'esèrtzitu americanu, aiat leadu parte in s'isbarcu de sas tropas alliadadas in Àfrica de su Nord, tando ocupada dae sa Frantza de Vichy, cun s'operatzione Torch de su mese de santugaine de su 1942.

In cue, aiat traballadu comente incarrigadu de ràdiu in Rabat (Marocu) e in Algeri (Algeria), in antis de lu nominarent currispondente de *Sa Boghe de s'Àmerica*, postu chi aiat ocupadu durante totu sa campagna de Itàlia, dae su 1944 a su 1945. Cando liberaiat una tzitade italiana, Sandy Koffler bi fundaiat unu giornale cramadu *Il Corriere*. Duncas non nos devet ispanzare si, pustis arribbadu a s'UNESCO, pustis agabbada sa gherra, issu apat creadu una rivista mutida *Su Curreu de s'UNESCO*. Sandy Koffler fiat dotadu de una mente creativa ispanzosa, duplicada dae una passione pro s'editoria e dae una visione morale crara. Sa rivista fiat destinada a unu pùblicu «istudiadu», cumpostu in parte manna dae insinnantes e istudentes, e est a beru in sas iscolas, in sos litzeos e in sas universidades chi at agatadu su bonu de sos letores.

Aiat isseberadu sos temas mannos: impatu de sa sièntzia in sa vida umana, problemas razziales, arte e cultura, deretos umanos, istòria e archeologia, diferèntzias culturales e cunflitos intre pòpulos. Sa variedade de sos argumentos pertocados est istremenadu. In su [matessi nùmeru](#), iscoberides sa minetza a su templu de Borobudur, in Indonèsia, a su de Sri Ranganathaswamy in Srigangam, in India, e a su Partenone, in Grètzia. Ispaginende, bos ais a ispanzare in dae in antis de s'òpera de su pintore fiorentinu [Masaccio](#) de su sèculu 15, e pustis in dae in antis de s'òpera de sos [Aborigenes de Austràlia](#). Unu nùmeru tzèlebrat su de 70 anniversàrios de [Einstein](#), un'àteru est cunsagradu a [Cecov](#), un'àteru galu a [Rabindranath Tagore](#).

E non si contant prus sos artìculos cunsagrados a s'ecologia e a s'amparu de sa natura, in particulare in su campu de s'otzeanografia e de sa biologia marina: su Curreu est istadu birde in antis de àteros.

Sos artìculos sunt iscritos bene meda e presentados in manera galana. In su 1954, sa rivista ponet figuras a colores —una norma noa a s'època chi faghet prus atrativa sa letura.

Su ventàlliu de sos colaboradores est un'inventàriu beru de su pànteon culturale de su sèculu 20. Sa traditzione de calidade mässima introduida dae Sandy Koffler at sighidu in sos annos, a su puntu chi, in mesu de sos colaboradores de su Curreu, agatamus: [Jorge Amado](#), [Isaac Asimov](#), [Jorge Luis Borges](#), [Anthony Burgess](#), [Peter Ritchie-Calder](#), [Aimé Césaire](#), [Arthur C. Clarke](#), petzi firmende-nos in sos primos nùmenes de sa lista alfabètica. Sa rivista s'interessaiat finas de sos grandu eventos de sas Natziones Unidas e de s'UNESCO: unu nùmeru de su Curreu est istadu duncas cunsagradu a s'adotzione de sa [Declarazione universale de sos deretos umanos](#).

In ghennàrgiu de su 1954, su Curreu si renoat

Estratos de s'Editoriale

In su cumintzu de ocannu (1954), *Su Curreu de s'UNESCO* at chertu fàghere de prus de presentare a sos letores suos sos saludos traditzionales, finas si francos; s'est chertu renoare, rispöndende a sos disìgios espressados dae sos chi li faghent s'onore de s'ighire sos isfortzos suos. Formadu prus minore, prus manivile a lèghere e a abbaidare, cobertas a colores, garbu prus modernu ma sòbriu, crèschida de su nùmeru de pàginas. (...) Ma renoende-si, su Curreu abbarat fidele a sa finalidade sua chi est sa matessi de s'UNESCO: sa de abèrrere una ventana in su mundu, pro mostrare chi non podimus abbarrare disinteressados a su chi acuntesset in s'àteru chirru de su mundu, comente in s'àteru chirru de su caminu. Su Curreu proat a cròmperre a custa finalidade, presentende cada mese, cun testos e figuras, cun totu sos mèdios chi cunsentint a s'ogru e a sa mente de cumprèndere, ideas chi divent èssere craras pro cada logu e pro cada òmine. A chie pedit carchi cosa de prus de su màndigu de cada die, deretu e locale; a sos chi in manera cunfusa cumprèndent chi a migias de chilòmetros de distàntzia parant fronte a eventos graes cun cunsequèntzias pro sa vida issoro; a chie pèssat chi sos deretos umanos sunt carchi cosa de prus de una fòmula; a sos insinnantes, chi pro issos ant disinnadu e creadu custa rivista; a chie est istudiadu e cumprèndet cantu no est giustu a lassare milliones de pessones in s'innoràntzia; a chie si negat a agiuare sos pregiuditzios de ratza, ideas e religione, nois rispöndimus: su Curreu est sa rivista bostra.

Sa redazione

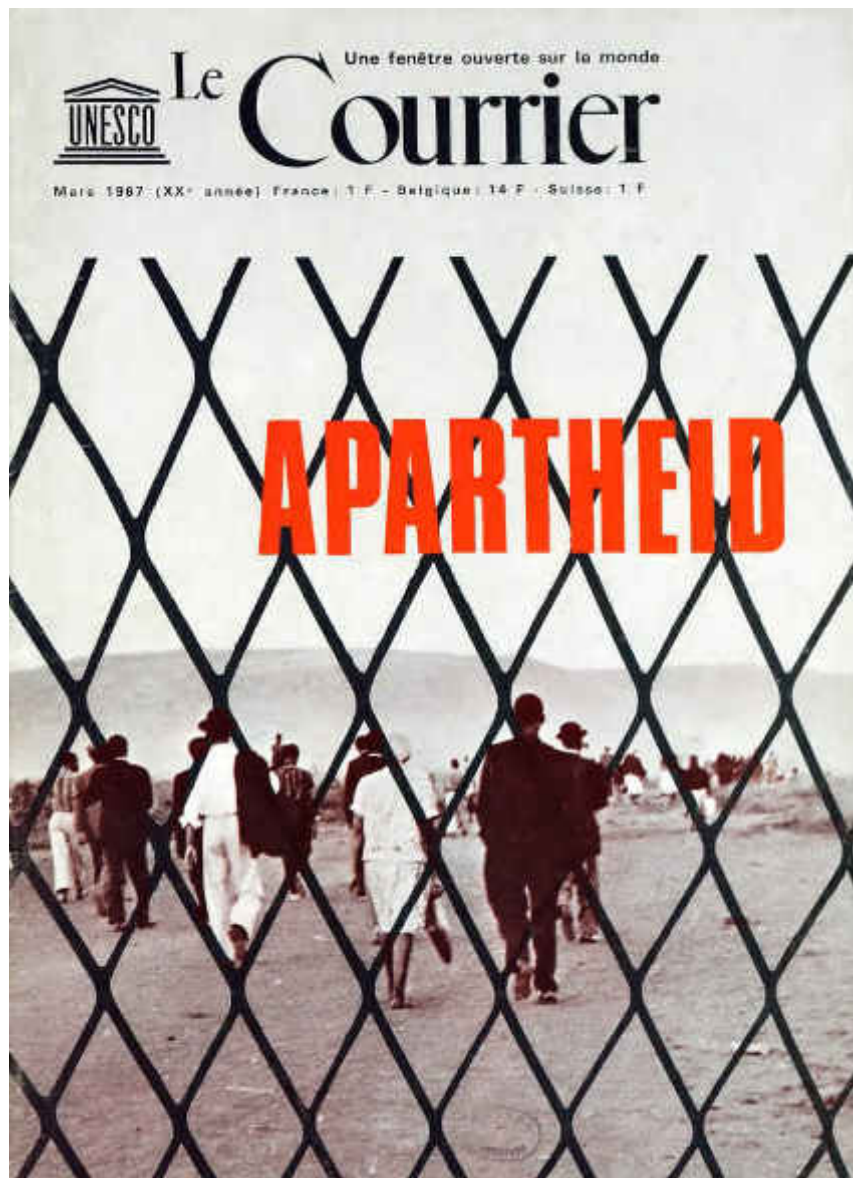

Parare fronte a su razzismu

Sa gherra contra a su razzismu est istada una prioridade pro s'UNESCO giai dae su cumintzu. A sa campagna chi s'Organizatzione aiat pesadu contra a s'Àfrica de su Sud aiant isfatziddadu —cun resone— chi fiat trasendende àteros atentados a sos deretos umanos, ca pertocaiat un'istadu ebbia. Ca chie si siat chi esàminat in manera parallela sa lista de sos firmatàrios uffiziales de sa Declaratzione universale, e sa cundizione de sa repressione politica, de sa tzensura, de su pessighimentu de sas minorias, de una discriminatzione costante contra a sas fèminas, etc., in unos cantos de custos istados, tenet su deretu de si fàghere carchi pregonta. Sa campagna antidiscriminatòria fiat praticada, de su restu, in unu mundu in ue fiant triunfende sos impèrios frantzesos e britànicos, in ue sas leges *Jim Crow*, chi aiant afortidu sa segregatzione razziale, regulaiant galu sa vida de su Sud de sos Istados Unidos, e in ue s'India fiat galu partzida dae unu sistema de castas.

Su primu articulu de su *Curreu*, chi paraiat fronte, sena s'istorrare, a su problema de su razzismu, fiat essidu a campu in su mese de santandria de su 1949, cun sa firma de Arthur Ramos, intituladu: «[Sa chistione razziale e su mundu democràticu](#)». Psicòlogu e antropòlogu brasilianu, capu de su Dipartimentu de sièntzias sotziales de s'UNESCO, Arthur Ramos aiat gheradu contra a su razzismu pro totu sa vida sua, e aiat connotu pro duas bias s'inferru de sas galeras brasilianas suta de sa didadura de Getúlio Vargas. Su puntu de vista de Arthur Ramos fiat custu: «In sos dibàtidos pro sa riorganizatzione de su mundu de su pustis-gherra, unu ruolu importante bolet riservadu a s'antropologia. Sende gasi, peruna àtera sièntzia at tentu sas finalidades suas gosi falsadas. In nùmene suo, pòpulos intreos si sunt postos a gherrare, pro sa defensa de un'ideale farsu de suprematzia razziale o ètnica. Est naturale, duncas, chi s'antropologia, como torrada a su tretu giustu suo e privada de sos mitos chi ant chirca de la cugugiare, giughet a su mundu su messàgiu sientificu suo».

Pagu tempus a pustis, cando s'UNESCO aiat publicadu sa prima Declaratzione de sa ratza, su nùmeru de triulas-austu de su 1950 de su Curreu poniat custu titulu: «[Sos sientziados de totu su mundu denùnziant unu mitu contràriu a sa lògica... su razzismu](#)». B'aiat sa Declaratzione in extenso e su cuncruimentu, acumpangiados da un'articulu de s'antrpòlogu argentinu de

Su Curreu de s'UNESCO, martzu 1967.

origine isvìtzera Alfred Métraux, intituladu «[Ratza e tzivilidade](#)».

Alfred Métraux, chi fiat intradu in s'UNESCO in su 1947, e aiat otentu in su 1950 sa nòmina a direttore de sa Divisione pro s'istudiu de sos problemas de ratza, fiat istadu sa mente de sas duas declaratziones initziales de sa ratza —de sa prima, in su 1950, e, pustis, de sa versione revisionada, in su 1951. Fiat unu collaboradore de Sandy Koffler e amigu manu de su *Curreu*, antis, unu de sos collaboradores prinzipales, cun prus de [binti artìculos](#), finas a sa morte sua in su 1963.

Israighinare sos pregiudìtzios

Abbaidende cun sos ogros de como, agatamus ingenuidades craras in s'aparatu argumentativu de sas declaratziones de sa ratza. Cumintzende cun una fide esagerada in sos poderes de sa «sièntzia»: s'antropologia essende «sientifica», sos cuncruimentos suos fiant a mala gana irrefutàbiles. A bias b'at ingenuidades finas in sos esemprios: semper in su nùmeru de triulas-austu de su 1950, su

Curreu illustrat sa Declaratzione de s'UNESCO in contu de ratza cun una fotografia de unu grupu de fèminas maoris giòvanas de Noa Zelanda (p. 8) e ponet in evidèntzia ([in s'edizione in inglesu](#)) s'idea discutibile de armonia razziale. Ma pregontada bi l'amus a sos Maoris s'idea issoro?

In contu de Istados Unidos, Arthur Ramos iscruiat in su nùmeru de [santandria de su 1949](#): «In sa matessi manera, in sos Istados Unidos, sa politica de protetzione de sos Indianos, a pustis de annos medas de tentativos faddidos, diat pàrrere chi apat agatadu un'orientamentu prus umanu e sientificu. Non si tratat petzi de sa protetzione de sas "riservas", ma finas de su respetu de sas caraterísticas issoro, culturales, materiales e non materiales...» Pagos Amerindianos de oe diant èssere cuntentos chi àteros narent chi sunt istados tratados in manera «umana», «sientifica», «rispetosa». In su matessi nùmeru, Arthur Ramos saludiait sos resurtados «sos prus profetosos» de su Servitziu natzionale de protetzione de sos Indianos de Brasile: sende gasi sos Cintas Largas, sos Yanomami

© UNESCO

Su Curreu de s'UNESCO, santandria 1971.

e àteros pòpulos de Amazònia diant àere patidu sas peus barbaridades e patint galu como discriminatziones.

In su nùmeru de austu de su 1952 de su *Curreu*, b'aiat una **inchesta de sas relatziones razziales in Brasile**. Annunziaiat sa publicatzione de un'istùdiu cumpretu de s'UNESCO in contu de ratza de Brasile. Totu sos autores teniant un'idea tando cumpartida: sa descritzione de unu Brasile in ue dòminat s'armonia intre sas ratzas. Totus... francu unu, ca **Luiz de Aguiar Costa Pinto**, unu de sos firmatàrios de sa prima Declaratzione de s'UNESCO de sa ratza, iscriiat in custu nùmeru de su *Curreu*: «(...) *s'integratzione armoniosa chi est considerada comente carateristica de sos raportos interrazziales in Brasile non corrispondet a sa realidade gasi comente est istada istabilida dae inchestas sotziològicas. Ant repitidu gosi a s'ispissu, e dae meda, chi su pregiuditziu razziale no esistit in Brasile, chi custa afirmatzione, chi at fatu su giru de su mundu, est devènnida unu tema de bàntidu nazionale. In palas de custu dogma, si cuant,*

sende gasi, sentimentos de malàstiu e unu trambùliu craru». Lu bidimus: ca su cunfrontu in su *Curreu* est semper istadu forte e dinàmicu, e a s'ispissu est istadu refudadu o postu in càusa cada cumpraghimentu o idea fissa.

S'èsitu prus mannu de sas **bator decraratziones de s'UNESCO pro sa chistione razziale** est s'abbandonu progressivu de una definitzione «sientifica» o «biològica» de sa ratza. Ant agiuadu a negare cale si siat gustificatzione o base sientifica de su razzismu e a proclamare chi sa ratza non fiat unu fatu naturale e biològicu, ma unu mitu sotziale perigulosu.

Sete dècadas a pustis, in contu de custa chistione de sa ratza, non b'at nudda chi giustifichet una mirada positiva in su mundu. Ma leghide s'isperu e sa bonidae intrinseca presentes in s'articulu de Alfred Metraux «**Ratza e tzivilidade**» (*Curreu*, trìulas-austu 1950): «*[Sa ratza] est unu cuntzetu implacabile. Sa barbàrie de s'època nostra est prus mala e prus assurda de sa chi bi fiat in sa chi definint "era de s'oscurantismu". Ca su pregiuditziu*

“ Su progetu ispiradore, pedagògicu e culturale, de su *Curreu* s'inserit in una visione morale chi inditat su chi diat dèvere èssere sa sotziedade umana ”

razziale est unu mitu, su prus bestiale e su prus pagu poèticu chi sa fantasia umana apat mai pessadu. S'ispainamentu suo in su seculu 20 at a èssere consideradu de seguru dae s'umanidade de su tempus venidore (...) comente unu de sos episòdios prus birgongiosos de s'istòria longa sua».

Sos artìculos de su *Curreu* in contu de chistione razziale costituiant un'initiativa de informatzione balente e sena debilesa. Francu carchi particulare, custas decraratziones no ant pèrdidu nudda de su valore issoro. S'integridade de sos argumentos suos est una de sas calidades generales de sa rivista, chi non s'est mai lassada currumpere dae un'academismu de mirada curtza o dae una visione professionale corporativa. Su progetu ispiradore, pedagògicu e culturale, de su *Curreu* s'inserit in una visione morale chi inditat su chi diat dèvere èssere sa sotziedade umana.

Alan Tormaid Campbell (Rennu Unidu) est istadu a longu professore de antropologia sotziale in s'universidade de Edimburgu, in Iscòtzia. A pustis de su 1974, at istudiadu sos Wayapí, pòpulu autòctonu de su padente amazònicu, in su nord de su Brasile. *Getting to know Waiwai* (1995) est s'òpera sua prus connota in contu de sos Wayapí.

Su Curreu, una ventana aberta in su mundu de sa limbas e de sas culturas

de Diegu Corràine

Sa limba sarda tenet 1000 annos de edade, unu tempus bastante longu pro èssere una limba tribulada e catzigada. In sos primos tempos, a s'època de sos giugados, fiat limba prima e ufiziale de sos Sardos e fiat impreada in totu sos documentos pùblicos. Pustis, sa Sardigna at pèrdidu sa soberania e sa limba nostra at pèrdidu s'importàntzia sua. Difatis, comente acuntesset belle e semper in s'istòria de sos pòpulos, a sa pèrdida de sa libertade politica currispondet unu dominiu linguisticu nou. E, gasi, nois amus tentu su catalanu, s'ispagnolu e s'italianu comente limbas ufiziales.

Sende gasi, su sardu est abbarradu in sa buca de sa gente e in sa pinna de sos iscritores e corno finas de sos giornalisti, tradutores, maistros, amministratoros; s'est mantesu forte e biu, comente mèdiu comunicativu naturale de su pòpulu nostru, espressione de s'identidade natzionale sarda. Ma, a dolu mannu nostru, no at tentu s'occasione e sa possibilitade de s'isvilupare e de s'ammodernare, comente acuntesset imbetzes a sas limbas ufiziales. Su sardu, una de sas 6000 limbas in perìgulu de su mundu, cunfirmat chi "sa diversidade linguistica, fundamentu de sa diversidade culturale e istrumentu primàriu pro mantènnere sa diversidade biològica, est arrischende de si pèrdere e, paris cun issa, unu patrimoniu de s'umanidade" (*Su Curreu*, n. 0, p. 17). Sas limbas morint si chie las faeddat colat a un'àtera limba. Custu podet acuntèssere pro unu cumplexu de inferioridade o, peus puru, pro un'eventu esternu contràriu a sa libertade linguistica.

Ma oe, una visione noa de sas relatziones intre sos pòpulos, fundada in sa democrazia e in su reconnoschimentu a pare de sas particularidades de cadaunu e de sas identidades, nos podet dare una libertade noa, ca sa limba nostra no est petzi in intro de su coro nostru ma finas in su coro de s'Europa, de s'Unesco e de àteras entidades internatzionales.

In custos ùrtimos annos, amus imparadu, in Sardigna e in aterue, chi a

Coberta de su nùmeru 0 de *Su Curreu* de s'UNESCO, prima sèrie, publicadu in su 2000

ochiere una limba est comente a ochiere una parte de umanidade, a nche li segare unu mermu; amus cumpresu chi in sa mente e in sa buca de sos òmines b'at logu pro limbas medas, chi non b'at bisòngiu de ochiere sa limba naturale in prode de un'àtera limba, sende chi custa siat prus connota e de importu.

Amus imparadu chi sa turre de Babele no est una disaura ma una "posta" chi totu sos òmines faghent, pro si cumprèndere a pare sena afogare o cundennare a nemos, macari bi potzat àere diferèntzias de limba, istadu sotziale, fide, costumàntzias.

Tando, si cherimus chi su patrimoniu de s'umanidade non s'indebilitet, devimus fàghere sa parte nostra in prode de sa diversidade culturale e linguistica, afortende sa "Turre de Babele"; devimus agiuare s'impreu e crèschere sa presèntzia sotziale de sa limba nostra, in su territòriu chi s'istòria nos at dadu, ma finas in cada logu in ue b'at Sardos chi istimant sa limba e sa nazione issoro. Nois non podimus ochiere sa limba a manu nostra; non podimus fàghere su chi no ant fatu sos mannos nostros in totu sos sèculos colados. A nois tocat a sighire su caminu abertu dae issos, ca petzi nois lu podimus fàghere. Cun sa cussèntzia chi, si cada pòpulu at a afortire sa limba sua, totu s'umanidade

nd'at a tirare profetu. No est sa diversidade su male de s'umanidade, ma sa mancàntzia de cussèntzia e valore de custa diversidade. Semus cumbintos chi, si nois tenimus bisòngiu de su mundu, su mundu tenet bisòngiu de nois pro mantènnere s'integritade sua e sa diversidade. Sos àteros bisòngiant a nois comente nois bisòngiamus a sos àteros.

Su Curreu pro sa limba

Tando, custa editzione in sardu de *Su Curreu* est un'onore chi s'Unesco faghet a sa limba nostra, un'occasione pro: fàghere crèschere sa cultura de sa diversidade; ammustrare chi su sardu est semper forte e biu; cumprèndere su mundu cun sa limba nostra; istare paris cun àteras limbas respetende-nos e istimende-nos a pare; agiuare sas àteras limbas in perìgulu a si fàghere prus fortes e bias; ammodernare e abèrrere sa limba nostra a su mundu.

Dae cando aiamus lèghidu unu nùmeru de *Su Curreu* dedicadu a "Sas limbas, unu siddadu chi tocat a difèndere" (1985) e nos fiat nàschida sa gana de dare, finas nois, cun *Su Curreu* in sardu, un'agiudu a cussa defensa de su siddadu de s'umanidade chi sunt sas limbas, b'at chertu 15 annos de intentos, ideas, proas, addòvios e cuntieras, pro pònere in pràtica su chi tando pariat unu bisu, una fantasia: s'impreu modernu e universale de sa limba nostra. In totu custu tempus, in Sardigna est nàschida una voluntade noa in prode de sa limba, s'idea chi pro su tempus venidore de su sardu bi cheret s'uidade de su pòpulu e s'uidade de sa limba. Semus prontos a operare cun una limba aunida pro abèrrere in sardu una ventana in su mundu de sas limbas e de sas culturas.

Su Curreu, tando, dae como in antis, at a pòdere èssere un'agiudu pro sos chi cheret bidere e lèghere in sardu sa Sardigna e su mundu, in sas familias, in sos ufizios, in sas iscolas, prima mostra de unu caminu nou e unitàriu pro sa limba nostra¹. ■

1. Editoriale de su n. 0 de *Su Curreu*, 2000, galu de atualidade pro presentare custa sèrie noa.

Pro comporare
su *Curreu* in sardu

SU Curreu DE S'UNESCO

Letura, cumpartzidura, abbonamentu, bèndida

Sa publicatzione e sa cumpartzidura de su *Curreu* de s'UNESCO sunt regulados dae sa politica de atzessu liberu de s'Organizatzione (<http://fr.unesco.org/open-access>).

Versione eletrònica

S'abbonamentu est gratùitu.

Pro retzire su *Curreu*, bastat a si nche marcare, iscriende s'indiritzu eletrònicu bostru, in sa pàgina:
<http://fr.unesco.org/courier/subscribe>.

Cumpartzidura, còpia, tradutzione, riutilizu

Su *Curreu* est publicadu cun sa lissèntzia IGO 3.0 de Creative Commons (CC BY-SA). Duncas, bois seis liberu cumpartzire,

de copiare, de traduire e de riutilizare su cuntenutu suo, a cunditione de respetare sas clàusolas de custa lissèntzia, e mescamente de numenare sa fonte. Pro un'impriu otimale, est mègius a isseberare sa cumpartzidura de sos ligàmenes a sos artìculos o a sas versiones PDF. Pro s'impriu de imàgines no acreditadas UNESCO, b'at a bòlere una dimanda de autorizatzione preventiva.

Versione in pabiru

Abbonamentu a su periòdicu trimestrale

27 €/an (4 nùmeros); Bèndida in sas Librerias 7 € (1 nùmeru); **Web:** <http://www.papiros.org/it/>

SU
Curreu
DE S'UNESCO

est publicadu cun s'ajudu de su **FLS**

Mègius pagu dae medas,
chi non meda dae pagos!

e de:

L'ALTRA CULTURA cooperativa, **ARISTANIS**

SMALLCODES, Firenze

SOTZIEDADE PRO SA LIMBA SARDA, Tàtari

PAPIROS edizioni, Nùgoro

Su Curreu tenet 70 annos

